

प्रथमं प्रकरणम्

॥ जैमिनिसूत्रमेकमध्ययनम् ॥

जैमिनि महर्षिणा चर्चा प्रायः सर्वेषु शास्त्रेषु दृश्यते । न्यायमीमांसापेक्षया
ज्योतिषशास्त्रे महत्त्वपूर्णमाधिक्यम् प्राप्तं जैमिनि महर्षिणा । तेन, ज्योतिषशास्त्र
सूत्रे निबध्य तन्नाम 'जैमिनिसूत्रम्' वा 'जैमिनीयसूत्राणि' वा जैमिनि पद्यामृतं वा
'जैमिनीय पद्धतिः' इति भिन्न भिन्न टीकायां विविधानि नामानि प्रदत्तानि ।
जैमिनिसूत्रे प्रथमाध्यादारभ्य चतुर्थाध्याय पर्यन्तं त्रिस्कन्धज्योतिषशास्त्र सारांशरूप
होरा- ज्योतिष विषयकानि सूत्राणि उपनिबद्धानि सन्ति । तत्र चत्वारः
लघ्यायाः सन्ति, तत्र प्रत्येकध्याये चत्वारो पादा सन्ति ।

अथात् कटपयादि अंक ज्ञानम् तथा वर्णदिराशिदशा, ३५- होरादि ज्ञानम् निरूपणमस्ति ।

प्रथमाध्याये द्वितीयपादे प्रथम सूत्रे आत्माकारकनवांश वैशिष्ट्यम्, २-३-४-५-६-

७- आत्माकारकनवांश राशिफलम्, ८, ९, १०, ११, १२, १३-तुलांशकादिफलम्, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२- आत्माकारकांशस्थ ग्रहफलानि, २३, २४, २५, २६, २७, २८- शुभग्रहादि दृष्ट-युत राहु सूर्य फलम् ।, २९, ३०, ३१ आत्मकारकांशस्थित गुलिकफलम्, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७- ग्रहदृष्टिवशादात्मकारकांशगत केतु फलम्, ३८- रवि शुक्र दृष्ट कारकांशफलम्, ३९-४०, ४१-कारकांशाद् दशमभावफलम्, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१-कारकांशाद् चतुर्थभावफलम्, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६ पारदारिकादि योगाः, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२- आत्माकारकांशात् सप्तम भाव फलम्, ६३- विशिष्ट फलम्, ६४-६७ कर्षक योगः, ६८, ६९, ७०, ७१- आत्माकारकांशाद् द्वादशभावस्थग्रह फलम्, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१-देव भक्तिज्ञापक योगाः, ८२- विशेष योग, ८३, ८४, ८५-मान्त्रिकादि योगाः, ८६-८७ ररावादिभिषग् योगाः, ८८, ८९, ९०- कुष्ठादिरोग योगाः, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५-जयरोगादियोगाः, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१- धानुष्कादि योगाः, १०२, १०३, १०४-आत्माकारकांशात्तत्पंचमस्थान ज्यवशाद् ग्रन्थकृदयोगाः, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, ११५- काव्यसत्त्वादि योगाः, ११६, ११७- विशेषविचार स्थानम्, ११८-स्तव्धान्योगः, ११९, १२०-कैमद्रुमयोगः, १२१-शुभाशम-कालः इत्यादिनां निरूपणं उपलभ्यते ।

प्रथमाध्याये तृतीयपादे :- १- पदमवलम्ब्य फलं वाच्यं, २- श्रीमदादियोगाः,

३, ४, ५- धनलाभ योगः, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२- व्ययाधिक्य योगः, १३-उदर-
रोगः, १४- वार्धक्यचिह्न योगः, १५, १६-द्वितीय स्थानस्थ ग्रहयोगवशाद् श्रीमद्योगः,
१७-फलादेशे विशेषविचारः, १८, १९- धनहीनयोगः, २०, २१- मित्रता-शत्रुता योग,
२२-माग्यवान् योग, २३- धनसमृद्धि योगः, २४, २५, २६, २७ राजयोगः, २८- वाहन-
योगः, २९- वितानादि(राजचिन्ह) योगः, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४-(अन्य) राजयोगः,
३५-३६- राजपुराण योगः, ३७, बुद्धि मन्त योगः, ३८-दरिद्र योगः, ४०- व्ययशील-
योगः, ४१- बलवान् योगः, ४२, ४३- बन्धन योगः, ४४- नेत्रहानि योगः,
४५- राजचिन्ह योगः इत्यादि वर्णितमस्ति ।

प्रथमाध्याये चतुर्थपादे- १-उपपद निरूपणम्, २, ३, ४, ५- प्रवृज्यो-दारनाशयोग-
श्च वा, ६- बहुदारयोगः, ७- युग्मदार योगः, ८- निर्दार योगः, ९-उच्चकुलोत्पन्ना-
दारा, १०- नीचकुलोत्पन्ना दारा, ११- सुन्दरी योगः, १२- लोकापवादात्
स्त्री त्यागः नाशः वा, १३- (विविध स्त्री रोग योगः) रक्तप्रदर योगः,
१६- स्थूलता, १७, १८- नासिका रोग, १९, २०- कर्णरोग, नाडिकानिः सर्णा
रोग, तथा दन्तरोग, २१- पंगु । वात रोगश्च वा, २२- पूर्वोक्तरोगमंगयोगः,
२३- विशेषविचारः, २४- सन्तान रहित योगः, २५- बहुपुत्र योगः, २६- एकपुत्रयोगः,
२७- विल बम्बात पुत्र योगः, २८- दत्तपुत्र योगः, २९- बहुपुत्रयोगः, ३०- अल्प-
प्रजायोगः, ३१- विशेष विचारः, ३२- प्रातृनाशयोगः, ३३, ३४- गर्भनाशयोगः,
३५- बहुप्रातृयोगः, ३६- प्रातृनाश योगः, ३७- प्रातृसुखरहितः, ३८- भगिनीसंस्था योग,
३९- द्रष्टावान् योगः, ४०- स्तब्धकाक्, ४१- कुरुपयोगः, ४२- वर्णज्ञानम्,
४३- देवताभक्ति विचारः, ४४- परजात योगः, ४५- परजातमंगयोगः, ४६-प्रसिद्ध
परजात योगः, ४७- गुप्तपरजात योगः, ४८- लोकापवाद मात्र परजात योगः इत्यादि

इति निरूपणमस्ति । ४६-स्वकुल प्रधान योगः, ।

द्वितीयाध्याये प्रथमपादे : १- आयुर्विचारः कर्तव्यः, २- दीर्घायु योगः, ३- मध्यायुयोगः, ४- अल्पायुयोगः, ५- आयुर्विचारे द्वितीयः प्रकारः, ६- आयुर्विचारे तृतीयः प्रकारः, ७, ८, ९- आयुर्विभेदे निर्णयः, १०, ११, १२, १३- आयुयोग स्वरूपाया कक्षयाचा द्वासः, १४- गुरुग्रहकृतकक्ष्यावृद्धि योगः, १५- ज्ञार-बाह्यसंज्ञक राशि- नवांशदशा न्तर्दशा (वक्ष्यमाणलक्षणानुसारेण २ अ. ४ पाद सूत्रे २-३ च), १६, १७, १८- निधनकाल निर्णयः, १९, २०- प्रकारान्तरेण दीर्घादित्रिविधायुयोगाः, २१-राशिबल- विचारः, २२- विशेष योगः, २३, २४, २५- कक्ष्याद्वासयोगः, २६- कक्ष्यावृद्धि योगः, २७- गुरुवशकक्ष्याद्वासदिविचारः, २८, २९- तत्र विशेषः, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४- स्थिरदशानुसारेण निधनज्ञानम्, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९- रुद्रग्रहलक्षणानिरूपणपूर्वक- निधन योगः, ४०, ४१- अत्र विशेषः, ४२, ४३, ४४, ४५- अन्यनिधन योगाः, ४६, ४७ ४८- महेश्वरग्रहनिर्णयः, ४९-ब्रह्मग्रह निरूपणम्, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४- विशेष विचारः, ५५- आयुज्ञानम्, ५६- निधनयोगः, ५७, ५८- मारकग्रहनिरूपणम्, ५९, ६०-मारकदशाया- निधनयोगः इत्यादि निरूपणमस्ति ।

द्वितीयाध्याये द्वितीय पादे- १, २, ३- पितृमातृकारक विचारः, ४, ५, ६, ७, ८- मातृपितृ-निधन योगाः, ९, १०-पत्नीप्रभृतीनां निधन योगः, अर्थात् भ्रातृपुत्रादिकारक ग्रह शूलदशायां मरणं ज्ञेयम्, ११, १२, १३- निधन स्थिति ज्ञानम् । १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८- निधन निमित्तक- विविधयोगाः, २९, ३०, ३१- मातापित्रोः संस्कारस्याकर्तृत्व योगः इत्यादि निरूपणमस्ति ।

द्वितीयाध्याये तृतीय पादे- १,२- नवांशदशा विचारः, ३,४- स्थिरदशा-
विचारः, ५,६,७,८,९,१०,११,१२,१३- प्रथमराशिवल विचारः, १४- द्वितीयराशि-
बलम्, १५,१६- तृतीयराशिवलम्, १७- चतुर्थराशिवलम्, १८,१९,२०,२१,२२,२३,२४,२५,-
शूलदशाविचारः, २६,२७- ब्रह्महाशितदशाक्रमः, २८,२९- चतुर्थराशि कले विशेषः,
३०- चरदशाक्रमः, ३१- कैतोः शुभत्वम् इत्यादि निरूपणमस्ति ।

द्वितीयाध्याये चतुर्थपादे - १- द्वितीय भाव बलस्य प्रयोजनम्, २,३-
द्वार बाह्यराश्यालंकारणम् (अष्टौ २ अ० १ पा० १५ सूत्रे), ४,५,६- द्वारबाह्यराश्या-
फलानि, ७,८,९,१०- केन्द्रदशाज्ञानम् तथा अन्तर्दशाविचार ज्ञानम्, ११- कारककेन्द्र-
दशाज्ञानम्, १२- केन्द्रादिदशायां विशेषः, १३- कारकादि दशा वर्षज्ञानम्, १४-
तेषां शुभाशुभ फलविचारः, १५- मण्डूकदशाविचारः, १६- शूलदशाविचारः, १७-
दशाक्रमे विशेषः, १८- नक्षत्रदशाविचारः, अष्टौ चरीमहादशा, विंशौ चरी महादशा,
योगिनी दशाज्ञानम्, १९,२०- योगार्थं दशाज्ञानम्, २१- दृग्दशाविचारः, २२,२३-
राशीनां गणनाक्रमविचारः, २४-२५- त्रिकोणदशाविचारः, २६- फल विचारः,
२७- नक्षत्रदशा विचारः, २८,२९,३०- दशेश्वरशुभाशुभ विचारः, ३१,३२,३३,३४-
अन्तर्दशादीं गणनाक्रमे विशेषः, ३५,३६,३७- दशादीनां शुभाशुभ विचारः इत्यादि
निरूपितम् ।

तृतीयाध्याये प्रथमपादे - १- राजयोगः, २- महाराजयोगः, ३,४,५,६,
७,८-३० राजयोगः, ५- वाहन योगः (यानवन्तः), ६- अश्व-गजादि (वाहन)योगः,
८- राशीबल, १२-मंडलान्तयोग, १३- युवराजयोग, १४,१५,१६,१७-श्रीमन्तः योगः,
२१,२२,२३- महान्तयोग, २४- राजप्रेष्ययोग, २६,२७,२८-राजवंश योग इत्यादि
निरूपणमस्ति ।

तृतीयाध्याये द्वितीयपादे - १-२ मृत्युसु मृत्युयोग, ३, ४, ५- वायुः कक्षा
द्रासः, ६, ७, ८, ९- मृत्यु निर्णयि नियमाः, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९,
२०, २१, २२, २३, २४, २५- मृत्यु निमित्तानि, २६- दशा (मृत्युसमयक), २७, २८, २९, ३०, ३१,
३२, ३३, ३४ नवमांशदशांशानुसारेण मृत्यु समय, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१-रीष्ट इत्यादि
निरूपणमस्ति ।

: कक्षा द्रासः

:: द्वार-बाह्यराशी ।

॥ रुद्र ग्रह

= महेश्वर तथा ब्रह्मग्रह

तृतीयाध्याये तृतीयपादे - १, २- मृत्युस्थानम्, ३- राजाज्ञा द्वारा मृत्यु,
४- पुण्यराशी तथा अस्वाभाविक मृत्यु, ५, ६- दुष्ट मृत्यु, ७- अकाल मृत्यु, ८, ९-
वध गृहे मृत्यु, १०, ११- अश्व द्वारा, १२, १३, १४, १५- स्वदोषद्वारा मृत्यु, १६-दुष्ट-
करण मृत्यु, १७- फांसी, १८- शु शत्रु द्वारा मृत्यु, २०- गुप्तांश रोगः, २३, २४-
मृत्यु प्रकार, २६- (गुल्म, (गुमडा) (गांठ) ग्रन्थी, चैपी-(गला) कण्ठ कर्ण) कण्ठ-कर्ण
रोग योग- २७- चैपी रोग, २८- मृत्यु पर्यन्त ताडन, २९, ३०, ३१- सर्पदंश, ३२, ३३-
विषपान योग, ३४- प्रवाहिका वमन, ३५, ३६, ३७- स्वाभाविक मृत्यु, ३८, ३९-
विष, ४०- तीव्र ज्वर, ४१, ४२- शत्रु द्वारा मृत्यु, ४३- कुष्ठ रोगः (रक्त पित्त),
४४- कौलेरा, ४५-सङ्ग अथवा प्राणघातक वस्तु द्वारा मृत्यु, ४६- करुणा मृत्यु, ४७- शत्रुभय,
४८- क्रुपपतनम्, ४९- गुमडा-फोला अमल चर्मरोग, ५०-वृक्षोपुटे पतनम्, ५१-शत्रु द्वारा
मृत्यु, ५३- जातीय रोग-गुप्त रोग, ५३- विष, ५४- सर्पदंश, ५५, ५६-शस्त्र-(मैली विधा)

अभिवार, तत्र क्रिया, ५७- विनाश, ५८- रोगादी (कौलक = ३६ राशी = त्रिंशत्) ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४- प्रथमतः षष्ठ कौलक पर्यन्तं रोगफलम्, तत्र प्रथमं ललाटे - केशं- रुधिरं- नेत्रे - ह्रिंसक प्राणनि द्वारा धातु-जिह्वाग्रे, ६५- वाणी रोग, ६६- गलगण्ड रोग, ६७- शोण, ६८- मृत्यु, ६९- मलमार्गं बन्ध रोग, ७०- शस्त्र द्वारा मृत्यु- ७१- बाण द्वारा शस्त्रयंत्र द्वारा मृत्यु, यांत्रिक शस्त्र- (शस्त्रक्रिया) ७२- विद्युत- मयम्, ७३- मार्गं शत्रु द्वारा प्रहारो वा मृत्यु, ७४- शत्रु द्वारा मृत्यु, ७५, ७६- शत्रु द्वारा मृत्यु, ७७- सम्बन्धित व्यक्ति वा कौटुम्बिक व्यक्ति द्वारा मृत्यु, ७८- अति परिचित व्यक्ति द्वारा वा जीवजंतु द्वारा वा- सामान्य विषयक मृत्यु, ७९, ८०- वादविवाद वा अग्नि द्वारा मृत्यु, ८१- कारक-पितृ-मातृ-प्रातादि द्वारा मृत्यु, ८२-(७६-८१) सूत्र- विशेष, ८३- प्रेमप्रकरण द्वारा मृत्यु, ८४- प्रेम प्रकरण द्वारा विषपानं, ८५- बन्धन मुक्तं, ८६- विशेषः, ८७- चतुर्थात् एकादश स्थानम्- अर्थात् लग्नात् द्वितीयं मारक स्थानम्, ८८- लग्नात् द्वितीयात् द्वितीयम् अर्थात् तृतीय स्थानम् माता पित्रोः मरणस्थानम् । ८९- लग्नात् तृतीयतः द्वितीयम् अर्थात् लग्नात् चतुर्थं प्रातृ तथा सम्बन्धित जनानां मृत्यु स्थानम्, ९०- लग्नात् चतुर्थं द्वितीयं स्थानं अर्थात् पंचम-पत्नी च मृत्यु स्थानम् । ९१- लग्नात् पंचमतः द्वितीयं स्थानम् अर्थात् षष्ठ स्थानम् संतान मारक स्थान, ९२- लग्नात् षष्ठतः द्वितीयं अर्थात् सप्तमस्थानम् शत्रुमारकस्थानम् । ९३- मारक स्थाने पापग्रहाः ^{स्युः} तदा दुःखं मृत्यु, ९४- लग्नात् अष्टमं वा आत्माकारक पापग्रह द्वारा युतः अस्वाभाविक मृत्यु- तृतीय-प्रातृ-अष्टमात् तृतीय-दशमं पापग्रहद्वारा युतः तदा लघुबन्धु- मृत्यु-अर्थात् अस्मिन् योगः पितृ-मातृ-शत्रुः हत्यादिषु नियमाः अस्ति ।

९५- सप्तमं पाप ग्रहाः तदा स्त्री विपत्तिकारकः । ९६- सूत्रे स्त्रीयः मारकस्थानं पंचमम् । ९६- लग्नात् अष्टमं, आत्माकारकात् तृतीयं, लग्नात् नवमांश राशीतः षष्ठम्, आत्माकारक नवमांशात् षष्ठम्- मृत्यु प्रकार^{का} निर्णयः अस्ति । ९७- आत्माकारक नवमांशात् षष्ठं, कारकांशात् षष्ठम् तदा उच्चादि स्थानेषु पतनम् ।

१०१।६८- उपर्युक्त स्थाने कुं राशी^{शि} स्यात्, तदा सरल मृत्यु, अथवा अमानावस्थायां
मृत्यु- ६६- लग्नात् अष्टमं, आत्माकारकात् तृतीयं, नवमांशात् षष्ठं, कारकांशात्
षष्ठम् कुं राशीः स्यात्, तदा ज्ञानवन्निर्माणम् ।

उपर्युक्त योगानुसारेण-

१०० लग्नात् ६, आ० ३ न० ६ का० ६ मकर राशिः तदा मृत्यु समये अपचन, प्रवाहिका
(मरडो) स्यात् ।

१०२- लग्न ८, आ० ३, न० ६, का० ६ यदि कन्याराशी^{शि} स्यात्, तथा उग्र
अस्वास्थ्यं वा घातक^न अकस्मात् ।

१०३- सूर्यात्-शनिश्चरश्च द्वितीय राशी^{शि} द्वारा क्रम-गणना, उत्क्रम

१०४- सूर्यात् शनिश्चरात् द्वितीय राशी^{शि} लग्नात् नवम स्यात् तदा पादरोग-

१०५- सूर्यात्- शनिश्चरात् द्वितीय राशी^{शि} षष्ठं-अष्टमं अंगुली रोग ।

१०६- सू - श-द्वि- अंगहीन ।

१०७- पापदृष्टे पादहीनः ।

१०८- बलम्, १०९, ११०- पूर्ण बल, १११- राशी^{शि} बल, ११२- राशी^{शि} बल, ११३,

११४, ११५- त्रिकोण बलम्, ११६- राशीविशात् ग्रह बलम् ।

११७- लग्नात् ६-७-मृत्युनिर्णयम् ।

११८- आ० का- ३

११९- लग्न -पंचमात् दशानुसारेण मातृमरणम् ।

१२०- एवं पितृकारक मातृकारक ग्रहानुसारेण मृत्युनिर्णयम् ।

१२१- मौम नवमांश राशी विशेषः

१२२- मातृ-पितृ नियमिण दशा ।

१२३-१२४ - चरलग्नात् तृतीयं, आ०का० तृतीयं, (स्थरलग्नात्, आ० का०, द्विस्व० चतुर्थं, आ० का० मृत्यु निर्णयम् ।

१२५- लग्नात् नवमं, नवमात् द्वितीयं अर्थात् दशमं शुभस्थानम् ।

१२६- मृत्यु निमित्तं तृतीय स्थानात् ।

१२७- विशेष- १२८- विशेष । इत्यादि निरूपणमस्ति ।

तृतीयाध्याये चतुर्थपादे - १- आरुढ्यदम्, २-श्रीमन्तः, योगः (उपग्रह गणना), ३-आधान लग्न, ४- पितृ वर्णन, ५- पितृ अकस्मात्, ६-७, ८, ९, १०- गर्भ संभवासंभवम्, ११- गर्भ वृद्धिः, १२- गर्भपातः, १३, १४, १५, १६, १७- गर्भ संभवम्, १८- वर्णद दशा, १९- गर्भ विचार, २०- आधान लग्न, २१- गर्भाशय स्थिति, २२- गर्भपात, २३- छाव, २४-२६-प्राणीज जन्म, २६- (वियोनी), २७-आधान लग्न द्वारा सुदृढ शरीर, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४- नैसर्गिक बलं, ३५, ३६, ३७- पुत्र जन्म, ३८- रक्त प्रदर, ३९, ४०- मासिक (कृष्णवर्णी), ४१- मासिक(सुवर्णवर्णी), ४२- नीलवर्णीः, ४३- सुवर्णी, ४४- श्वेतवर्णी, ४५- संतानं गौरवर्णी, ४६- अन्य उदाहरणम्, ४७- पुत्र संभव, ४८- पुत्रनाशः, ४९- पुत्रलाभ, ५०- वर्ण-क्रमेण द्वावृद्धि, ५१- यमल जन्म, ५२- शरीरवयवविचरणं ५३, ५४- शरीरावयव विशेष विचारं दोष विचारं-अर्थात् विशेष ।

चतुर्थाध्याये प्रथमपादे - १- शरीर, २- हृदयम्, ३- शिरः, ४- मुखम्, ५- कण्ठः, ६- बाहुः, ७- उदरम्, ८- पदनलीका, ९- पृष्ठः, १०-गुदः, ११-पादौ,

१२- नेत्रौ, १३- कर्णा, १४- नासिका, १५, १६, १७, १८, १९-२०- कालपुराण,
 २१- शरीरं चिह्नं ज्ञानम्, २२- मातापितरौ जन्म, २३- क्लीब, २४- भावविचारः,।
 २५- व्यभिचार योगः, २६- वर्णभेद, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२- वर्ण विचार,
 ३३, ३४- पुत्री जन्म, ३५, ३६- सुखी संतान, ३७- वैपरीत्यम्, ३८- सुखी संतान,
 ३९- मरणान्तरं मुक्तिः, ४०-(विज्ञान) विद्याप्रिय संतान । ४१- सुदृढ़ तथा
 बुद्धिमान, ४२-प्राणपद, ४३- मधुर बालक, ४४- रक्तवर्ण, ४५- कुरूप
 ४६- श्रेष्ठ, प्रतिष्ठा, ४७- दम्भी, ४८- पितृ प्रकृति, ४९- मातृ प्रकृति, ५०-विरूपः,
 ५१- विपत्ति, ५२- कालरूपः, ५३-दीर्घायु (४२-५४-प्राणपद तथा आधान लग्न
 द्वारा फलम्) इत्यादि निरूपणमस्ति ।

चतुर्थाध्याये द्वितीयपादे- १-३-मारकः, (संदर्भः अस्मिन् ग्रन्थे अ-२, पाद १,
 सूत्र १४), ४ राशिबल, ५-६-भावदृष्टि, ७-८ दन्त-ओष्ठ दोष, ९, १०-यमल,
 ११-यमलपात, १२- एकमासपूर्व जन्म, १३- समयानुसारं जन्म-(६मास), १४-दश।
 एकादश मासे वा जन्म, १५- द्वादशमासे जन्म, १६, १७, १८- दशमेमासे जन्म,
 १९, २०, २१- समय प्रमाण, २२- भाव बल, २३, २४- बाल दोष, २५, २६, २७-
 दुराचारी योग, २८-२९, ३०, ३१, ३२- जन्म लग्न शोधन प्रकारः, ३३- बाल रोग,
 ३४, ३५- व्ययकारक बालक, ३६- शुभ कर्मकारक(आजीविका), ३७- निरोगी बालक,
 ३८- सुदृढ़ बालक, ३९- सुखी, ४०- भविष्य शुभफल नाशक योग, ४१- सुंदर बालक,
 ४२- प्रबल शरीर, ४३- दुर्बल दुःखदायी, ४४- स्थिर-(काल बल- ग्रह-भाव बल)
 निरूपणमस्ति ।

चतुर्थाध्याये तृतीयपादे - १-स्त्रीजन्म, २- आधान-होरा लग्न द्वार
 जन्मसमय निर्णय, ३- जन्मलग्न, ४, ५, ६- सूक्ष्मकाल, ७, ८- नवमांश, ९- वर्णः,
 १०- पुत्र जन्म, ११- स्त्री जन्म, १२- क्लीष, १३, १४- वर्ण, जाती इत्यादि
 वर्णद लग्न नवमांश द्वारा, १५, १६- वर्णद दशा, १७- धातु-वर्ण वर्णद लग्नानुसार,
 १८- वर्ण-स्वरूप इत्यादि आ०का० नवमांशानुसार, १९, २०, २१- प्रसिद्धाः, २२-प्राणपद,
 २३- घाटीका लग्न, २४- अंश लग्न वा भावलग्न, २५- विषटीलग्न, २६, २७-पुत्र,
 स्त्री जन्मक्रमेण, २८- उपर्युक्त योग, २९-लग्नानुसार जाति, ३०- होरालग्नानुसार
 तथा आधान लग्नानुसार एतेषु संबंधानुसारेण फलकाल, ३१ राहु चंद्र होरालग्नानु-
 सारेण स्त्री जन्मः। ३२, ३३- पुरुष जन्म, ३४- स्त्री जन्म, ३५- कुरुफ?,
 ३६- सुंदर, ३७, ३८- जार जन्म, ३९- कामी, प्रवीणचमश्च, ४०-होरालग्न नवमांशानु-
 सारेण फल, ४१- कामी, ४२- भावुक, ४३, ४४- व्यभिचारी स्त्री, ४५- पूर्वानुसारेण,
 ४६-४७-विधवा, ४८, ४९-५०- मर्तृहन्त्रि, ५१- आ१-पा०४ सू०१० अनुसार, ५२-सूत्र ५०
 अनुतत्र षड्वर्गानुसारेण फलं निर्दिष्टं । ५३- स्वरूप, ५४- बुद्धिबाहुल्यवान्, ५५-
 दुर्गन्धयुक्त शरीरवान्, ५६- वक्रदंत, ५७- क्रोधी, ५८- लघुताग्रंथी द्वारा पीडित,
 निर्दिष्ट, पापी, ५९- सौम्य, ६०- पापी, ६१- गुणवति, ६२- सम, ६३- मिश्र, ६४-
 मिश्र, ६५- नीचै विपरीत, ६६- भाग्योदयकारक, ६७- मिश्रयोग, ६८- अधिकशिक्षक,
 ६९- लग्न नवमांशानुसारेण फल, ७०- चारित्र्य, ७१- कामी, ७२- मौजगी, ७३-पापी,
 ७४, ७५, ७६- बाल विधवा अस्मिनकाले बाललग्न सर्वकार नियमानुसारेण नास्ति
 संभव । ७७, ७८- कुरूपी क्रोधी, ७९- बंध्या, ८०- पतिव्रता, पति परायणा,
 ८१, ८२, ८३- सौभाग्यवती स्त्री, ८४- पुरुष समान वर्तन, स्वरूप, ८५- शुभभाव,
 ८६- स्वोपार्जित, प्रतिभावान्, ८७, ८८-चांडालिनि, ८९- वर्णदलग्न, भाव फल

अ० ३. ४१-४ सू० १४, १५, १८), ६०, ६१, ६२ चक्षुहीन, ६३-वर्णदलन, त्रिकोण
 अनुसारेण फलं, ६४-गृह्वलानुसारेण फलं, ६५-प्रथममास फलं, ६६-द्वितीयं,
 ६७-तृतीयं, ६८-चतुर्थं, ६८-पंचमं, ६८-षष्ठं, ६९-सप्तं, १००-अष्टमं, १०-नवमं,
 १००-दशममासफलं, १०१-अष्टमे नवमे मासे विपत्तियोग, १०२-सप्तमे मासे
 अशुभ फलं, १०३-शुभयोग, १०४-शुभयोग, १०५-वियौनि जन्म, १०६-अस्वामाविक -
 जन्म(शस्त्रक्रिया), १०७-स्वरूपं, १०८-स्वरूप, जाति, १०९-श्वासमार्गं बंध,
 ११०-प्रसव विलंब(शस्त्रक्रिया), १११, ११२-दुःखद प्रसव, ११३, ११४-प्रयत्नेन सुखद-
 प्रसव, (१०८ सूत्रानुसार), ११५-अपवादः, ११६-क्रम-उत्क्रम-पदानुसार फलं(अ० १,
 पाद-१ सू० २५-२६-२७), ११७-११८ पुत्र जातक, ११९-स्त्री जातक, १२०-सूर्य -
 बृहस्पति द्वारा वर्णं ज्ञानं, १२१-आत्मकारण, लग्न द्वारा जाति ज्ञानं । इत्यादि-
 निरूपणमस्ति ।

चतुर्थीध्याये चतुर्थीपादे -

१-२ पुरुष-स्त्री जन्म, ३-पुरुष जन्म, ४-स्त्री जन्म, ५-स्त्री जन्म,
 ६-आद्य ऋतु, ७-विधवा, ८, ९, १०, ११-विधवा, १२, १३-स्त्री जन्म, पितृ-
 मरणांतरं जन्म, १४-वियौनि, १५-धातु वर्णं ज्ञान, १६-सप्तम् भाव वशात्
 पितृ ज्ञानं, १७-वियौनि जन्म, १८, २०-२१-सुन्दर, २२-जारकर्म द्वारा जन्म,
 अनौरस जन्म, २३, २४-औरस जन्म, २५, २६, २७-गर्भ संभव, २८-अनुकूल जन्म,
 २९, ३० अनुकूल जन्म, ३१-गर्भ संभवन, ३२, ३३, ३४-३५-निश्चय गर्भ संभव, ३६-ज्ञानात-
 अज्ञानात जन्म, ३७-पुत्र जन्म, ३८-पुत्र जन्म, ३९, ४०-पुत्र जन्म । इत्यादि
 निरूपणमस्ति ।

जैमिनि सहर्षिणा परम्परानुसारेण अस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नतया समास्यर्थं मंगलाचरणादारम्भं स्वीकृतम् । वस्तु संसूचनात्मकं मंगलाचरणमिदं फलित ज्योतिषस्य महात्म्यं सूचयति उपदेशं व्याख्यास्यामः १

उः - शंकरः तस्य पदं स्थानमिति उपदे तस्मिन् उपदे काश्यामित्यर्थः शं, लोककल्याणशास्त्रं अथवा उपदिश्यते प्रतिपाद्यते पूर्वजन्माजित शुभादिक कर्मानेनेति उपदेशः । यत्र १ २ अनेनैदं ज्ञायते यत् जैमिनि महर्षिणा इष्टदेवता भगवान् शंकरोवासीत् । महर्षिणा काश्यामेव अस्य सूत्रात्मक ग्रन्थस्य निर्माणं कृतवन्तः । राशिदृष्ट्या विचारः, अंक ये संकेतज्ञानं, अर्गला योगः, कारकनिरूपणम्, वरदशाविचारः, वर्णदराशिदशा ज्ञानम्, कारकांशफलम्, गुलिकस्वरूपम्, पदलक्षणम्, राजयोगः, उपपद निरूपणम्, प्रधानतयाप्रतिपादितमस्ति । द्वितीय अध्याये आयुः प्रकारः, रुद्रादिग्रह निरूपणम्, पितृ-मातृ कारक-मारक विचारः, नवांशदशा विचारः, स्थिरदशा विचारः, राशिकल विचारः, शूलदशा, द्वारबाह्य राशयोः लक्षणम्, केन्द्रदशा, मण्डूकदशा, शूलदशा विचारः, नक्षत्र दशा, त्रिकोण दशा इत्यादिना मुख्यविषया महर्षिणा निरूपितम् ।

तृतीयेऽध्याये राजयोगः, नवांशदशानुसारेण मृत्युयोगः, रोगयोगः, आद्यानलग्न विशेषता इत्यादीन् मुख्य- मुख्य विषयान् अधिकृत्य ग्रन्थकारेण प्रतिपादितम् ।

चतुर्थेऽध्याये सामुद्रिक पुत्र कन्या जन्म विचारः, बालरोगः, जन्म समय निर्णयं तथा विविध जन्मयोगाः ३ निरूपितमस्ति ।

सामान्यतया वर्तमानकाले जन्मपत्रिकायाः भिन्नप्रकाराणि अनेकानि रूपाणि दृश्यन्ते । तेषां मध्ये प्रदेश भेदरूपाः, राज्यभेदरूपाः, पंचांगभेदरूपाः, रुद्रि-भेदरूपाः, धर्मसंप्रदाय भेदरूपाः च दृश्यन्ते । ज्योतिषशास्त्रे दृष्ट्या एतत् सर्वं समानमेव तथापि पंचांगभेदेन क्वचित्-क्वचित् भिन्नरूपाः वर्तन्ते अर्थात् सर्वप्रथमं पंचांगः जन्मपत्रिकायाः मूलं इत्यहम् मन्ये । पंचांगः राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, वृत्तोपवासादिक कार्यस्य प्रतिनिधिरूपाः वर्तते । पंचांगः भूतकालीन राजकीय तथा सांस्कृतिक ऐतिहासिक स्वभाविकं फलमिति । भारते पंचांगस्वीकरणाय भारत सर्वकारस्य वैज्ञानिक तथा औद्योगिक संशोधन परिषदेन नवम्बर मासे १९५२ तमे वर्षे कलकत्ता नगरस्थ अणुविज्ञान संस्थायाः नियामकः प्रोफेसर एम० एन० सक्का साहा महोदयानां अध्यक्षपदेन पंचांग संशोधन समितिः निर्मितः । भारतेषु सर्वेषु प्रदेशेषु प्रचलितानां पंचांगानां विवरणं अवलोक्य वैज्ञानिक दृष्ट्या विचार्य एकमेव पद्धतिमवलम्ब्य वैज्ञानिकैः स्वीकृतम् ।

पण्डित जवाहरलाल नेहरू महोदयेन स्वकीये पत्रे फेब्रुवरी मासस्य अष्टादश दिनांके १९५३ तमे ख्रीष्टाब्दे संशोधन समितेर्प्रस्तावं निरीक्ष्य संतुष्टः अभवन् । भारत सर्वकारेण प्रस्तावमवलम्ब्य राष्ट्रीय पंचांगस्य प्रकाशनं कृतम् । महर्षि जैमिनि प्रतिपादिते होरव्यः सिद्धाः इत्यादिषु सूत्रे जन्म पत्रिका निर्माणं प्रकारो सार रूपेण सूत्र द्वारा संकेतितं वर्तते । तत्र षड्वर्गं, सप्तवर्गं, षोडशवर्गः, प्रतिपादितः सन्ति ।

ज्योतिषशास्त्रे जन्मपत्रिका विषये प्रथमं केशवीयजन्म पत्रिका, जैमिनीय जन्म पत्रिका, तथा सामान्य जन्म पत्रिका चेति त्रिविधा इति ।

(१) जैमिनीयपत्रिका :

oooooooooooooooooooo

राशिदृष्ट्या विचारः, अंशलायोगः, कारक विचारः, चरदशा, वर्णदराशि-
दशा, गुलिकलग्नाधनम्, पदं उपपदम्, आयुर्विचारः, रुद्रादिग्रह निरूपणम्, मारक-
दशा, नवांशदशा, स्थिरदशा, राशिकल विचारः, शूलदशा, केन्द्रदशा, मण्डूकदशा,
शूलदशा, नक्षत्रदशा, अष्टोत्तरीमहाशा, विंशोत्तरीमहादशा, योगिनीदशा, द्रवदशा,
त्रिकोण दशा इत्यादयः सन्ति ।

२- केशवीय जन्मपत्रिका :

oooooooooooooooooooo

केशवीय जन्मपत्रिकानुक्रमणिका

जन्मकालीन :-

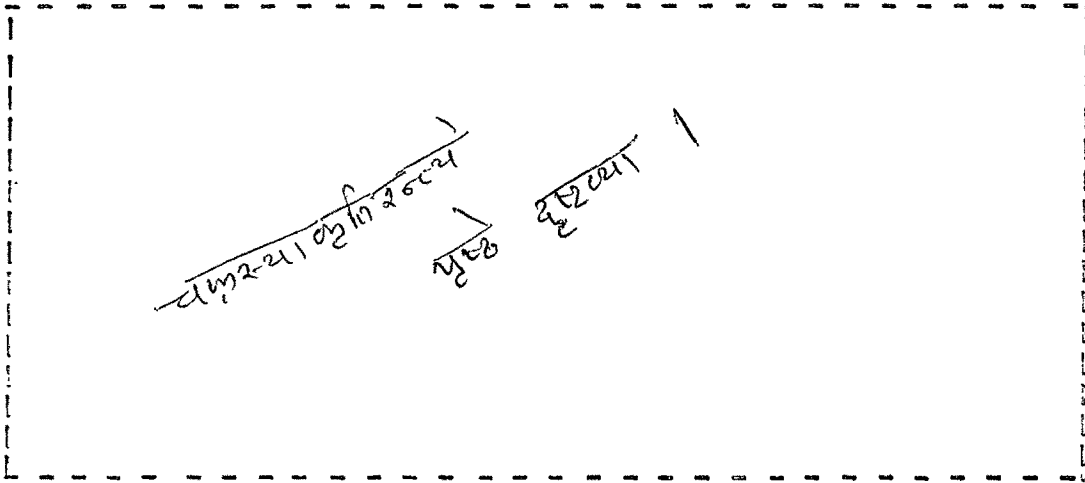
- १- सूर्यादयादिष्ट कालज्ञानम्
- २- स्पष्ट सूर्यः
- ३- अनांशसाधनम्
- ४- दशम चतुर्थभावयोः साधनम् ।
- ५- भयात साधनम्
ममोग साधनम् ।
स्पष्ट चन्द्रसाधनम् ।
चन्द्रगति साधनम् ।

- (अ) देशान्तरम् (ब) वैलान्तरम्
- (क) सूर्यादयः, सूर्यास्त तथा दिनमानम्
- (ड०) चरकालं तथा चरान्तस्म ।

- ६- चालनम्
 ७- भीमादि ग्रहाणां स्पष्टीकरणम् ।
 ८- कारक साधनम् ।
 ९- लग्न साधनम् ।
 लकोदयमानात् स्वोदयमान साधनम् ।
 चारखण्ड साधनम् ।
 पलभा
 १०- नतीन्त कालज्ञानम् ।
 ११- लग्न सप्तमभावयोः साधनम् ।
 १२- लग्नादि जादशभाव सप्तम्य साधनम् ।
 १३- ग्रहाणां दृष्टि साधनम् ।
 दृष्टा ग्रह दृश्य ग्रह
 १४- भावो परिग्रह दृष्टि साधनम्
 दृष्टा ग्रह दृश्य भाव
 १५- उच्चनीच विभाग ज्ञानम्, ∴ पंचधामैत्री साधनम्
 मूलत्रिकोण ज्ञानम् । ∴ ज- नैसर्गिक तथा तात्कालिक मैत्री ज्ञानमावश्यकम् ।
 १६- उच्च बल साधनम् ।
 १७- सप्तवर्गी बल विचार साधनम् ।
 १८- युग्मायुग्मभांश बल साधनम् ।
 १९- केन्द्रादिबल बल साधनम् ।
 २०- द्रष्टाण बल साधनम् ।

३- सामान्यजन्म पत्रिका :

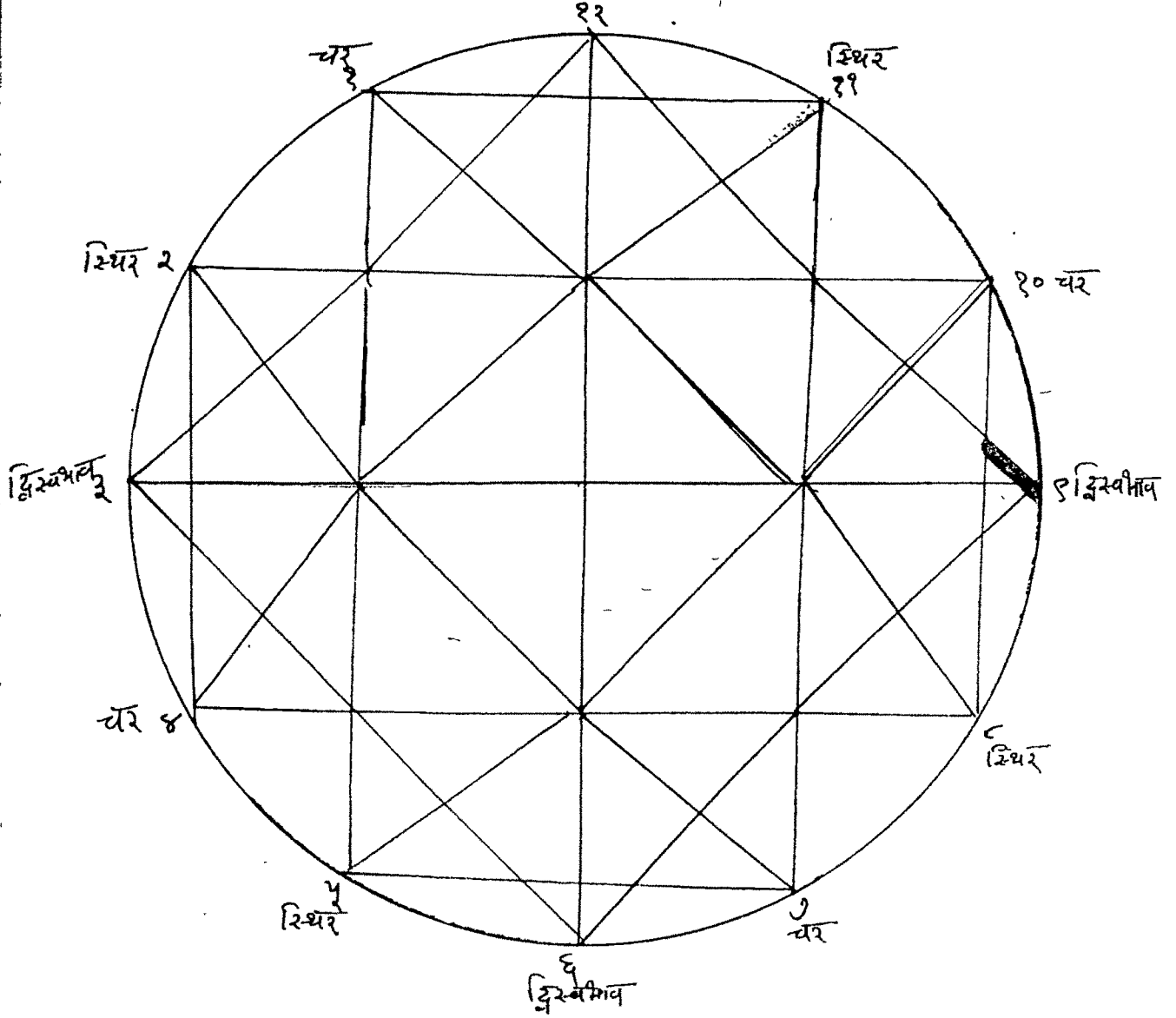
जन्मलग्न, सूर्यादिस्पष्टग्रह, लग्नादि द्वादशभाव, षोडश वर्गः, बालादि अवस्था, गर्वितादि अवस्था, कारक, मध्यमायु, स्पष्टायु, उच्चरश्मि, महादशान्तदेशा, प्रत्यन्देशा, सूक्ष्मदशा, प्राणादशा, अष्टकवर्ग, शुभाशुभ फलादेशः । अस्मिन् ग्रन्थे राशिदृष्ट्या विचारः विज्ञेयतया प्रतिपादितमस्ति । अन्येषु ग्रन्थेषु राशिदृष्ट्या विचारः न समुपलभ्यते । अत्र आकृति दर्शनपूर्वकं दृष्टिबोधकं चक्रं दर्शितं वर्तते ।

महर्षिणा राशिदशा, राशिस्वरूपमपि सम्यक्कृतया निदर्शितम् ।
अत्र राशि स्वरूपकोष्टक (चित्र) द्वारा दर्शितमस्ति । राशिदृष्ट्या ग्रहाणां
दृष्टिः विचार्य निरूपितः ।^३ जैमिनीय सूत्रे कश्यपादि वर्ग द्वारा अंकसंकेतज्ञानं
ग्रन्थैशिष्ट्यं सर्वत्र सवर्णाभावा राश्यश्च इति सूत्र द्वारा प्रतिपादितं ।

॥ अथ दृष्टि चक्रम् ॥

द्विस्वभाव

बुद्ध्याः

चरं धनं विना स्थासुं स्थिरमन्त्यं विनाचरम् ।
युग्मं स्येन विना युग्मं पश्यन्तीत्ययमागमः ॥

अग्निनि सूत्रम् पृ. सं. २

अस्मिन् सूत्रग्रन्थे वर्णितं दृष्टिसाधनं अन्यग्रन्थापेक्षया विशेषतया
 भिन्नरीत्या च प्रतिपादिता दृश्यते । महर्षिणा अभिपश्यन्त्यृजाणि, पार्श्वमे च^४
 (अर्थात्) चरराशिनां स्वस्थानात् अष्टमोराशिः सम्मुखस्थो भवति । तथा च
 पंचमेकादशस्थराशिं विलोक्यन्ति । स्थिर राशिनां सम्मुखः षष्ठः तथा त्रिनवौ
 पश्यन्ति । द्विस्वभावानां राशिनां सप्तमं^५ तथा चतुर्थी दशमौ पश्यन्तीत्यर्थः इति
 महर्षिर् जैमिनिमतम् ।

ताजिक शास्त्रे ताजिक नीलकण्ठ्याम् प्रत्यक्षा स्नेह, गुप्तस्नेह गुप्त वैरा
 तथा प्रत्यक्षा वैरा इति चतुर्भिः प्रकारेण दृष्टिप्रकारान् तथा साधन प्रकारं सफलं च
 प्रतिपादितं वर्तते ।^५

हायनरत्नै दृष्टि विषये उक्तं यथा —

हायन रत्नेषां

असा दृष्टि परिणामं चाह समर सिंहः ।
 नवपंचयोर्दृष्टिः पादोना सर्वदृष्टितः ।
 मेलापक दृष्टिरियं प्रत्यक्षा स्नेह दृष्टिश्च ॥
 तातीयिकादशयोर्दृष्टौ यो वीक्षते तृतीयदशा ।
 तद्यद्यष्टिस्त्र्यंशो नान्यस्य तु षड्भाग दृष्टिश्च ॥
 अन्ययोगुप्तस्नेहा दृष्टिः सर्वत्र कार्यसिद्धीकरी ।
 दशमवतुर्थी दृष्टिः पाददृग्निह गुप्तदुर्जनारथा तु ।
 या चौभ्यसप्तमकै सकला प्रत्यक्षा दुर्जना दृष्टिः ।

एकक्षैस्थितयोरप्युभयो दृष्टिमता सकला ।

दृष्टिश्च सा उभयसप्त स्वाप्नुनि तिस्रो रिदृशः क्षुतास्थास्युः ।

तथा च वामनः

पंचमं नवमे दृष्टिः सर्वसौख्य फलप्रदा ।

ब्रह्म प्रकटीकुरुते ह्येषा मित्राणि स्वजनांस्तथा ॥

तृतीयैकादशे दृष्टिः सदा स्नेह प्रवर्द्धिनी ।

सुत सन्तोषदा भव्या ह्यायुवृद्धिं धनप्रदा ॥

चतुर्थे दशमे दृष्टि गुप्तदुर्जन भेदिका ।

मित्रघातकरी दुष्टा शोक्सन्ताप वर्द्धिनी ।

उभयो सप्तमा दृष्टिः प्रकटा रिपुभेदिनी ॥

विवादं विग्रहं युद्धं संकटं च करोति हि ।

एकक्षै बलिनी दृष्टिः प्राधान्यात्कार्यसाधिनी ॥

स्वस्थाने फलदा सैया मित्रपक्षास्तथैव च ।

तृतीयैकादशे पादं दलं व्योम चतुर्थयोः ॥

त्रिकोणे व्यंगश्चिह्नं तिस्थे पूर्णं पश्यन्ति खेराः ॥

ताजिकसारे च

पादं त्रिराद्रे स्वदलं स्वतुर्कं

पादत्रयं स्थानं नवपंचमे पि ।

पश्यन्ति पूर्णं समसप्तके च

ग्रहा न चान्यत्र विलोक्यन्ति ॥

ताजिकशास्त्रे दृष्टिः द्वादशान्तरे भवेयुः इति समरसिंहं महोदस्य मतम्,
यथा —

सर्वरितैवाहि दृशो द्वादशभागान्तरे भवेयुवेत ।
तत्सविशेषो ज्ञेया दृष्ट्यनुसारात्सर्वमिति ॥

जातस्य शुभाशुभ फल ज्ञानार्थं ग्रहदृष्टिः गणितक्रिया महत्वपूर्णमिति
कैचित् उक्तं ---

फलं दृष्टिप्रमाणेन स्वयं यच्छन्ति खेचराः ।
तत्फलं बलमानेन ज्ञात्वा दैव्यं शुभाशुभम् ॥

दृष्टि विषये प्रमाणानि यथा —

- १- 30^0 - अंशादि + २
- २- 1^0 + स्वभागत्रयं
- ३- $2^0 \div 6 = 0$
- ४- स्वांश - ल = फ, 80 - फ = दृष्टि
 3^0 अंशादिक + १५
- ५- 8^0 अंशादिकं एकाद्विं कार्यं (१२) $84 - 1 - 3 =$ दृष्टि ।
- ६- 4^0 अंशादिक + २ =
- ७- $30^0 - 6^0 + २ =$
- ८- 9^0 अंशादिक (७ + १२)

- ६- $४५^0 - ८^0$
 १०- ६^0 अंशादिक $\div ६ =$ फल, $१५ -$ फल $=$ दृष्टि
 ११- १०^0 अंशादिक $\div ३ =$ फल, $१० -$ फल $=$ दृष्टि
 १२- $११^0 + २ =$ दृष्टि

अर्थात् ३, १० दृष्टि	एकपाद = १५ कला
६, ५ ,,	द्विपाद = ३० ,,
४, ८ ,,	त्रिपाद = ४५ कला
७ ,,	सम्पूर्णा = ६० ,,

श्रीपृथुयज्ञ महोदयेन षट्पञ्चाशिका नाम्ने प्रश्न-ज्योतिष ग्रन्थे उक्तं -

यो यो भावः स्वामि दृष्टो युतो वा

सौम्यैर्वा स्यात्स्य तस्यास्ति वृद्धिः ।

पापैरेव तस्य भावस्य हानिः

व्यङ्गं तव्या वा जन्मतो प्रश्नतो वा ॥ ६

W. Frankland

New Measures in Astrology, Page-15.

"The Apostle said " As the body is of many parts yet all members of one body, so are we all members of one body."

Astrology illustrates this in teaching us the relationship between the heavens and man the operation of Laws whereby the part (in this case man) is a member of the whole and participates in the influence of the whole."

श्री चन्द्रकान्त भट्ट विरचिते सरल ज्योतिष ग्रन्थे दृष्टि परिभाषा कृता वर्तते । तत्र ६०° व १२° अंशान्तरे द्वे ग्रहां मध्ये शुभं फलं वाच्यं तथा परस्परं सहायक कारकं च ६०° , १३५° , १५०° , १८०° इत्यादि अंशान्तरे ग्रहस्य प्रभावः प्रतिकूलः तथा परस्पर बाधको भवति । दृष्टि ज्ञानार्थं निम्नलिखित चक्रद्वारा दृष्टिसाधनं प्रतिपादितम् ।

दृष्टि	संज्ञाचिन्ह	राश्यान्तर	अंशान्तर	प्रभाव	द्विप्तांश
१	२	३	४	५	६
समक्रान्तिः		-	-	मिश्र	१°
युतिः	०	०	०	मिश्र	८°
द्वादशांशः		१	३०°	अल्पशुभ	२°
अर्द्धकेन्द्रः		$१\frac{१}{२}$	४५°	अल्पपाप	४°
अर्द्धत्रिकोणांशः		२	६०°	शुभ	७°
चतुष्कोण(केन्द्र)ः		३	९०	पाप	८°
त्रैवित्रिकोणांशः		४	१२°	प्रबलशुभ	८°
सार्धं केन्द्रः		$४\frac{१}{२}$	१३५°	अल्पपाप	४°
षडाष्टकः		५	१५०°	अल्पपाप	२°
प्रतियोगः	४	६	१८०°	प्रबलपाप	८°

ग्रन्थानुसारेण ग्रह स्वरूप विषये किंचिद् विवेचनम्

विषय निरूपणम्

oooooooooooooooooooooooooooo

भारतीय ज्योतिषशास्त्रे तथा च पाश्चात्य खगोल शास्त्रे पि ग्रहाणां महत्त्वपूर्णं स्थानं वर्तते । आदौ होराशास्त्रे ग्रहस्वरूप विषये निरूपणं दृश्यते । ग्रहाणां विषये जैमिनीय सूत्रेपि व्यापकत्वेन क्वचिद् दृश्यते । पदधिकृत्य फल कथनं भवति । बृहत्पाराशर होराशास्त्रे पि प्रथम अध्यायादारभ्य तद् विषयकं क्वचिद् दृश्यते । जैमिनीय सूत्रे प्रथम पादादारभ्य ग्रहाणां विषये विवरणं प्राप्यते । ग्रहणाति गति विशेषणानिति फल दातृत्वेन जीवानित्यर्थं विभाषा ग्रहः ।^{१०} इति पाणिनीयेन सूत्रेणाचि प्रत्यये सति ग्रह शब्दः सिद्ध्यति । वेदे पि यद्-ग्रहणाति तस्माद् ग्रहः इति निर्दिष्टम् ।^{११} अनन्त संस्थकानि ज्योतिर्बिम्बानि आकाशे दृश्यन्ते तानि सर्वाणि स्थिर स्थानानि नक्षत्राणि इति कथ्यन्ते ग्रहस्तु पूर्वाभिमुखं गच्छन्ति, तानि नक्षत्राणि सततं ग्रहणन्ति अत एवेते ग्रहा इति प्रोच्यन्ते । ग्रहाणां अपि प्रकाशक प्रकाश्य रूपेण भेद इत्येव इति आदौ पाराशरेणा-दुक्तम् । ग्रहाणां नव संस्था महाभारते दृश्यते । यत्र ग्रहाणां सप्त संस्था प्रोक्ता तत्र राहु केतु विहाय बौध्या । फलकथनार्थं ग्रहाणां वर्णलिङ्गादि ज्ञानमावश्यकं भवति ।

दूरग्रहाः कृष्णपक्षे दक्षिणायने शुभग्रहाश्च शुक्ल पक्षे उत्तरायणे बलिनी भवन्ति ।

वर्षमास-दिन होराणां स्वामिनः क्रमादुत्तरोत्तरं बलिनः सन्ति । शनि मंगल बुध, गुरु, शुक्र चन्द्रादित्याश्चेते प्युत्तरोत्तरं बलिनी निगदिताः ।

तात्कालिक मैत्री विचारः

स्वाधिष्ठित स्थानात् ग्रहाः द्वितीय तृतीय चतुर्थादश द्वादशास्था मित्राणि, प्रथम पंचम षष्ठ सप्तमाष्टम नवम दशम स्थाश्च शत्रवः भवन्ति ।

चन्द्र बुध शुक्र सूर्य परिवेश कार्मुक गुरु व्यतिपात शनि केतवश्च क्रमान्मेषा-
दीनां राशीनामधितयः सन्ति ।

पंचधामैत्री विचारः-

मित्रे मित्रे इति मित्रम् । समे मित्रे मित्रम् । शनौ मित्रे समः । समे शत्रौ शत्रुः । शत्रौ चाति शत्रुः । अयंभावो नैसर्गिको यदि कश्चिद् ग्रहो मित्रं तात्कालिके पि मित्रं तदाति मित्रम् । एवमेव यदि नैसर्गिके समस्तात्कालिके च मित्रन्तदा मित्रमित्यादि-
त्रैषम् ।

फले बल विचार :-

उच्चस्था ग्रहाः पूर्ण, त्रिकोणास्थाः पादोनं, स्वगृहस्थाः पादमात्रं शुभं फलं प्रयच्छन्ति । एवं वैपरीत्येनीचस्थाः शत्रु गृहस्थाश्च पूर्ण, समस्थाः स्व -
गृहस्थाश्च पादोनं, मित्रस्था अर्द्धमुच्चस्थाः शून्यमशुभं वा फलं प्रयच्छन्ति ।

ग्रहाणां दृष्टि विचारः -

ग्रहास्तृतीयदशमस्थाने पाद दृष्ट्या, नवम पंचम स्थाने द्विवाद दृष्ट्या,
चतुर्थाष्टमस्थाने त्रिपाद दृष्ट्या सप्तम स्थानं पूर्ण दृष्ट्या पश्यन्ति । तृतीय
दशमस्थाने शनिः नवम पंचमस्थाने गुरुः चतुर्थाष्टमस्थाने मीमंश्च पूर्णदृष्ट्या पश्यन्ति ।

भावानुसारेण ग्रहाणां शुभफलम् -

पंचमे गुरुस्तृतीये भौमः षष्ठे शनिरैकादशे च सर्वे ग्रहाः शुभाः सन्ति ।
शनैरुच्चत्वं शुभम् । नवमे शुभा ग्रहाः शुभा पापश्चाशुभाः स्वगृहं विना ज्ञेयाः ।
स्वगृहस्थश्च पापी पि शुभः प्रोक्तः ।

दृश्य चक्रादीनां ग्रहाः प्रत्येकं फलदायकाः । एवं चादृश्यगाः (लग्नादूर्ध्वं
सप्तमं भावान्तं मुक्तांशावधि पर्यन्तं) ग्रहाः परीक्षा फलदायका भवन्ति । जाति-
विचारे पि सारावल्यां चन्द्रो ज्ञेयानां बुधः शूद्राणां शनिरन्त्यजानां राहुश्च
श्लेष्मानां स्वामी निर्दिष्टाः । सर्वार्थं चिन्तामणौ राहुश्चाण्डालः केतुश्च
वर्णं संकरो निगतितः ।^६ नारद पुराणे पूर्वाग्नि दक्षिणा नैऋत्य पश्चिम
वायव्योत्तरीशानानां दिशानां च सूर्य-शुक्र-मंगल- राहु- शनि- चन्द्र- बुध-गुरुवश्च
क्रमात्स्वामिनः प्रोक्ताः ।

ताम्र-मणि-सुवर्ण-कांस्य-रजत मौक्तिक-लोहानां धातूनामपि क्रमात्सूर्यादयो
ग्रहा अधीशा ज्ञेयाः ।^{१०} बृहज्जातके स्थूल नवीन अग्नि दग्धाद्वै मध्यम सुदृढ जीर्णानि
च वस्त्राणि क्रमात्सूर्यादीनां प्रोक्तानि । राजनीत्यामपि साम्ना गुरु- शुक्रौ,
दण्डस्य रवि भौमौ, दानस्य सोमः, भेदस्य राहु केतु शनि बुधाश्च स्वामिनो ज्ञेयाः ।^{११}

कृग्यनुस्सामर्थ्यैर्वाणां गुरु शुक्र भौम बुधाः क्रमात्स्वामिनः प्रोक्ताः ।
एवं स्वर्गस्य गुरुः, पितृलोकस्य चन्द्र शुक्रौ, मर्त्यस्य रवि-भौमौ, नरकस्य शनि-
बुधौ स्वामिनो भवतः ।

जैमिनीय सूत्रे पुरुष ग्रहा रवि मंगल गुरुवा राश्याः प्रथम भागे स्त्री
 ग्रहो चन्द्र शुक्रौ तृतीयभागे तथा नपुंसकौ शनिबुधौ मध्य भागे बलिनः सन्ति ।
 चन्द्रो निशायाः प्रथम भागे शुक्रो मध्यभागे, भौमश्चान्तिमे भागे बली भवति ।
 बुधो दिनस्य प्रथमे भागे, रविर्मध्यमे शनिश्चान्तिमे भागे बलवान् भवति । गुरु-
 स्वाहो रात्रि एव बली भवति । ताप्रशुक्ल रक् त हरितपीत चित्र कृष्ण- वर्णाः
 क्रमात्सूर्यादीनाम् ।^{१२} सूर्यं पुतश्चन्द्रः , चतुर्थं स्थानं स्थितौ बुधः, पंचमस्थो
 गुरुः द्वितीयस्थो भौमः । षष्ठस्थः शुक्रः सप्तमस्थः शनिश्च निष्कलो भवति ।
 राहोदोषिणं बुधोहन्ति, राहुबुधोदोषं शनिहन्ति । राहुबुध शनि दोषं
 भौमोहन्ति, राहु बुध शनि भौमानां दोषं शुक्रोहन्ति । स्वमेतेषां पंचानां
 दोषं गुरुस्तथैव तेषां षण्णां चन्द्रस्ते - त्वेतेषां सप्तानामुक्तायणस्थः
 सूर्योहन्ति ।

ग्रहाणां स्पष्टीकरण प्रकारः

जैमिनीय सूत्रे जन्मकुण्डली माश्रित्य ग्रहाणां योगायोगेन दशादिभिः
 फलकथनस्यैव वैशिष्ट्यम् । अतोस्मिन् ग्रन्थे ग्रह स्पष्टीकरणं ज्ञान प्रकारान्त्य
 विशदं चर्चा नोपलभ्यते । स प्रकारः सूर्यं सिद्धान्तादि ग्रन्थेषु स्वतः स्पष्टम् ।
 सूर्यं सिद्धान्त ग्रहलाघव ज्योतिर्गणितादिकरणा ग्रन्थानाश्रित्य पंचांगानां निर्माणं
 भवति अत एवात्त पंचांगमधिकृत्य ग्रहाणां स्पष्टीकरण प्रकारो निर्दिष्टः ।
 स प्रकारो व मूल ग्रन्थीवो यवा प्रविष्ट इति प्रश्न उत्पद्यते । सच च प्रशिप्त
 एव इति विज्ञेयम् । चतः पंचांगस्य चर्चयं ग्रन्थे न्यात्र कुत्रापि नास्ति । पंचांगं
 पंचांगे तिथि वार, नक्षत्र योग करणानां सन्निवेशः । पराशरात्परवर्तिष्ठ
 मानसावारी प्रभृतिकेषु ग्रन्थेषु पंचांगानाश्रित्य फलप्रकारो प्युपलभ्यते ।

संस्थया गुणितां नक्षत्र संस्थां युज्जीत तां संस्थां द्विभिर्गुणीकुर्यात् । ततश्च
नवमिर्विभजेत् । लब्धांशादिकं चन्द्र स्पष्टो भवति ।

(घ) ग्रहाणां षड्बल निष्पत्तम् :

गृहाणां षड्वर्गवत् षड्बलस्यापि महत्त्वं विद्यते । षड्वर्गबली ग्रह एव
बलवानिति जैमिनि सूत्रग्रन्थे सुप्रसिद्धम् । दृग्बलं, स्थान बलं, दिग्बलं काल बलं,
निसर्ग बलं, चेष्टाबलमिति षड्विधं बलं प्रोक्तम् ।

पूर्वं दृग्बलमाह । यश्च ग्रहो न्यग्रहं भावं वा पश्यति स द्रष्टेति कथ्यते ।
यश्चग्रहो भावो वा न्येन ग्रहेण भावेन वाडवलोकयते सग्रहो भावो वा दृश्येति
प्रोच्यते । दृष्टारं (ग्रहं भावं वा) दृश्यात् भावात् ग्रहाद् वा न्यूनीक्यात् ।
अत्र यदि शेषां षडाश्याधिकं भवेत्तदा शेषां दशराशिभ्यो न्यूनीकृत्य तच्चैषामंशात्मकं
विधाय द्विभिर्विमजेत् । लब्धिश्च दृष्टिस्पष्टो भवति । एवं च यद्यत् द्रष्टुर्दृश्यश्चान्तरं
पंचराश्याधिकन्तदा राशिं विहाय अंशादिकं द्विभिर्गुणी कुर्यात् तच्च स्पष्ट
दृष्टिर्भवति । यद्यत्रान्तरं राशिं चतुष्टयाधिकं भवेत्तदा पंचराशिभ्यो न्यूनीकुर्यात् ।
शेषांशादिकं दृष्टिस्फुटमिति । यद्यत्रान्तरं राशिं त्रयाधिकन्तदा राशिचतुष्टयान्
न्यूनीकुर्यात् । शेषांशादिकमर्धं विधाय त्रिसंस्थायां युग्जीत तदेव दृष्टि स्फुटं
भवति । पद्यन्तरं राशि-त्रयाधिकं भवेत्तदा राशिं विहाय पंचदश संस्थायां पुंजीत ।
तच्चापि दृष्टि स्पष्टमिति पद्यन्तरमत्र राश्याकाधिकन्तदा राशिं परित्यज्य
अंशादिकं द्विभिर्वि मजेत् लब्धिश्च स्पष्टं दृष्टिरिति भावः ।

सथ शनिदृष्टि-विशेषमाह -

अथ शनि दृष्टि विशेषां कथ्यन् पूर्वदिं तस्यापवादमुप स्थापयति ।

अथैवमिदं शनिश्च द्रष्टा भवति तदान्यो ग्रहो भावो वा दृश्यो भवति तदाङ्ग्योरन्तरं
विहितं यत्र राशिस्थाने चैक संख्या शेषा भवति तदाग्रे ये भुक् तांशा भवेपुस्तै
द्विगुणिताः कार्याः । अथ च यदि राशिस्थाने त्रिसंख्या भवेत्तदा भुक्तांशानामर्धं
विधाय षष्टि संख्याया न्युनीकुर्यात् । एवं च राशिस्थाने षट् संख्या यामवशिष्टायां
भुक् तांशान् त्रिंशत्संख्यायां युज्यतेति शनि दृष्टौ विशेषः ।

मंगलदृष्टौ विशेषमाह - मंगलश्चैद् द्रष्टा स्यात्तदा तस्य दृश्या-
न्युनी कृतं राशि स्थाने संख्या त्रिसप्त वा भवेत्तदा भुक् तांशान् षष्टिसंख्याया
न्युनी कुर्यात् । यदि संख्या द्विशिष्टा स्यात्तदा भुक्तांशान् साडीकृत्य पंचदश
संख्याया युज्यते । यदि च षट्-संख्या शिष्टा भवेत्तदा पूर्णं ६० वलं भवतीति विशेषः ।
शेषं पूर्ववदेवेति ज्ञेयम् ।

गुरुदृष्टौ विशेषमाह :- गुरुश्चैद् द्रष्टा तथा दृश्यान्त्युनी कृतं
तस्मिन्मयदि त्रि सप्त वा भवेत्तदा भुक् तांशानामर्धं पंच चत्वारिंशद् संख्यायां युज्यते ।
अथ च चत्वारि षष्ट वा संख्या शेषा स्यात्तदा भुक्तांशान् षष्टि संख्याया न्युनीकुर्यात् ।
शेषं पूर्ववदिति भावः । शनेस्तृतीये दशमे च पूर्णं दृष्टौ पंच चत्वारिंशद् संख्या योगी,
गुरोश्च नव पंचमीये दृष्टौ सति त्रिसंख्या योगः, भौमस्य चतुर्थाष्टम दृष्टौ सत्यां
पंचदश संख्यायोगश्च पूर्वोक्त दृष्टि फलं कार्यं इति ज्ञेयम् ।

उच्च वलमाहः
○○○○○○○○○○○○

स्पष्ट ग्रहे तस्य नीत्र्यांशादिकं हीनं कुर्यात् । शेषं यदि षड्राशिगुण्यं
स्यात्तदा तस्यैवांशादिकं निमाय त्रिसंख्याया विभजेत् तच्चोच्च वलं ज्ञेयम् । अथ

च शेषं यदि षड्वांश्याधिकं स्यात्तदा तच्च द्वादशराशि शोधितं कृत्वा तस्यांशादिकं त्रिसंख्यया विभक्तं चोच्चबलं भवतीति नोच्यम् ।

सप्तवर्गं बलमाह :

यदि ग्रहो मूल त्रिकोणास्तदा तस्य ४५ कलात्मक बलम् । स्वग्रहस्थ स्वैज्जदा ३० कलात्मकं बलम् । अधिमित्रस्थस्तदा २० कलात्मकं बलम् । मित्रस्थस्य च १५ कलात्मकं समस्थस्य १० कलात्मकं शत्रुस्थस्य ४ कलात्मकमधि शत्रुस्थस्य २ कलात्मकं बलं च क्रमशो बोध्यम् । अनेनात्र सूर्यः शनि ग्रहस्थः शनिश्च सूर्यस्य समो तो त्रास्य १० कलात्मकं बलमयातम् ।

युग्मायुग्म बलमाह - सूर्यं मीम बुध गुरु शनयश्च पंचग्रहः विषम राशि स्था विषमनवांशीया भवेपुस्तदा पादमेकं पंचदश कलात्मकमिति बलं धारयन्ति । सम- राशीया समनवांशीयाश्च स्युस्तदा शून्य बलप्रदा भवन्ति ।

चन्द्रशुक्रयोर्विशेषः । चन्द्र शुक्रौ तु समराशिस्थौ च पादमेकं पंचदश कलात्मकं बलं धारयतः । अन्यथा विषम राशि स्थौ विषमनवांशीयां च भूत्वा शून्य बल प्रदा भवत इति बोध्यम् ।

केन्द्रादि बलमाह -

केन्द्रस्थाः ग्रहाः पूर्णं ६० कलात्मकं पण फरस्था अर्द्धं ३० कलात्मकं आपोक्लिमस्या पाद मेव १५ कलात्मकं बलं धारयन्तीति । केन्द्रस्थः पूर्णबलो मध्यबलः पण फरस्थित स्तद्वत् । आपोक्लिमगः प्रोक्तो हीन बलः खेचरौ मुनि भिरिति ।

पुरुषग्रहाः सूर्य भौम गुरुः प्रथमद्रेष्काणी राशेरा व दशांशात्मके
नपुंसकी ग्रहौ शनि-बुधौ, द्वितीय द्रेष्काणी राशेरेकादशा दारभ्य विंशत्यंशात्मके
स्त्री ग्रहौ- चन्द्र शुक्रौ तृतीय द्रेष्काणे राशे रेकविंशत्यंशादारभ्य त्रिंशांशात्मक
पादमेकं पंचदश कलात्मकं बलं धारयतः । अन्यथा भिन्न द्रेष्काणेषु भावः शून्य
बलं प्रदा ज्ञेयाः ।

दिग्बलमाहः- सूर्य मंगल्योः स्पष्ट राश्यादिके चतुर्थ भाव स्पष्टं गुरु बुधयोः
स्पष्ट राश्यादिके सप्तम भाव स्पष्टं, शुक्र चन्द्रयोः स्पष्ट राश्यादिकेः दशमभाव
स्पष्टं शनैः स्पष्ट राश्यादिके च लग्न स्पष्टं हीनं कुर्यात् । शेषं यदि षड्राश्याधिकं
न स्यात्तस्यां शादिकं निर्माय त्रिभिर्विभजेत् लब्धं दिग्बलं भवति । षड्राश्याधिकश्चेत्तदा
द्वादशराशितो विशोऽष्टांशादिकं निर्माय क्लि त्रिभिर्वि भवे तै दिग्बलं ज्ञेयमिति भावः ।

काल बालग्रहः
oooooooooooo

अत्र पूर्वं नतीगन्तानुसारं ग्रहाणां बलं निरूप्यते । मध्याह्नादधौ रात्रि पर्यन्तं
मिष्टं कालश्चेत्तदा नतं कार्यम् । अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्नान्तं मिष्टकालः स्याद्वा
नतस्योन्नतं कार्यम् । सूर्य गुरु शुक्राः दिवा बलशालिनः । शनि चन्द्र भौमाश्च
रात्रि बलशालिनः ।

उन्नतं द्विगुणितं रवि गुरु शुक्राणां दिवा बलं भवति तदेव बलं षष्टि
संस्थाया न्यूनीकृत्य स्याद्वा शेषं रात्रिबलं भवति ।

एवंच नतं द्विगुणितं शनि चन्द्र भौमाणां रात्रि बलं भवति षष्टि
संस्थाया न्यूनीकृत्य दिवाबलं ज्ञेयम् ।

बुधस्तु सदैव रात्रौ दिवा वा पूर्णं बली भवति ।

पञ्च बलमाहः

oooooooooooo

चन्द्रस्य स्पष्ट राश्यादिके सूर्यस्य स्पष्ट राश्यादिके हीने हृते शेषं
यदि षड्राश्यधिकं भवेत्तदा तस्य द्वादश राशितो विशुद्धं चांशादिकं निर्माय त्रिभिर्विभज्य
च बलं ज्ञेयम् । शुभग्रहाश्चात्र चन्द्र बुध शुक्र गुहश्च बोध्याः । शुभ ग्रहाणां बलस्य
षष्टिसंख्याया हीनेकृते लब्ध्यांशादिकं पापग्रहाणां सूर्यं शनि भौमानां पञ्च बलं
भवतीति ।

दिनरात्रि भाग बलमाह :-

oooooooooooooooooooo

अत्र दिनस्य रातेश्च भागत्रयं कुर्यात् । दिनस्य प्रथम भागे बुधो द्वितीय भागे
सूर्यस्तृतीय भागे शनिश्च पूर्णं बलं ६० कलात्मकं धारयति । एवं च रात्रौ प्रथम
भागे चन्द्रो द्वितीय भागे शुक्रस्तृतीय भागे भौमः पूर्णबलं ६० कलात्मकं धारयन्ति ।

अत्र गुरोर्विशेषः । गुरुश्च सदैव पूर्णं बलं ६० कलात्मकं विधत्ते ।

अत्र गुरुस्तु पूर्ववदा धाने त्रिंशत्कलात्मकं चित्प्रवेशे च चवत्वारिंशत्कलात्मकं
दिवा रात्रौ बलं विधत्ते ।

वर्ष मास दिन होरेश बलमाह :

oooooooooooooooooooo

वर्षपतेः पादमेकं १५ कलात्मकं मासपतेश्चाद्वै ३० कलात्मकम्, दिनपतेः
पादोनं ४५ कलात्मकं होरापतेश्च पूर्णं बलं ६० कलात्मकं ज्ञेयम् । वर्ष मास दिन
होरेण नाम नयन प्रकारस्तु सूर्यं सिद्धान्तादि ग्रन्थेषु ज्ञेयम् ।

अयन बलमाहः -
 ००००००००००००००

अत्र अयन बल ज्ञानार्थं पूर्वं खण्डत्रयं ४५, ३३, १२, इति बोध्यम् अयनांश
 युतस्य ग्रहस्पष्टस्य वृजं कुर्यात् । एवं यदि षड्राश्यधिकस्तु नवराशितः शीथः ।
 नवराश्यधिकस्तदा द्वादश राशितः शीथः । एवं यदि षड्राश्यधिकस्तदा
 द्वादश राशितः शीथः । अथ च राशिस्थाने शून्यस्तदा ४५ घुमाकैः गुणनीयम् ।
 यदि च राशिस्थाने शून्यस्तदा ४५ घुमाकैः गुणनीयम् । यदि च राशिस्थाने
 संख्या तदा ३३ संख्या गुणिकृत्य ४५ संख्या योज्या । यदि भुजराशौ द्विसंख्या
 विधत्ते तथा १२ संख्या गुणिकृत्य ३० संख्या विव्रवेत् । लब्धांशादिके गतखण्डं
 योज्यम् । सूर्यस्य चानीतं बलमत्र द्विगुणिकृतमेवायन बलमिति बोध्यम् ।

मौमादिपंच ग्रहाणां मध्ये यदि ग्रहद्वयस्य अंशकालादिकं तुल्यं तुल्यं
 स्यात्तदा तस्य ग्रहद्वयस्य युद्धं ज्ञेयम् । युध्यतो ग्रहयोः षड्वलैक्यस्यान्तरं कुर्यात् ।

अथ प्रसंगं प्राप्त ग्रहाणां गति बल ज्ञानार्थं पूर्वं गतिभेदानाह अष्टौ
 भेदा ग्रह गतेष्व । तासां गतिनामिमानि नामानि (१) वक्रा (२) अनुवक्रा
 (३) विकला (४) समा (५) मन्दा (६) मन्दतरा (७) शीघ्रा (८) शीघ्रतरा
 क्रमैर्नामासामित्यं बलं ज्ञेयम् --

वक्रग्रहस्य ६०, अनुवक्रस्य ३०, विकलस्य १५, समस्य-३०, मन्दस्य -१५, मन्दतरास्य-
 ७।३०, शीघ्रस्य ४५, अतिशीघ्रस्य च ३० इति ।

चैष्टा बलमाह :-
 ००००००००००००००

चैष्टा बल नयनार्थं पूर्वं मध्यम ग्रहस्य स्पष्ट ग्रहस्य अस्य मध्यम स्पष्टत्वं

ग्रहस्य ग्रहाधवादिकरण गन्धेषु ज्ञेयम् । चोभयोरन्तरं कुर्यात् । तस्यान्तरस्याप्यर्द्धं कुर्वीत । अत्र यदि मध्यम ग्रहः स्पष्ट ग्रहादिकस्तदा तदन्तरं मध्यम ग्रहे युंजीत ।

सूर्य चन्द्रयोरत्र विशेषः- लब्धे सूर्यं चन्द्रयोश्चैष्टा केन्द्रबले त्रिसंस्था विभागस्थाने त्रिराशि मेलनं कार्यम् । मध्यम स्पष्ट ग्रहयोपरन्तरस्यार्धं स्थाने मध्यम स्पष्ट ग्रहयोगस्यद्धिमिति निर्दिष्टम् ।

मध्यमस्पष्ट ग्रहयोगस्यार्द्धं कृत्वा स्व स्व शीघ्रोच्चात् । हीनं कुर्यात् । तच्च भौमादिपंच ग्रहाणां चैष्टाकेन्द्र बलम् । यदि तच्च षड्राश्यधिकं स्यात्तदा द्वादश राशितः संशोभ्यांशादिकं निर्माय त्रिभिर्विं माजोत् । लब्धं चैष्टाबलं भवति । यदि षड् राश्यधिकं न स्यात्तदा तस्यैव चैष्टा केन्द्रबलस्यांशादिकं निर्माय त्रिभिर्विं भजेत् । लब्धं चैष्टाबलमिति भावः ।

ग्रहाणां नैसर्गिकं बलं सूर्यस्य ६०, चन्द्रस्य-५१, भौमस्य १७, बुधस्य २३, गुरुः ३४, शुक्रस्य ४३, शनैश्च ६ इतिज्ञेयम् । काशी संस्करणम् ।

षड्बलानयन प्रकारमाह -

अत्र पूर्वोक्त पंच विध बलैक्यं कुर्यात् । पुनश्च पापग्रह दृष्टि योगस्य शुभ ग्रह दृष्टि योगस्य चोभयोरन्तरं कार्यम् । पापग्रह दृष्टि योगाधिक्ये तस्यान्तरस्य चतुर्थांशं बलैक्ये न्यूनीकुर्यात् । शुभग्रह दृष्टि योगाधिक्ये चान्तरष्ट चतुर्थांशं बलैक्ये पुंजीत तदेव षड्बलं भवतीति ज्ञेयम् ।

अथ भावबला नयनमाह - यस्य भावस्य बल मानेयं स्यात्तस्य स्वामिनः पूर्वाक्तं बलैक्यं ग्रहणीत । तत्र शुभ ग्रह दृष्टेः पापग्रह दृष्टेश्चान्तरं कर्तव्यम् तत्र शुभ ग्रह दृष्टि बलाधिक्ये चान्तरस्य चतुर्थांशं पुंजीत । पापग्रह दृष्टि बलाधिक्ये अन्तरस्य चतुर्थांशो हीनः कार्यः । लब्धं भावबलं ज्ञेयम् ।

यस्मिन् भावे गुरुबुधौ वा स्यात्तत्र पूर्वाक्तानीत भाव बलमध्ये एकं योजयेत् । शनिना भौमेन वा युतस्य भावस्य पूर्वाक्तभाव बलमेकेन हीनं कार्यम् ।

भाव विशेषो काल बलमाह :

दिवसे जन्मवेत्तदा शीघ्रोदयाः मिथुन तुला सिंह कन्या वृश्चिक कुम्भास्थौ राशयो बलिनी भवन्ति । अन्ये निर्बला इति । रात्रौ चैज्जन्म तदा पृष्ठोदयाः मेष मेषा, वृषा, कर्क, मस्क मकर, कूर्गणि बलिनी न्ये निर्बला इति । सायं प्रातः सन्ध्याद्वयकाले जन्मवेत्तदा मयादयो मीनराशिवैल्वान् भवति । शेषा निर्बला इति भावः ।

भावानां दिग्बलम् :

मिथुन तुला, कन्या धनुः पूर्वार्द्धं कुम्भ राशीनां लग्नानि यदि स्युस्तदा तत्र सप्तम भाव स्पष्टो हीनः कार्यः । शेषस्य षड्राश्यधिके सति द्वादश राशितः संशोधनम् कुर्यात् । तस्य चांशादिक निर्माणं त्रिभिर्विभजेत् । वल्यं दिग्बलं ज्ञेयम् । षड्राश्यधिकं न वेत्तदा तस्य द्वादश राशितः संशोधनस्याभाव इति । एवमेव मकरस्य पूर्वार्द्धं धनुश्चोत्तरार्द्धं स्यात्तथा मेषा सिंह वृष राशयो भवेपुस्तदा तत्र

चतुर्थ भावः स्पष्टो हीनः कार्यः । वृश्चिक कर्का वैचदा लग्नस्पष्टो हीनः कार्यः ।
मकरस्योक्तादौ मीनराशिश्च स्यात्तदा दशमभाव स्पष्टो हीनो विधेयः । शेषा
क्रिया पूर्ववद्बिधेया । अथ च बलप्रकरणा मुपसंहरन् ग्रहाणां षड् बलैश्च सुबलित्वादि-
भेदमाह -

सूर्यस्य ३६०, चन्द्रस्य ३६०, भौमस्य ३००, बुधस्य ४२०, गुरोः ३६०,
शुक्रस्य ३३०, शनैश्च ३००, षड् बलैकैष्वांकाः, सुबलित्वे प्रोक्ताः । एतान्केभ्यो
यदि ग्रहाणामेधिका अंकाः बलैश्च भवेपुस्तदा ते पूर्णं बलिनो भवन्ति । यदि
न्यूनाः स्युः तदा केवलं बलिन एव ज्ञेयाः । सूर्यादि ग्रहाणां षड् बलैश्च
सुबलित्वे मुक्त्वा षड्बलस्य पृथक् पृथक् रूपेण ।

राजयोगादि योग कारकेषु ग्रहेषु यो ग्रहः स्वोच्चमूल त्रिकोणादिस्थस्तस्य
बलत्वामुक्तम् । अर्थात् स्वग्रहस्थोन्मूल त्रिकोणास्थ त्तमादुच्यस्थ इत्यादिकं निगदितं ।
पुनश्चापि षड्वर्गं, सप्तवर्गं, दशवर्गं, षोडशवर्गादिशुद्धो ग्रहो बलवानिति ।
परं षड् बलैश्च मितो बलवानिति ग्रहः सर्वापरि बलवान् भवतीति विशेषेण
ज्ञेयम् ।

ग्रहाणामिष्ट कष्ट वर्णनन्तत्फल कथनं च :

ग्रहाणां भाव-दशाफलस्य शुभाशुभत्व ज्ञाना येष्ट कष्ट ज्ञान प्रकारे राशि
साधनामाह -

इष्ट कष्ट ज्ञाने ग्रहाणामुच्चवेष्टा शुभाशुभ रश्मिज्ञानमावश्यं क्ततश्च पूर्वं
रश्मि साधनविधिर्निरूप्यते ।

ग्रहस्पष्टात् ग्रहस्य नीचांशादिकं हीनं कार्यम् । शेषं यदि षड्राश्यधिकं न भवेत्तदा तस्मिन्नेक संख्याया युक्तं विधायांशादिकं द्विगुणितम् कार्यम् । तदेव ग्रहस्योच्चरशिरिति । यदि शेषं षड्राश्यधिकं भवेत्तदा तद्द्वादश राशितः विशोध्यते । ततश्च पूर्ववदेक संख्या युक्तं कृत्वांशादिकं द्विगुणितं कार्यमिति भावः ।

षड्बल स्पष्ट प्रकरणे भौमादि पंचग्रहाणां चेष्टा केन्द्र ज्ञान प्रकार उक्तः । षड्राशितो न्यूनैक संख्यायुक्त तांशादिके द्विगुणिते चेष्टा रश्मिमस्यष्टौ भवति । षड्राश्यधिकं स्यात्तदा द्वादश राशितः संशोध्यैक संख्या संपुज्यांशादिके द्विगुणित चेष्टा रश्मिर्भवति ।

सूर्यचन्द्रयोरेव विशेषः

सायने सूर्य राशित्रयमेलनं कार्यम् । तदेव सूर्यस्य चेष्टा केन्द्रम् । सूर्यस्पष्टात् चन्द्रस्पष्टौ हीनः कार्यः । तदेवचन्द्रस्य चेष्टाकेन्द्रम् ।

इष्ट कष्ट बलानुसारं ग्रहाणां रश्मि स्पष्टमाह -

इष्ट कष्ट बलानुसारं रश्मि स्पष्ट ज्ञानार्थं पूर्व-रश्मि स्पष्ट मिष्टबलमाने-
तुमिष्ट बलेन कष्ट बल मानेतुं कष्ट बलेन गोमूत्रिका न्यायेन गुणीकुर्यात् । लब्धश्च
इष्ट बल रश्मिस्पष्टः कष्ट बल रश्मि स्पष्टश्च भवति । इष्ट कष्ट रश्मि संयोग
समुद्भवं फलं सत्यक् विचार्य ग्रहाणां शुभा शुभ फलं वाच्यम् ।

सूर्येष्ट बलम् ०।२५।२५ सूर्य रश्मिस्पष्टतः ५।४०।२३ गोमूत्रिकान्यायेन
गुणितम् ००।०।१४०।११२०।६४४।१२५।१०००।५७५ षष्टि संख्या विभक्तं ते २।४१।१२।

इदमेव सूर्यस्यैष्ट बलं रश्मि स्पष्टश्च । इत्थमेव सूर्यस्य कष्ट बलम् ०।३१।३५ सूर्य
रश्मिस्पष्टः, ५।४०।२३ गोमूत्रिका न्यायेन गुणितम् । ०।०।०।१५५।१२४०।
७१३।१७५।१४००।८०५ षष्टिसंख्या विभक्तम् २।५६।१०, अथमेव सूर्यस्य
कष्ट बलरश्मिस्पष्टश्च इत्थमेव सर्वत्र ज्ञेयम् ।

रश्मि संख्यानुसारं फलमाह -

एवं प्रागुक्तं त रीत्या संस्कृत रश्मय एकमारभ्य पंचसंख्यान्तं स्युस्तदा मनुष्या
वरिद्रो दुःखी च भवति । अपि च चौच्च कुले जातोपि नीचपुरुषाणां दासो
जायते इति ज्ञेयम् । षट् संख्यातो दश पर्यन्तं रश्मयो भवेपुस्तदा जातको नरो
निधनो दासो भारवाहकः स्त्री पुरुष हीनश्च जायते । एकादश संख्यासु स्वल्प
प्रजो द्वादश रश्मिषु निधनो मूर्खश्च प्रोक्तः । त्रयोदशसु तु चौरश्चतुर्दशसु धनी
कुटुम्ब पोषको धीरतः द्रोघ हीनश्च भवति । पंचदशसु कुलदीपको धन विद्या युतश्च
जायते ।

षोडशमारभ्य विंशति पर्यन्तं रश्मिषु बहुमृत्युः कुलपालकः कीर्तिमांश्च
भवति । एकविंशति रश्मिषु पंचाशज्जन पालकः दानी दयालुश्च प्रोक्तः । द्वाविंशे
रश्मौ लोभी कथितः । त्रयोविंशेरश्मौ जातिमुख्यो विद्या हीनो धनी सुखी च
भवति ।

चतुर्विंशतिमारभ्य त्रिंशत्संख्यासु रश्मिषु लक्ष्मीवान् सर्व सत्त्वयुतो राज प्रियः
प्रतापी बहुजन वृत्तौ निगादितः । एकत्रिंश रश्मौ सचिवो द्वात्रिंशे तु सेनानायको भवति ।

सन्तति विचारमुक्त्वा सामान्य विचारमाह -

जात्रिंशद्रश्मितः पंच चत्वारिंशद्रश्मिं यावत् संस्थया तदनुपातेनैव आपंचाशत
सहस्रान्तं संस्थकानां जनानां पालको राजा व भवति । रश्मि संस्थानुसारं
राजयोगमाह ४१ रश्मिषु चैकदेशस्य, ४२ रश्मिषु जनपदद्वयस्य, ४५ रश्मिषु
राज्यत्रयस्य ४४ रश्मिषु राज्यचतुष्टयस्य, ४५ रश्मिषु जनपदपंचकस्य, ४६ रश्मिषु
राज्य षट्कस्य ४७ रश्मिषु जनपद सप्तकस्य च क्रमशो धि पतिर्जायते । ४८, ४९, ५० रश्मि-
रश्मिषु सार्वभौमो भवति । पंचाशद्रश्मित ऊर्ध्वमिन्द्रतुल्यो जायते । उच्च रश्मि-
स्पष्टस्य योगं कृत्वा धीं कुर्यात् । तेनाहैनं चोच्चवेष्ट रश्मियोगं गोमूत्रिका न्यायेन
गुणयेत् । षष्टि संस्थया च विभजेत् । लब्धमश्वगज गोमनुष्यादिकानां ८ पोष्याणां
संस्था भवति । अत्र कलियुगमाश्रित्य राजयोगादिषु विशेषमाह -

अत्र ये राजयोगा उक्ता ताः सन्ति ते कलियुगे शूद्राणां स्लेच्छ धर्मिणां
यवन्तदीनांच कृते ज्ञेया न तु ब्राह्मणानांकृते सन्ति । यदीमे योगा विप्राणां
जन्मकाले स्युस्तदा न ते राजानो भवन्ति । अपि तु सौभाग्य युक्ताः श्रीमन्तो
यज्ञ याग क्रिया परायणाः भवन्ति ।

अत्र मूलभाषायां जात्रिय वैश्य योनौल्लेखः तेनात्र टीका कारेण विशेषा
निर्दिष्टः । यत्कलियुगे जात्रिय वैश्ययो राज्यसात्ता निवृहि कला भावो भवतिः ।

अतश्च केवलं कलियुगे शूद्रादयो स्लेक्षाश्च राजधर्मपरा इति स्पष्टमेव ।

अत्र रश्मिफलस्य विशेषमाह -

पूर्वं ये राज योगाः नामसंयोगाश्चोक्तं तास्ते रश्मि योगेनैव फलप्रदा भवन्ति ।

इत्थं बोध्यं यद्वाजयोगादिकेषु रश्मियोगे च सति पूर्वं राजयोगादीनां शुभं फलं वाच्यम् अन्यथा रश्मियोगाद्रभावेन पूर्णं क फलमिति भावः ।

भाग्य कर्म फले पि रश्मिफलदेशिष्यत्या माह -

भाग्यभाव फलं कर्म भावफलं यत्पूर्वमुक्तं तत्रापि रश्मियोगानुसारमनुपातेन शुभाशुभ फलं वाच्यम् । अथ सप्तबलानुसारं पृथक् पृथक् बले सति पृथक् पृथक् फलमाह -

स्थानबलस्याधिक्यं ये मनुष्या ज्ञेश्मुख्यो दिग्बलाधिक्ये विजयी चेष्टा बलाधिक्ये प्रभुता युक्तः काल बलाधिक्ये कार्यकुशलः । व्यनबलाधिक्ये च सदोत्साही भवति । सर्वचोच्योच्च बलाधिक्ये वंश मुख्यो । नैसर्गिक बलमाधिक्ये स्वजाति धर्मपरश्च जायते इति विशेषः ।

५० संख्यात ऊर्ध्वं रश्मिषु जात्रियश्चैवदा, राजा, चक्रवर्ती वैश्यश्चैवदा राजा । शूद्रश्चैवदा धनवान्, ब्राह्मणाश्च विद्वान् यज्ञ परायणो भवति ।

ग्रहाणामवस्था निरूपणम् तन्द्तरूपं द्वादश भाव फलकथनं च - ज्योतिष शास्त्रे ग्रहाणां विविध प्रकारेण च - स्थानां विवरणमुपलभ्यते तत्तन्मतानुसार-

* अ ग्रहाणां फल कथनेपि विशेषो दृश्यते । अत्र तासां दशानां षण्णवति संस्थका भेदाः प्रोक्ताः सन्ति ।

उच्चस्थो ग्रहो जाग्रत, मित्राः समस्थोवा ग्रहः स्वप्नस्तथा । शत्रु राशिस्थो नीचो वा सुषुप्तिं तच्चति प्रतिपादितम् । अस्य स्वरूपस्यान्यत्र चोल्लेखा भावात् युक्ति युक्तं तत्त्वं न प्रतीयते ।

तत्र फलमाह -

जाग्रत्स्थो ग्रहः पूर्णफलदायकः, स्वप्नस्थश्च मध्यमफल प्रदः, सुषुप्ति चश्च निष्फल इति बोध्यम् ।

दीप्ताध्वस्थामाह -

इयमवस्था नवधाप्रौञ्जता । दीप्तः, स्वस्थः समुदितः, शान्तः, दीनः दुःखितः विकलः खलः कौपीति नवभेदा ग्रहस्य ।

उच्चस्थो दीप्तः स्वगृहस्थः स्वस्थः, अधिमित्रास्थो मुदितः, मित्रस्थः शान्तः, समगृहस्थो दीनः, शत्रुस्थो दुःखितः, पापस्थो विकलः, खलः ग्रह राशिस्थः खलः । अस्तंगतः कौपी । इति लक्षणानि ज्ञेयानि ।

राज्योत्साहैश्वर्यं धनवाहन स्त्री पुत्रादि सुखं राजसम्मानं च दीप्तग्रहस्य दशकाले भवति । आरोग्यं च विद्यायशः प्रीति स्त्री पुत्र धर्मादिक सुखं स्वस्थस्य फलं कथितम् ।

वस्त्र सुगन्ध पुत्र धौश्वर्यं पुराण श्रवण धर्म वाहना भरणानि सुखं मुदितस्य फलं प्रोक्तम् । सुखधर्म स्त्री पुत्र वाहनादिकं शास्त्र चिन्तन राजसम्मानं शान्तस्य फलं ज्ञेयम् । स्थान प्रशं बन्धु विरोध कुत्सित वृद्धि जीवन बन्धु जन परित्याग रोग पीडादिकं दीनस्य फलं निगदितम् । विविध कष्ट विदेश प्रमण बन्धु वियोग चौराग्नि राजभयादिकं दुःखितस्य फलं कथितम् । वैकल्य मनोविकार मित्रादिक भरण स्त्री पुत्र वाहनादिक पीडा चौरभयं च विकलस्य फलं प्रोक्तम् ।

कलह पितृ वियोग शत्रुकृत धननाश स्वजन कृत निन्दा दिकं च खलस्य परिणामो ज्ञेयः । पापकर्म-प्रवृत्तिः, विद्या धन स्त्री पुत्र बन्धु नाशी नेत्र रोगश्च कौपान्वितस्य ग्रहस्य दशा काले फलमिति ज्ञेयम् ।

ग्रहाणां बालकुमार युवा वृद्धामृतास्थाः पंचावस्था भेदाः । विषमराशिषु षडंशपयन्तं प्रतिराशि बालादिक्रमेण पंचावस्था ज्ञेया । समराशिषु वैपरीत्यक्रमेण मृताक्षस्था ज्ञेयाः ।

गृहभेदाश्चात्र ग्रहस्यैतदवस्थानुरूपाः । लज्जित गर्वित क्षुब्ध तृणित, मुक्ति, क्षोभित भेदेन । पंचमभावस्थौ राहुणा केतुना वायुतो ग्रहे लज्जितः । उच्चस्थौ मूल त्रिकोणस्थौ वा गर्वितः शत्रुणा युतौ दृष्टौ वा शनि युतश्च क्षुब्धः जलराशिस्थः शत्रुणा दृष्टः शुभग्रह दृष्टि शून्यश्च तृणितः, मित्रस्थौ मित्रेण युतौ दृष्टौ वा गुरुणा युतश्चापि मुदितः, सूर्येण युतः पापैः शत्रुणा वा दृष्टश्च क्षोभितौ ग्रह इति विज्ञेयम् । यस्मिन् भावे क्षुब्धः क्षोभितौ वा ग्रहस्तिष्ठति तद्भणस्य नाशो विज्ञेयः । अत्र ग्रहाणां कलाकल विचारानुसारमेव फलं वाच्यम् । मिश्र ग्रहेषु मिश्रमेव फलमिति । यथा हि दशमस्थाने यदि लज्जितः क्षुब्धः, क्षोभितस्तृणितौ वा ग्रहस्तिष्ठेत्तदा पुत्रनाशः । एवं सप्तमस्थे स्त्रीनाशः इति बोध्यम् । नवग्रहाराधयुक्तं राज्यं कला पाण्डित्यं धनलाभो व्यवहारवृद्धिश्चेति गर्वितस्य ग्रहस्य दशायां फलं भवति । ग्रह वस्त्र भूषण स्त्री वन्धु प्रीत्यादि सुखं राजगृहवासो बुद्धि विद्या प्रकाशः शत्रु नाशश्चेति मुदित ग्रहदशा फलम् । ईश्वरे वद्धा बुद्धिनाशः सर्प सन्ततिपीडा कलह रुचिर्धर्म रुचिर्वृथा प्रमणश्चेति लज्जितस्य फलम् । दारिद्र्य कुबुद्धि कष्ट धन नाश पाद पीडादिकं राजकोपेन पाकः कथितः । शोक मोह शरीर व्यथा शत्रु कलह धननाश परिजन सन्ताप विषाद बुद्धिनाशादिकञ्चेति क्षुब्धस्य परिणामः । स्त्री रोग कुर्म प्रवृत्ति निज जन परिवारवादाद्धननाशो मान हानिः कृशत्वं दुष्टकृत परितापश्चेति तृणित ग्रह दशायां परिपाको भवति ।

शयनमुपवेशनं नेत्रपाणिः प्रकाशनं, गमनमगमनं सभावासं जागमनं नृत्यलिप्सा कौतुकं निद्राश्चेति द्वादशवस्थानुसारेण ग्रहवेष्टा नामानि बोध्यानि ।

तत्रादीं सूर्य फलम् —

शयनस्थे- मन्दाग्निरोगः पादस्थौल्य भ्रान्तिर् हृदयशूल पित्त प्रकोपादि रोगाणामुत्पत्तिर्भवति । उपवेशनस्थे- दरिद्रो भारवाहको विवादी कठोर चित्तो धननाशकरश्च जातको भवति । नेत्रपाणिस्थे- विवेकी परीपकारी धन बल सुख युतो राजप्रियश्च जायते । प्रकाशनस्थे- धन धान्य रूप युत उदारचित्तो बहुपुव्यकर्ता, संमासु वक्ता भवति । गमनस्थे- प्रवासी, दुःखितोडल सौधन बुद्धिहीनः क्रीडी भयातुरश्च जायते । आगमनस्थे- परस्त्रीरतः परिजन रहितो गमनशीलः, खलोमलिनः कृपणः, कुबुद्धिश्च प्रोक्तः । सभास्थे- परीपकारी धनधान्य गुणान्वितो भूमि नव- वस्त्र गृहयुतो महाबली, मित्रवत्सलः, कृपाकलाधरश्च निगदितः । आगमस्थे- शत्रुगण ज्ञोभितः, कृशः खलश्चञ्चलो धर्म कर्म हीनश्च प्रोक्तः । भोजनस्थे- पीडित तनुः परदारहृतधनो, मिथ्यावादी शिरोव्यथायुतः कदन्नभोजी कुमार्ग रतश्च भवति । तृत्यलिप्सास्थे- विद्वत्पूजितः काव्यविद्या विशारदः, राजपूज्यः, पाण्डितश्च भवति । कौतुकस्थे- सदानन्दपुनो ज्ञानी यज्ञकर्ता राजभवनाश्रितः, शत्रुभीतः सुमुखः काव्यानुशील- कश्च कथितः । निद्रास्थे- निद्रितः प्रवासी, नष्टदारो नष्टधनश्च निगदितः । चन्द्रस्य फलं चन्द्रे शयनस्थे- मानी कामी धनविनाशकः शीतप्रधानश्च प्रोक्तः । उपवेशनस्थे , रोगी, मन्दबुद्धिः, कठोरचित्तः, कुकर्मकृच्चोरश्च विज्ञेयः । नेत्रपाणिस्थे- महारोगी, धूर्तः , कुकर्मि बहुजल्पकश्च बोध्यः । प्रकाशनस्थे- नृपाङ्गन प्राप्तिः, तीर्थगमनं, रथातिः, हस्तिगजवाहनादिक सुखं, स्त्री- पूषणोश्चर्य लाभश्च निगदितः

गमनस्थे - कृष्णा पक्षीये च क्रूरः सदा नैत्र रोगी । शुक्ल पक्षी च विशेषेण भयातुरो भवति ।

आगमनस्थे- मानी पादरोगी प्रच्छन्नपापकृद् दीनो सन्तुष्टश्च ज्ञेयः ।

समास्थे- राजमान्यः सर्वश्रेष्ठोति सुन्दरः कामिनीनां सन्तोषकरः सर्वप्रियो गुणज्ञश्च जायते ।

आगमनस्थे- वक्ता धीं निष्ठश्च भवति । कृष्णापक्षीयेसति चन्द्रे द्विभायी रोगी हठी दुष्टश्च जायते इति विशेषः ।

नृत्यलिप्सास्थे- शुक्ल पक्षीये संगीतज्ञो रसज्ञश्च कथितः कृष्णापक्षीये तु पापीयान् भवति । भोजनस्थे- शुक्ल पक्षीये मान यानु जनता वन्ति पुत्रश्यादिक सुख्युतो भवति ।

कौतुकस्थे- राजा व धनयुतः काम कला प्रवीणो वेश्या रतिरमणा कुशलश्च प्रोक्तः । निद्रास्थे- गुरु पुत्रचन्द्रे प्रतिष्ठावान् भवति गुरु युतिरहिते क्षीणे च चन्द्रे सांकेत धनस्य भार्यायाश्च नाशः शृगालरुदनयुतं गृहं च तस्य भवति ।

बुधफलमाह - शयनस्थे- बुधे लग्ने च विशेषेण रक्तनेत्रः क्षुधातुरः खंजश्च प्रोक्तः ।

लग्नादन्य भावेषु च बुधे लग्नो धूर्तश्च दृश्यते । उपवेशनस्थे लग्ने च विशेषेण गुणी भवति पाप दुष्टे युते वा बुधे दरिद्रो ज्ञेयः । शुभ युते दृष्टे वा धी कथितः ।

नेत्रपाणिस्थे- विद्याविवेक हीनो मानी हित सन्तोष रहितश्च निगदितः ।

पंचम भावस्थे नैत्र पाणिगते सति तु स्त्री पुत्र वियुक्तौ नृपादनं प्राप्तं युतः कन्या प्रजश्च ज्ञेयः ।

प्रकाशस्थे- दानी दयालुः पुण्यात्मा विविध विद्या निपुणो विवेकी दुष्टहन्ता च प्रोक्तः ।

गमनस्थे- राजभवन गमनागमन रतो लक्ष्य युतश्च भवति ।

आगमनस्थे- पूर्वोक्त गमनस्थत्फलं ज्ञेयम् ।

समास्थे- उच्चराशिस्थे तु विशेषेण धी, मानी राजा वा राजमन्त्री पुण्यात्मा प्रभुभक्तो मुक्तश्च भवति ।

आगमस्थे - नीचसेवया धनं प्राप्नोति, पुत्र-द्वयन्तथा चैका प्रतिष्ठा दायिनी कन्या चास्य भवति ।

भोजनस्थे वादविवादेन धनहानिस्तथा राजभयं शरीरं दौर्बल्यं मनासि चांचल्यं धनस्त्री सुखनाशश्च भवति ।

नृत्यलिप्तास्थे- मानी, प्रतापी पण्डितो रत्नपुत्र मित्रैस्वर्यवाहनादिक सुख्युतो भवति । पापराशिस्थो बुधश्चेज्जदा वैश्यारतो लम्पटश्च प्रोक्तः ।

कौतुकस्थे- लग्नतो चापि संगीतज्ञो भवति । सप्तमे द्रष्टमे वा स्थितौ वैश्यारतो नामे च पुण्य बुद्धियुतो निगदितः ।

निद्रास्थे - सदाव्याधियुक्तो निद्रासुख हीनो अति सन्ताप युतो निज जनेर्विवादरतो धनमान रक्षितश्च भवति ।

गुरु फलमाह-गुरो -

शयनस्थे- बलशाली दीर्घ हनुः शत्रुभय युतो ति गौरशरीरो हीन रवश्च प्रोक्तः । उपवेशनस्थे- वक्तातिगर्वी राजशत्रुजन तप्तः पाद जंघा मुखादिकेषु कृष्ण युवश्च जायते ।

नेत्रपाणिस्थे- रौणी गीतनृत्य प्रियः कामी गौरवणी न्यजन प्रीतियुक्तो अल्लोख धनहीनश्च भवति । प्रकाशस्थे- गुणानामानन्दयुतः सुखीतेजस्वी वृन्दावन्गामी च भवति ।

उच्चस्थे गुरो तु लोकमान्यो कुबेर सदृश धन युतश्च प्रोक्तः ।

गमनास्थे- साहसी मित्रवर्गयुतः पण्डितो वैदज्ञो विविधैश्वर्य युतश्च कथितः ।

आगमनस्थे- सदा परिजनयुतः सुन्दर भायी लक्ष्मी युतश्च निगदितः ।

सभास्थे- मुक्तामाणिज्य गजाश्च रथनाहनादि कैश्वर्य युतो विविध विद्या ध्वनीणाश्च प्रोक्तः आगमस्थे विविध वाहन सु^{रथा}स्त्री पुत्र भृत्य मित्रादि सुखसम्पन्नो

राजतुल्यः सुबुद्धिः श्रेष्ठ विद्या गर्वितः काव्यरतः सुमार्गी सर्वत्र मानयुतश्च निगदितः ।

भोजनस्थे- सदा गजाश्ववाहन सुभोजनेश्वर्यं युतो दिश्यः ।

नृत्यलिप्सास्थे राजमान्यो धनी, धर्मात्मा तन्त्रज्ञः पण्डित पूज्यः शब्द शास्त्रज्ञश्च कथितः ।

कौतुकस्थे- कुतूहली, महाधनी, सुखी, कुलप्रतापी, कृपालुभूमिपुत्र नीतियुतो महाबली राज पण्डितश्च भवति ।

निद्रास्थे मूर्खी दरिद्रः पुण्यहीनश्च प्रोक्तः ।

शुक्रफलमाह :-

००००००००००००००

शयनस्थे- बली, दन्तरीगी, क्रोधी, धनहीनो वैश्यान्तरश्च भवति ।

सपवेशनस्थे- सुवर्णरत्न धनैश्वर्यं राज-सम्मानादिक सुख युतो शत्रुहन्ता च जायते ।

नेत्रपाणिस्थे- लग्ने सप्तमे दशमे च विशेषेण धनहानिस्तथा स्थानान्तरे बौद्धगृह्युतो भवति । प्रकाशस्थे- सर्वाच्च मित्र गृहादिस्थे च मदोन्मत्त गजबलशाली राजतुल्यो धनी सुखी काव्य संगीतज्ञश्च प्रोक्तः ।

गमनस्थे- मातृनाशः मानसी व्यथा, बन्धु वियोगः शत्रुभयश्च भवति ।

लागमनस्थे- धन स्त्री पुत्र, जनादिक सुख रहितः शत्रु भीतो रोगो च भवति ।

भोजनस्थे- क्षुधातुरो रोगी शत्रु पाण्डितश्च भवति । अत्र कन्या राशिस्थे तु विशेषेण महाधनी पण्डितश्च प्रोक्तः ।

नृत्यलिप्सास्थे- कविर्बुद्धिमान् वीणामृदंगादिक वाद्य वादनरतो धनवृद्धिश्च ज्ञेयः ।

कौतुकस्थे- इन्द्रतुल्य बलशाली सभाचतुरः सदा लक्ष्मीयुतश्च भवति निद्रास्थे परसेवार्तः पर निन्दाशीलो वीरो वाचालः सदा भूमि भ्रमण रतश्च प्रोक्ता ।

शनिफलम् -

शयनस्थे- क्षुत्पिपासातुरः प्रथमे वयसि रोगी परतश्च महाभाग्य युतो भवति ।

उपवेशनस्थे- शत्रुपीडितो ददुरोग युतो भिमानी राजदण्डितो वव्यपी च प्रोक्तः ।

नैत्रपाणिस्थे सुन्दर स्त्री युतो मित्रोपकृतो बहुकलाज्ञः प्रियवक्ता च कथितः ।

प्रकाशनस्थे- विविधगुण धन बुद्धि युतस्तेजस्वी व्यालुः प्रभुमत्तश्च जायते ।

गमनस्थे- महाधनी, पुत्रवान् राजपण्डितो व्ययी शत्रुभूमिहारी च भवति । आगमस्थे-

पद रोग भययुतः स चनोचितो स्त्री पुत्र सुख हीनो दीनो निराश्रितो भ्रमणशीलश्च

कथितः । समास्थे सुवर्णं धन रत्न युतो नीतिशीलस्तेजस्वी पूर्णसुखी च निगदितः ।

आगमस्थे- विविध रोगाक्रान्तो मन्दगतिको नृप धन याचना रहितश्च भवति ।

भोजनस्थे- सरस भोजन प्राप्तिः नयनयोर्मन्दज्योतिर्मोहतापित बुद्धिश्च जातकस्य कथिता ।

नृत्य त्पिस्थे- धर्मात्मा धनी राजमान्यो धीरो योद्धा च भवति । कौतुकस्थे सुन्दर

स्त्री भूमि धौश्वर्य सुख रतः काव्य कला निपुणो अति सुखी च प्रोक्तः ।

निद्रास्थे- क गुण पराक्रम युतः शत्रुहन्ता वैश्यारतश्चकथितः ।

राहुफलम् -

शयनस्थे क्लेशाधिक्यं यं प्रोक्तं । अत्र वृषभ मिथुन कन्या मेषेषु राशिषु

च स्थिते तु क्लेशान्ध सम्पन्नो भवति । उपवेशनस्थे मानी राजमान्योऽपि धनहीनोददु-

रोगयुतश्च प्रोक्तः । नैत्रपाणिस्थे- दुष्ट शु शत्रु सर्प चोरेभ्यो भयं नैत्ररोगो धननाशश्च

कथितः । प्रकाशनस्थे- शुभासनस्थितिः सुयशो धनगुणैश्वर्योन्नतिर्नवमेधाकृतिर्नपाधिका-

रित्वं विदेशे उन्नतिश्च प्रोक्ता । गमनस्थे- बहुपुत्रः पण्डितो धनी मानी राजपूज्यश्च

कथितः । आगमनस्थे- द्रौघी बुद्धि धनहीनः कामी कृपणः कुटिलश्च जातको भवति ।

समास्थे- पण्डितः कृपणो विविध गुणयुतो धनी च भवति ।

आगमस्थे- व्याकुलता, शत्रुभयं, बन्धुविवादी, धनजननाशः शठता कृशता च दृश्यते ।
 भोजनस्थे- मन्दबुद्धिरलसः स्त्री पुत्र सुख हीनः भोजन दुःख विकलश्च जातको भवति ।
 नृत्यलिप्सास्थे- महाव्याधियुतो नैत्र रोगी शत्रुभीतो धनधर्महीनश्च भवति ।
 कौतुकस्थे- परदाररतश्चौरः स्थान भ्रष्टश्च कथितः ।
 निद्रास्थे- स्त्री पुत्र गुणैश्वर्यादिक सुख्युतो गर्वितो महाधनी च भवति ।

कैतुफलमाह :

oooooooooooooooo

शयनस्थे- मेष वृष मिथुन कन्या राशिषु च स्थिते जातको धनवान् भवति । अन्य राशिषु स्थिते तु रौकाक्रान्तः कथितः । उपवेशनस्थे- दद्रुकण्डुरांग शत्रु सैव वीरैभ्यो भयं प्रोक्तम् । नेत्रपाणिस्थे नैत्ररोग दुष्ट सर्पं सवृणांच भयं दृश्यते । प्रकाशनस्थे- धनी धर्मात्मा, नित्य प्रवासी सात्त्विकी, राजसैवक उत्साही च प्रोक्तः । गमनस्थे बहु पुत्रो महाधनी पण्डितो गुणवान् दाता च भवति । आगमनस्थे- विविध रोग युतः प पिशुनः परनिन्दको दन्तरोगी धनहानि करश्च दृश्यते । सभास्थे- वक्ता गर्वितः कृपणो लम्पटो धूर्तश्च भवति । आगमस्थे- पापिनाग्रणी- बन्धुजन विवादी दुष्टः शत्रुरोग पीडितश्च निगदितः भोजनस्थे- सदा क्षुधातुरो रोगी दरिद्रो भ्रमणशीलश्च भवति । नृत्यलिप्सास्थे- व्याधि पीडितो धूर्तो नर्तकारी बुद् बुदाक्तो दुराधर्णश्च प्रोक्तः । कौतुकस्थे- स्थान भ्रष्ट- परदाररतश्चौरश्च निगदितः निद्रास्थे- धन धान्य गुणैश्वर्ययुतो धीरः स्त्री पुत्र युतो गर्वितो महाधनी च भवति । अथ अत्रावस्थानुसारेण पृथक् पृथक् भावानुरूपो फल विशेषोऽपि निरूपितः । शयनावस्थायां यत्र कुत्र भावेषु स्थितो शुभ्र ग्रहस्तद् भाववृद्धिं करोति । भोजनावस्थायां च यत्र कुत्रापि स्थितः पाप ग्रहस्तद्भाव हानिं विधत्ते । निद्रावस्थायां च सप्तमस्थः पापग्रहः शुभ फलप्रदः, स यदि पापदृष्टो न भवेत् । पंचमस्थो निद्रायां शयने च निश्चयेन शुभ फलकरो भवति । परंच शयनावस्थायां निद्रावस्थायां वा यदि चाष्टमस्थः

पापग्रहस्तदा राजदण्डादिनाप मृत्यु योगः । यदि चात्र शुभ ग्रहस्य योगो दृढष्टिर्वा
स्यात्तदागांदितीर्थे मृत्यु योगो ज्ञेयः । दशमे भावे कौतुकावस्थायां प्रकाशावस्थायां वा
चन्द्रे राजयोगो ध्रुवो ज्ञेयः । एवं बलाबलानुरूपं सर्वत्र फलं वाच्यमिति भावः ।

अप्रकाशक ग्रहाणां निष्पण्णम् स्पष्टीकरणं च :

प्रथमं धूममाह - जन्मकालीय सूर्यस्यष्टराश्यंशादिके राशि चतुष्टयस्यांशानां त्रयोदशस्य
विंशति कलानां च योगे धूमनामकस्याद प्रकाशक ग्रहस्य स्पष्टो भवति । तथाहि
कल्पित सूर्य स्पष्टः २।४।२८।१ अत्र ४।१३।२० योगे ६।१७।४८।१ धूमस्पष्टः ।

ती
व्यतिपात स्पष्ट प्रकारमाह -

द्वादश राशितो न्यूनो धूम एव व्यतिपातो भवति । तथाहि १२।०।०।०
धूम ६।१७।४८।१ न्यूनीकृते ५।१२।११।५६ व्यतिपातस्पष्टः । अस्यैवापरं नाम पात
इति ज्ञेयम् । व्यतिपातस्पष्टे षड् राशियोगे परिवेणस्फुटत्वं भवति । अत्र हि व्यतिपातः
५।१२।११।५६ तत्र ६।०।०।० षड् राशियोगे ११।१२।११।५६ परिवेण स्पष्टः ।

इनम

इन्द्रचाप स्फुट प्रकारमाह -

अस्यैवापरं चापइति कथ्यते । परिवेणस्फुटस्य द्वादश राशितो न्यूनीक रणौ
चाप स्फुटत्वम् । अत्र हि ११।१२।११।५६ परिवेणः १२।०।०।० द्वादश राशितो
न्यूनीकृते ०।१७।४८।१ इन्द्रचापस्पष्टः । अजमाह अस्यैवापरं नाम केतुरिति-इन्द्र चाप-
स्पष्टे षोडशांशानां चत्वारिंशत्कलानां च योगे केतु स्फुटत्वम् । अत्रहि ०।१७।४८।१ चापे
०।१६।४०।० अंशकलादि योगे १।४।२८।१ केतु स्पष्टः ।

गुलिक :

oooooooooooo

जैमिनीय सूत्रे गुलिकस्य व्यापकरूपेण चर्चा दृश्यते । न के प्यन्त्ये ग्रन्थे एतादृशी चर्चा वर्तते इति तस्य मौलिकत्वमेव ।

गुलिको नायं शुभग्रहः । अस्य योगे नैवाधानलग्नस्य स्फुटत्वं भवति चच्चाधान लग्न स्वरूपे द्रष्टव्यम् । अन्यत्रापि फल कथन प्रकारे गुलिक योगेन ग्रहाणां शुभाशुभ योगो भवति । यथा जैमिनीय सूत्रे - 'स गुलिके विषदा विषहता वा' ^{१३} राहु गुलिकाभ्यां कुद्रविषाणि ^{१४} अर्थात् गुलिक युते कारकांशे विषदाता विषेण वा हतो भवति । एवमाजीविका निश्चये प्यस्य महत्त्वम् । जन्मकाल इष्टनिश्चयार्थं मध्यस्य प्रयोगो भवति ।

योस्मिन् दिने गुलिक ज्ञानस्यावश्यकता भवेदिति तद्दारेणात अर्थात् रविवासरे सूर्यात्सोमवासरे चन्द्रादिति दिनस्य सप्तभागाः क्रमशः सूर्यादि ग्रहाणाम- धितयो भवन्ति । अष्टमस्य भागः स्वामि विहीनः । यस्य भागस्याधितिः शनिः स एव भागो गुलिक संज्ञको ज्ञेयः ।

रात्रौ गुलिक नयन प्रकारः

रात्रौ रात्रिमानमष्टवा विभज्य वारैशान्य पंचभागमारभ्य क्रमात्सूर्यादि ग्रहाणां भागा ज्ञेया इति रात्रौ विशेषः । अत्राप्यष्टमो भागः स्वामिहीनस्तथा शनिभाग एव गुलिक इति पूर्वं वत् वैध्यम् । अत्र अन्य ग्रहाणां नामकर्णोऽपि विशेषमाह -

शनि भागो गुलिक एवमत्र सूर्य भागस्य काल्वैला मौमभागस्य मृत्युः बुध भागस्य चाद्वै प्रहरौ द्वे याम इति वा गुरु भागस्य यमघण्ट इति नामानि ज्ञेयानि ।

यतो न कश्चिदुल्लेखो-उतश्चन्द्रशुक्रौ नामहीनौ ज्ञेयौ । कल्पितोदाहरणौ द्वात्रिंशद्-
घटिकादिकं दिनमानं सूर्यश्च वासरस्तत्राष्टधा विभागे घटिका चतुष्टयं प्रत्येकस्य
भागः । सूर्यादारभ्य प्रथमो भागः कालवेला । द्वितीयश्चन्द्रस्य भागस्तस्य नामान्तराभावः ।
तृतीयो भागो भौमस्य तस्य मृत्युनाम । चतुर्थस्य बुध भागस्य चाक्ष्याम इति । पंचमस्य
गुरु भागस्य यमघण्टइति । षष्ठस्य च शुक्रभागस्यापि नामान्तराभावः । सप्तमस्य
च शनि भागस्य गुलिक इति नाम । अष्टम भागस्य न कोऽपि स्वामीति नामाभावः
इति स्पष्टम् । १५

३६ घटिकां चतुर्भिर्गुणीकुर्यात् । पलानि च यदि पंचदशाधिकानि
भवेपुस्तदा पंचदशभिर्वि भजेत् । लब्धं चतुर्गुणितासु घटिकासु पुंजीत । ततश्च
द्वादशभिर्विभजेत् । शेषं प्राणपदं स्मृतम् । पंचदश संस्थाय संस्थया
विभक्त शेष पलानि द्वाभ्यां गुणी गुणी कुर्यात् लब्धं चांशात्मकं भवति ।

कल्पितोदाहरणम् यथा -

इष्टं ५३।७।३०

अत्र ५३ घटिका ४ गुणिता २१२ पलानि ७।३० पंचदशभ्यां पलानि लती त्र प्राण
पदाभावः । २१२ द्वादशभिः १२ विभक्ता शेषं ८ एतदेव प्राण पदं । ७।३० पलानि
द्वाभ्यां, गुणितानि १५ स्तेष्वंशा इति बोध्यम् ।

अत्र यदि जग्मलग्ने सूर्य राशिश्चरः स्यात्तदा तस्मिन् सूर्यस्पष्टे एव
लब्धं प्राण पदांशादिकं पुंजीत । यदि स्थिर राशिः स्यात्तदा तन्निवमराशीं पुंजीत ।
अस्वभाव राशी तु तत्पंचमराशीं पुंजीत । अत्र राशि स्पष्टश्च सूर्यस्यैव केवलं नवपंचमराशि

संस्थायोग इति भावः । कल्पितोदाहरणे सूर्यः वृषराशे २७ अंशात्मकः । अतो वृषान्निवम राशौ योगः । प्राणपदस्य महत्त्वपूर्णं तात्पर्यं तु दृष्टकाल शुद्धि ज्ञानाम विद्यते । दृष्टकाल शुद्ध्यर्थं जन्मकालीय चन्द्रस्यष्टस्य गुलिक स्पष्टस्य प्राणपद-स्पष्टस्य च सुतरामावश्यकता विद्यते । अत्रायं नियमो यदि प्राणपदे ध्वा प्राण-पदात्त्रिकोणा स्थाने सप्तमस्थाने तन्निवांशा न्निवांशस्य सप्तमाद्वा जन्मलग्नं स्यात्तदा मनुष्यस्य जन्म भवति । अन्यथा प्राण यदा द्वितीय स्थाने द्वितीयात्त्रिकोणा स्थाने वा जन्मलग्नं स्यात्तदा न मनुष्यस्य जन्म भवति । अपितु पशुजन्मज्ञेयम् । अथ च यदि प्राण पदात्तृतीय तृतीयात्त्रिकोणा स्थाने गते जन्म लग्ने जन्म स्यात्तदा विहंगादीनां जन्म ज्ञेयम् । एवं च यदि प्राण पदाच्चतुर्थे ध्वा चतुर्थात्त्रिकोणी जन्म भवतदा कीटसर्पादीनां जन्म बोध्यम् । अत्र प्रकाशक ग्रहाणां द्वादश भावानुरूपं फलं कथनम् -

आदाँ धूमग्रहस्य फलमाह -

लग्नस्थे जातको, योद्धा, विमलनेत्रः, सुस्तब्धो निर्वयः, क्रूरः, क्रीडी च भवति । द्वितीयस्थे- रोगी, धनी, दीनान्गी, राज्यापहृत मानसो मन्दबुद्धिर्नृपसकश्च प्रोक्तः । तृतीयस्थे बुद्धिमान्, शूरः, प्रियम्बदः, दृष्टचित्रश्च भवति । चतुर्थस्थे नित्यं दुःखितः स्त्रीपरित्यक्तः, सर्वशास्त्र चिन्तकश्च भवति । पंचमस्थे स्वल्पापत्यो धनमित्र मन्त्र हीनः सर्वमवगच्छति ।

षष्ठस्थे- बली शत्रुहन्ता, बहुतेजोयुतः, स्थातो रोग रहितश्च प्रोक्तः सप्तमस्थे-परदार रतः कामी निर्वनो निस्तेजाश्च ज्ञेयः । अष्टमस्थे- विक्रमहीनः, सौत्माही सत्यप्रतिज्ञी, प्रियवक्ता, निष्ठुरः स्वार्थी च निगदितः । नवमस्थे - पुत्र धन सौभाग्य मान दया बन्धु युतो निगदितः । दशमस्थे- सन्तोषी बुद्धिमान् सुखी पुत्र धन सौभाग्या न्वितश्च कथितः । एकादशस्थे- धन धान्य सुवर्णान्वितो रूपवान् कलाविद्, विनीतो, गीतज्ञश्च भवति । द्वादशस्थे- पतितः, पापकर्मा, परदाररतो, व्यसनी, निघृणः शठश्च भवति ।

द्वादश भावस्थापात् ग्रहफलम् । पाते लग्नस्थे - दुःखी, प्रपीडितः, क्रूरः मूर्खः
 बन्धुजन द्वेषी घातकश्च भवति । द्वितीयस्थे- जित्पौ तिपित्युतो, भोगी, निघृणा
 कृतज्ञो दुष्टः, पापकश्च प्रोक्तः । तृतीयस्थे स्थितप्रज्ञो, रणी, दाता, धी,
 मानी, सेनापतिर्नृपप्रियो । चतुर्थस्थे बन्धुस्थो रोगी, पुत्रैश्वर्यहीनः, पापश्चजातको
 निगदितः । पंचमस्थे- दरिद्रः, सुन्दरः कफः पित्तवायु दोषत्रय पीडितो निर्लज्जो
 निष्ठुरश्च कथितः । षष्ठस्थे- शत्रुहन्ता, सुपुष्टः सर्वास्त्रवालकाः, क्लानिपुणः
 शान्तश्च जायते । सप्तमस्थे- धन स्त्री पुत्र परित्यक्तः स्त्रीजितो दुःखी कामी
 निर्लज्जश्च भवति । अष्टमस्थे- विकल नेत्रो विरूपो दुर्मनो ब्राह्मणनिन्दको रक्तपीडितश्च
 कथितः । द्वादशस्थे- क्रीडो, बहुकर्म कृद्धर्म दुष्को निज बन्धु द्वेषश्च भवति ।

अथ च द्वादशभावस्था परिधि फलम्- परिधी- लग्नस्थे-शान्तः पुत्र धन
 रूप भोग सुख धर्मान्वितो गुरुवत्सलो दानी च प्रोक्तः । द्वितीयस्थे- रूपैश्वर्य भोग सुख
 धर्मयुतः प्रभुश्च कथितः । तृतीयस्थे गुरुभक्तः स्त्रीप्रियः सुरूपवान् देवभक्तः,
 स्वकुलम्बरतो भृत्यश्च भवति । चतुर्थस्थे- गीतज्ञो विस्मयशीलः, शत्रुमंगलकर्ता, सरलश्च
 जायते । पंचमस्थे- स्त्रीप्रियो, भोगी धी, मानी रूपवान् धर्मवत्सलो निगदितः ।
 षष्ठस्थे धनपुत्रैश्वर्य योग युतः सर्वभूतहिते रतः शत्रुहन्ता च प्रोक्तः । सप्तमस्थे-
 स्वल्पापत्यः सुखहीनो मन्दबुद्धिर्निष्ठुरो राग्ण स्त्री युतो क्लम भवति । अष्टमस्थे-
 शान्तो दृढगात्रो, धर्म सत्य व्रतान्वितो आत्म रक्षश्च कथितः । नवमस्थे- पुत्र सुख
 धन युत धर्म मान पुतो लप सन्तुष्टश्च जायते । दशमस्थे- भोगी, हृद्गात्रो मत्सरः
 कलावित्, सर्वशास्त्रज्ञो भवति । एकादशस्थे- स्त्री भोगी, गुणवान्, स्वजन प्रियो
 बुद्धिमान्, मन्दाग्निश्च कथितः । द्वादशस्थे- गुरु निन्दारतो व्ययकृत् दुष्टो दुःखी
 च भवति ।

अथ द्वादशभावेषु स्थितिवशाच्चापस्य फलमाह-चापे -

अ लग्नस्थे कृतज्ञः सर्वदोष परित्यागी क धान्य सुवर्ण युतो भवति ।
द्वितीयस्थे प्रियम्बदो विनीतः प्रगल्भो विद्वान् रूपवांश्च भवति तृतीयस्थे दृपणाश्चोरः
कला विदग्ध हीनश्च = त्यक्त सौहृदो जायते । चतुर्थस्थे सुखी गोधन धान्य युतो
राजवन्दिता नीरागश्च कथितः । पंचमस्थे रुचिमान्, दीर्घं दशीं, देवभक्तः,
प्रियम्बदः, सर्वकर्म समृद्धो निगदितः । षष्ठस्थे शत्रुहन्ता, धूर्तः, सुखी, सर्वकर्मसमृद्धः,
शुचिश्च भवति । सप्तमस्थे गणेश्वर्ययुतः शास्त्री धार्मिा प्रियश्च ज्ञातव्यः ।
अष्टमस्थे, पापः, क्रूरः परदाररतो विकलागश्च ज्ञेयः । नवमस्थे तपस्वी व्रत विधा
मान्युतो लोक प्रसिद्धश्च बोध्यः । दशमस्थे बहु पुत्र औश्वर्य गोमहिष्यादि समृद्धो
लोक विश्रुतश्च प्रोक्तः । एकादशस्थे लाभ्युतो नीरागः, क्रीडी मन्त्रज्ञः स्त्रीप्रिया स्त्री
विधा विशारदो भवति । द्वादशस्थे खलो अतिमानी, निर्लज्जः परस्त्रीरतो दुबुद्धिश्च
जायते ।

अथ शिखि केतग्रहमधिकृत्य तस्थितिवशाद् द्वादश भावानां फलमाह- केतो-
लग्नस्थे- सर्वविधाकुशलो वाग्मी, सुखी सर्वकामयुतो भवति । द्वितीयस्थे प्रियम्बदः,
काव्यकृत् पण्डितो, मानी, विनीतो वाहन युतश्च ज्ञेयः । तृतीयस्थे कृशांगस्तीव्र,
रोगी, कृपणः, क्रूरो निर्धनश्च बोध्यः । चतुर्थस्थे सम्पन्नी रूपगुणसुखश्च सात्विको
वेद विच्च प्रोक्तः । पंचमस्थे- सुखी मोगी, गुरुभक्तियुतो वाग्मी बुद्धियुक्त
युतश्च भवति । षष्ठस्थे बहु बान्धव युक्तः, सुन्दरः, शूरो बुद्धिमान् मातृ कुलनाशकरश्च
कथितः । सप्तमस्थे रक्त पीडायुतः कामी मोगी वेश्यारतो निगदितः । अष्टमस्थे-
नीचकर्मरतः पापी निन्दको निर्लज्जः दुः स्त्री सुख रहितो ज्ञातव्यः । नवमस्थे-लिंगधारी
सर्वभूत हिते रतः धार्मिा प्रसन्नश्च कथितः । दशमस्थे सुखेश्वर्य सम्पन्नः स्त्रीप्रिया

दानी ब्रह्मण्यश्च विज्ञेयः । एकादशस्थे नित्य लाभो धनी मानी बुद्धिमान् यज्ञकृत
धर्म रतश्च भवति । द्वादशस्थे पापः परस्त्रीरतौ रौद्रः श्रद्धा लज्जा हीनः शूरश्च
जायते ।

अथ गुलिकमधिकृत्य द्वादश भावानां स्थितिशात्फल निरूपणम् -

लग्नस्थे- खलो मन्दो तिदुःखी भवति । द्वितीयस्थे निर्धनो विकृतो व्यसनी निर्लज्जः
क्षुद्रश्च प्रोक्तः । तृतीयस्थे- सुन्दरी, ग्रामाधिपः पुण्यात्मा सज्जन प्रियश्च
निगदितः । चतुर्थस्थे रोगी दुःखी पापी वात पित्र रोगी कथितः । पंचमस्थे-
निर्धनो त्पायुर्नपुंसकः स्त्रीजितो नास्तिकः क्षुद्रश्च ज्ञेयः । षष्ठस्थे शत्रुहन्ता
सुपुष्टांगः स्त्री प्रियः सौत्साहः सुदृढ़श्च ज्ञातव्यः । सप्तस्थे स्त्रीजितः पापः
कृशांग परस्त्रीरतः स्त्रीधनजीवितः सौहृदहीनो निगदितः । अष्टमस्थे दुःखी क्षुधा
पीडितः क्रूरः क्रोधी निर्लज्जा धनगुणाहीनो भवति । नवमस्थे बहुकलेशो कृशांगो
दुष्टो निर्लज्जः पिशुनश्च जायते । दशमस्थे सुख पुत्र भोगैश्वर्य युतो ग्निपूजको
योगी च विज्ञेयः । एकादशस्थे- बन्धु हितकरः स्त्रीसुख युतो भोगी पुत्रवांश्च बोध्यः ।
द्वादशस्थे नीचो नीचकर्म कृत्पापी नगहीनोऽलसो दुर्मगश्च प्रोक्तः । द्वादश भावेषु
स्थिति वशात् प्राणा पदग्रहस्य फलान्याह - लग्नस्थे प्राणापदे मूकोन्मत्तो जडांगो
दुःखी कृशो रोगी भवति । द्वितीयस्थे धनधान्य मृत्यु बहुपुत्र युतः सुमगश्च जायते ।
तृतीयस्थे हिसको निष्ठुरोऽहंकारी गुरु भक्ति हीनश्च कथितः । चतुर्थस्थे सुखी
स्त्री वल्लभो रूपवान् सत्यवादी गुरु भक्ति युतो बोध्यः । पंचमस्थे सुखी दयालुः
सुकर्मा सर्वकार्य निपुणश्च प्रोक्तः षष्ठस्थे खलशक्ती मन्दाग्निनिर्दया बन्धु शत्रु
वशो त्व रौशो त्व आयुश्च ज्ञातव्यः । सप्तमस्थे ईर्ष्यालुः कामी निष्ठुरो मयंकर
वपु दुर्बुद्धिश्च कथितः । अष्टमस्थे- रोगी मृत्यु बन्धु पुत्रजै पार्थिवैश्च दुःखैः पीडितो
भवति । नवमस्थे धनपुत्रैश्वर्य धर्म युतो मृत्युः सरलः प्रियदर्शनश्चोक्तः । दशमस्थे-
बुद्धिमान् शूरो राजकार्यदक्षो देवार्चनरतो जायते । एकादशस्थे- धनगुण भोगैश्वर्ययुतो

विस्थातो गौरांगो मातु मक्तश्च कथितः । द्वादशमस्थे जुष्टो दुष्टो हीनांगो द्विज-
द्वेष्णी नेत्ररोगी काणो वा जायते ।

अर्गला विचारः

oooooooooooooooo

प्रथमं तु अम् अर्गला योगस्य महर्षिणा पराशरेण फलक्यनार्थं तस्य
वैशिष्ट्यं उद्घाटितम् । तत्पश्चात् अन्यैराचार्यैः अपि निरूपितम् । अस्यैव
विवेचनम् जैमिनीय सूत्रे सुवैशिष्ट्येन निरूपितम् वर्तते । प्रायः उभयोरपि साम्यं
दृश्यते । अर्गलमेव ग्रहाणां भावानां च फलस्य दृढत्वं भवति । अतः स्वार्गला
ज्ञानं सुतरामावश्यकम् । तथाहि ग्रंथकारेणाक्तम् -

मैत्रेय सार्गला नाम यथा भावफलं दृढम् ।

स्थिरं खेटफलं च स्यात् साधुना कथ्येत मया । १६

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि अर्गला फलमुत्तमम् ।

यस्य विज्ञानं मात्रेण ग्रहाणां च फलं वदेत् ॥ १७

अर्गला ज्ञान प्रकारमाह -

यदि राशितो ग्रहात् चतुर्थे द्वितीये चैकादशे स्थाने ग्रहास्तिष्ठेत्तदा र्गला-योगो
भवति ।

अर्गला बाधक योगमाह -

यदि क्रमशो दशमे द्वादशे तृतीये च स्थाने पि ग्रहास्तिष्ठेत्तदा र्गला योगो
भवति । अर्गला बाधक योगमाह - यदि च क्रमशो दशमे द्वादशे तृतीये च स्थाने पि
ग्रहास्तिष्ठेत्तदा पूर्वोक्तार्गला योगस्य बाधकत्वम् । न न्यूना विबलाश्च ॥ ८ ॥ १८
द्वाराधुप रीक्तार्गलस्थानस्थ- ग्रहापेक्षया रिक्तादि बाधक स्थानस्थ ग्रहा न्यूना
वत्पसंस्थकाः विबला वक्ष्यमाण कल रहिताश्च विरोधितो बाधका न भवन्तीत्यर्थः ।

अर्थाच्चपि चतुर्थे ग्रहस्तदागला योगस्य दशमे (पि ग्रहे सीत अगला बाधक योगः । एवमेव द्वितीयस्थस्य ग्रहस्य द्वादशस्थेन, एकादशस्थस्य ग्रहस्य च तृतीयस्थेन ग्रहेणागला योगस्य बाधकत्वं ज्ञेयम् । यदि बाधक स्थानस्य निर्बलत्वत्तदा अगला योगस्य बाधकत्वभावः । निर्बलत्वं च न्यून बलत्वेन न्यून संख्या च भवति । यथा यदि चतुर्थे ग्रहस्य दशमे चैक एव तदा नागला बाधकत्वमिति । अगलायाः त्रिविधत्वम्- यथेकग्रह पुतागला स्यात्सा कनिष्ठाच्यते । द्विग्रह्युता च मध्यमा, ग्रहत्रय युता सुष्मा पूर्णा वा प्रोक्ता । पुत्रस्तस्य शुभाशुभ मेदेन द्विविधत्वम्- अर्थाच्चपि पापग्रह युता तदा पापागला, शुभग्रह युता तदा शुभागला भवतीति भावः । अगला ज्ञाने विशेषमाह- यदि राशितो ग्रहतो वा तृतीयस्थाने पाप ग्रह त्रयस्य ततो धिस्य वा योगस्तदापि चागला योगः । अर्थाच्चैक पाप ग्रह योगे द्विग्रह योगे वा नैवागला योगः । उक्तं च जैमिनीय सूत्रे - प्राग्वत् त्रिकोणी (६) विपरीतं केतोः (१०) त्रिकोणी पंचमनवमयोः प्राग्वत् पूर्वोक्त सूत्रवत् अगला तत्प्रतिबन्कादिकं ज्ञेयम् । पंचमे ग्रहसत्त्वे गला, नवमे तत्प्रतिबन्ध- बाधकस्य न्यूनत्वे निर्बलत्वे न प्रतिबन्कत्वमित्यर्थः केतोस्तमोग्रहस्यागला तद् बाधक- स्थानम् रिष्क (१०) नीच (१२) कामा (३) अगला स्थानानि । दार (४) माग्य (२) शूलानि (११) तद्बाधक स्थानानीत्यपि ज्ञेयम् । १६

ए उक्तं च जैमिनीय सूत्रे -

दास्माग्य- शूल- स्थागला निष्ठातुः ।

रिष्क-नीच-कामस्था विरोधिनः ॥

तथा हि क्लृपितं बृहत्पाराशरे -

एकेन द्वितीयेनापि अर्गला या भवेद्विज ।
सार्गला नैव विज्ञेया बहु पापयुतिं विना ॥

महर्षि जैमिनिना अपि तथैव उद्घाटितं वर्तते —

कामस्था भूयसा पापानाम्^{२०}

त्रिकोणार्गला माह -

यदि पंचमे स्थाने पि पूर्ववद् ग्रहा द्राक्षितो वा ग्रह योगस्तदापि चार्गला युगः । अस्य बाधकत्वं नवमस्थेन ग्रहेण भवतीति विशेषः । अथ केतोर्वैपरीमर्था यदि केतुर्नवमस्थो भवति ग्रहो राक्षितो वा तदार्गला योग कारकस्तस्य च बाधकत्वं पंचमस्थेन ग्रहेण भवति ।

निर्बाधकाया अर्गला वैशिष्ट्यम् —

निर्बाधकाया अर्गला सैव फलदा न तु सबाधका । अर्थायदि ग्रहो राक्षितो वा चतुर्थे द्वितीये चैकादशे पंचमग्रहस्तदार्गला योगः एवं दशमे द्वादशैतृतीये नवमे चापि ग्रह योगस्तदा सा सबाधकार्गला, सा नैव फलप्रदा । यदि बाधक स्थाने न्यूनबलत्वन्तदा सार्गला नैव सबाधकीच्यते । अपि तु सापि फलप्रदेति भावः । अर्गला योग युक्तस्य ग्रहस्य राशेश्च वा दशाकाले फल प्राप्तिर्भवति ।

फलप्रकरमाह- लग्ने लग्ना रुद्धे लग्नालग्नारुढाच्च सप्तमे पूर्वोक्त प्रकारेण निर्बाधार्गला भवति । तज्जन्मलग्नोत्पन्नो मनुष्यो महामाग्य युतोभवीता स धन धान्य पुत्र पशु स्त्री बन्धुपुत्रः शरीर रोग्यैश्वर्यं मृत्युवाहनान्वितः प्रभु भक्तः सुधर्मज्ञश्च जायते इति भावः ।

बृहत्पाराशर्याम् काशी संस्करणे द्वादश भावरीत्यापि फलप्रोक्तम् ।
द्वितीये क प्राप्तिस्तृतीये सौंदर्यां सुखं चतुर्थे गेह पशुबन्धुल सुखं पंचमे पुत्र पौत्रादियोगः
षष्ठे शत्रुभयं सप्तमे धनदारादि सुखं अष्टमे कष्टं नवमे माग्योदयो दशमे राजसत्मान-
मेकादशे लाभो द्वादशे व्ययाधिक्यमिति । २१ अत्र पापग्रह योग युक्तांगला पि
मध्यमसुख प्रदा कथिता, किं पुनः शुभग्रह योग युक्तांगलाया माहृत्यम् । सा तु बहु
विध सुखैस्वर्यप्रदा भवतीति स्वतः सिद्धम् । मित्रग्रहा शुभाशुभ ग्रहयोगयुक्ता चार्गला पि
शुभफलदात्रेया ।

अत्र विशेषः

अर्थात् योगकारकी ग्रहोपि यदि लग्नं पश्येत्तदा स ग्रहोऽपि महाभाग्यदो
भवति परञ्च तस्य निर्बाधकत्वमावश्यकमिति । लग्ने सप्तमे- चार्गलायोगो विशेषेण
माग्यं प्रदं इति जैमिनिना स्वकीये जैमिनिसूत्रे उक्तम् -

‘शुभांगलि धन समृद्धिः’

यस्य पापः शुभौ वापि ग्रहस्तिष्ठेच्छुभांगलि । तैर्न द्रष्टेक्षितं लग्नं प्राबल्या-
योप कथ्यते । यदि पश्येद्ग्रहस्तन्म विपरीतांगलास्थितिः ॥ २२

उपपद निरूपणम् :

लग्नाद् द्वादशभावमधिकृत्य उपपदस्थ व्याख्यानम् । यथा लग्नाथावद्दूरं
लग्नेशो लग्नेशाच्च तावद् दूरं पदमुच्यते । इत्थमत्रापि द्वादश भावाथावद्दूरं लग्नेशो
लग्नेशाच्च तावद् दूरं पदमुच्यते । इत्थमत्रापि द्वादश भावाथावद्दूरं द्वादशभावेशो

मवेत् द्वादश मावेशाच्च तावद्दूरं यो भावः स उपपद वाच्यरति । यथा हि यदि द्वादशेशः स द्वादशाच्चतुर्थस्थस्तदा द्वादशेशात् चतुर्थो भावः क्षराशिः स्वोप पदमिति ज्ञेयम् । जैमिनि सूत्रे 'उप पदं पदं पित्रनुचरात्' २३ अत्र पितृ शब्देन कटपय पदव्या लङ्ग शब्दस्यैव ज्ञानम् । कैश्चिद् टीकाकारैश्च पितृशब्देन सप्तमस्योत्पत्तौ विहितः तस्य आचार्यं नीलकण्ठेन निराकरणं कृतम् । यदि लङ्गस्थाने सप्तमस्यैव अभिप्रायः आसीत्तदा उपपदं लामादिति जैमिनिना लैस्थमासीत् । तथा चात्र ह्योराशास्त्रे लङ्गानुचरमिति स्पष्टः पाठः । अत्र केचित् पित्रनुचरशब्दस्य विषमलङ्गने क्रमगणनया द्वादश भावस्य समलङ्गने चोत्क्रमगणनया द्वितीय भावस्य पदमुपपदमिति स्वीकुर्वन्ति । 'पित्रानुचर' इति शब्दस्य जैमिनीय सूत्र टीकाकारेण कृष्ण स्वामिना च द्वितीय भाव एवायः कृतः । आचार्यं नर नीलकण्ठेन तु सर्वेषां निराकरणं कृत्वा द्वादशभाव एव स्वीकृतः । स एव बहु सम्मतः ।

उप पदानुसारेण फलकथनम् :

oooooooooooooooooooooooooooo

उपपदारूढस्य द्वितीय भावे पापग्रह युते दृष्टे सम्बन्धे, नीचग्रहे नीच सम्बन्धे वा प्रवृज्या योगः, अथ वा भार्या विरोधी भार्यानाशो वा बोध्यः अत्र सूर्यस्य सिंह राशौ पापत्वं न प्रोक्तम् । अथ यदि द्वितीयभावे सिंह- राशौ सूर्यः स्थितस्त्वेतदा न दार नाशः । अपितु गृहिणी सुखमिति भावः ।

तत्र पापस्य पापयोगे प्रवृज्या दारनाशो वा

उपपदस्याप्यारूढत्वा देवनात्र रविः पापः, २४

मेषादि पापराशौ च सूर्यं स्थिते दारानाश योग एव केवलं सिंह राशिरेव सूर्यकृते न पाप राशिरिति ज्ञेयम् ।

उप पद द्वितीय भावे शुभ ग्रहयुते दृष्टेऽसम्बन्धे उच्चस्थे, उच्चनवाशे मिथुन-
 राशियोगेपि बहुदारयोगः प्रोक्तः । स्व स्वाभियुते वृषस्थे तुलास्थे शुके चापि
 चोक्तायुणि पत्नीनाश योगः , उपपदस्य द्वितीय भावेशे चोच्चस्थे श्रेष्ठ कुलदार प्राप्तिः ।
 शुभग्रह युते दृष्टे च रूपवती भायां योगः । अत्र शनि राहु योगे स्त्रीत्यागस्य नाशस्य
 वा योगः । केतु शुक्र योगे मायया रक्तप्रद रोग योगः । बुध केतु योगे चास्थिर
 स्राव रोग योगः । स्थूलांगी योगी वा शनि रवि राहु योगे चास्थिर ज्वररोग
 योगः । बुध राशी मांम युते क्वा वा मंगल शनि योगे प्राणारोगार्ति पितृ योगः ।
 अब बुध मंगल योगे शनि योगे वा कर्णरोगवती नैत्र रोगवती वा पत्नी भवति ।
 मांम बुध योगे च वा राहु गुरु योगे दन्त रोगार्ति भवति । कन्या राशी वा अन्य
 राशी शनि राहु योगे पंगु योग युक्ता पत्नी कथिता । अत्रापवादः । पूर्वोक्त
 योगेषु शुभ ग्रह युते दृष्टे वा सति वैपरीत्यम् । अर्थात् ते योगाः पूर्वोक्त कुफल प्रदा
 न भवन्तीति भावः । २५ शुकेष्वनपत्यः पुत्रेषु रवि-राहु-गुरु भिर्बहु पुत्रः चन्द्रेणैक
 पुत्रः , मित्रे विलम्बात् पुत्रः कुज शनिभ्यां दत्तपुत्रः , औजे बहु पुत्रः युगे त्पप्रजः २६

जैमिनि महर्षिणा उपपदादपि सन्तति विचार^३मुक्तम् ।

लग्नादुपपदाद्वा सप्तमे भावे सप्तम भाव नवाशे वा सप्तमेशस्य नवाशे सप्तमेशस्थ राशी
 वा पापयुते दृष्टे वा शनिबुध शुक्र योगे नपत्य योगः । पदोपपद जन्मलग्नानां पंचमस्थे
 पुत्रकारके गुरु सूर्य राहु योगेच बहुपुत्र योगः । पुत्रश्च बल वीर्यवान् प्रचण्डयोद्वा
 विजयी शत्रुहन्ता भवति । अत्र केवल चन्द्रयोगे चैक एव पुत्रः कथितः । अत्र पाप शुभ
 मित्र योगे च विरात्पुत्र योगः । अत्र मांम बुध योगे चानपत्य योगः । अथवा दत्त पुत्रवान्
 भवति । कन्यास्थाने पर पुराण कृत गर्भ युतापा स्त्रियः सह विवाही वा भवति
 तस्यां जातस्य पुत्रस्य योग इति भावः ।

अत्र विषम राशी बहुपुत्र योगः । मिथुन राशी सम राशी च स्वत्पापत्य योगः ।
अत्र सिंह राशी सूर्य योगे तथोपपद लग्ने च सिंह राशी चन्द्र पुते दृष्टेवास्वत्य पुत्र
योगः कन्या योगो वा ।

अन्य योगाः

oooooooooooo

अत्र पंचम भाव नवांशात्पुत्र कारका लिंशांश कुण्डल्यामपि पंचम भाव
नवांशात् पंचम भाव स्वामितो वा पूर्वोक्त सन्तति योगा विचार्या इति
विशेषः ।

जैमिनीय सूत्रे यथा -

सप्तमांशग्रहेभ्यश्चैवम् इत्यादि सूत्राणि द्रष्टव्यानि । २९

उपपदात् प्रातृविचारः

oooooooooooooooooooo

उपपदात् तृतीये शनि राहुयोगे प्रातृनाशः अयं योगश्चैकादशे भावे
स्यात्तदा ज्येष्ठ प्रातृनाशः तृतीये चकनिष्ठ प्रातृनाशः इति भावः । अत्र तृतीये
शुक्रे कनिष्ठ गर्भस्य लग्न तथैकादशे शुक्रे पूर्वगर्भस्य ज्येष्ठस्य नाश योगः । उपपद
लग्ने षष्ठे वा शुक्रयुते दृष्टे पूर्वोक्त योगे च मातृ गर्भनाश योगः । अत्र तृतीये
मौम गुरु बुध चन्द्रयोगे बहु प्रातृयोगः । मातृणां च प्रजापितृ योगोपि । अत्र
शनि मौमयुते दृष्टे वा तृतीये चैकादशे कनिष्ठ ज्येष्ठ प्रातृनाश योगः । केतु
योगे बहु भगिनी योगः । उपपदात्सप्तमे द्वादशे वा राहुयुते दृष्टे वा ज्ञानवान्
बहुभाग्य युतो जातको मति ।

उपपदस्य सप्तमेशाद् द्वितीये केतुयुते दृष्टे वा जातकः स्वन्ध्याक् स्वलित

वाग्वा भवति । उपपदात्पञ्चस्थे पापग्रहे शुभ दृष्टिश्च न्यै च जातकशरीरौ भवति ।
अत्र उप्तमेशाद् द्वितीये राहुयुते मूक योगः । केतुयोगे दन्तुल योगः वातव्याधिरश्च ।
शनि योगे गौरः श्यामो नीलपीतो बुद्धिमान् भवति ।

अमात्यानुचरा इ देवा भक्तिः २८

वृहत्पाराशर्यामपि-

अमात्यानुचराद्विप्रदेव भक्तिं विचिन्तयेत् २९

अथादिमात्यकारकात् न्यून अंशात् देवता भक्ति विचारः कार्यः । तस्यै पापत्वे कूर
देवोपासना, शुभत्वे च शुभदेवता भक्तिः ।

परजात योगाः

आत्माकारकस्य नवांशे पापदृष्टे सम्बन्धे पापनवांशे वा । शुभग्रह युति
रहिते च (जारज) परजात योगीभवति । यदि चात्मकारक नवांशपति पापश्चेत्तदा
जारज्योगा भावः । अन्य ग्रहाणां पापयोगे थ वाष्टमस्थे पापे जारज योगाभावः ।
अत्र शनि राहु योगे अथ शनिराहु द्वित्रे वा जारज इति लोके प्रसिद्धिः स्यात् ।
वस्तुतस्तु स न जारज इति भावः । अत्र शुभ ग्रह वर्गे शुभग्रह योगे चापि न जारजः
केवलं 'जारज' इति कथन मात्रं लोके ज्ञेयम् । अत्रात्मकारक नवांशे स्वाच्यस्थ ग्रह द्वय
योगे जातकः कुल मुख्यः प्रोक्तः ।^{३०} अपि च यदि लग्नात्पूर्वष्टक पर्यन्त सर्वे ग्रहा-
स्युस्तदा सौख्य प्राप्ति योगः । कारकांश फलाध्याये पराशरे णोदं लिखितम्
पदयं विचारः पूर्वं मगवता शंकरेण रुद्रयामले ग्रन्थे प्राणिमतम् तथाहि ।

यथावद्भाषितं शूलिना प्रोक्तं यदुद्रयामले ।^{३१} अनेनैवं ज्ञायते यत्कारकानां
ज्ञान प्रक्रिया पराशरात्पूर्वमपि आसीत् इति । अच्युतानन्द फा महीदयेन जैमिनिस्मृतस्य

व्याख्याने प्रसंगेन पराशरकारिकाया वचनं कारक विवेचनावसरे उद्धृतम् । ते च श्लोका अस्य बृहत्पाराशर होराशास्त्रस्यैव सन्ति तथा हि -

‘आत्मकारक खेटेन न्यूनमागौहि यद्ग्रहः ।

अमात्य संज्ञा तस्यैव ज्ञायते द्विजसत्त्वम् ॥’ ३२

कारकानां कारकांशे कुण्डली चक्रस्य पदोपपदयोर्विशेषेण चर्चा पराशरवद् जैमिनिसूत्रेऽपि पूर्णरूपेण दृश्यते । जैमिनिना प्रथम अध्यायस्य प्रथम पादे कारकान्वयन प्रकारो दर्शितः । तथा च तत्र तेन ‘स दृष्टे बन्धमोक्षयोः’ इति सूत्रे आत्मकारकस्यैव प्राधान्यं प्रदर्शयता बन्धमोक्षयोः चर्चा कृता । बन्धमोक्षौ एव भारतीय धर्म संस्कृति परम्परायां महत्त्वं धारयतः । अनेनात्मकारक एव बन्धन मोक्षयोरुपाधारभूतो द्वितीयो जीवात्मैवेति दर्शनशास्त्र रहस्यमपि प्रकटीकृतम् । कारकांशफलमपि प्रथमाध्यायस्य द्वितीय पादे विशेष षण्णां कृतम् । कारकांशदेव सुख दुःख रोगाजिविका पुण्य कर्म निर्माण कारण गृह निर्माण गुरुभक्ति कलत्र विचार मरणानन्तर गन्तव्यस्थानादिकस्य, शिवगौरी लक्ष्मी स्कन्दादीनां भक्तिकारणस्य विविध रोगाणां विविध व्यवसायस्य च चर्चा दृश्यते । पदोपपदाभ्यामपि पूर्वोक्त विविध फलज्ञानमंकितम् । आचार्य वराह मिरेण नानुसृतो यं मार्गः । तेन केवलं प्रकीर्णिकाध्याये भावानुरूपं ग्रहाणां कारकत्वं स्वीकृतम् । अथात्केन्द्रस्थाः ग्रहाः परस्परं कारकास्तत्रापि दशमस्थो ग्रहो विशेषेण कारक इत्यादिकं लिखितम् । सारावलीकारेण कल्याणवर्मणापि वराहमिहिरस्य मार्गो नुसृतः । केवलं विविध वस्तुजातस्य कस्मात् कामात् ग्रहात् विचारो विधेय इति प्रतिपादितम् । सूक्ष्मवस्तूनां फल ज्ञाने कारक प्रकरणास्य महत्वपूर्णमस्थानं जैमिनिना तु अस्य पूर्णरूपेणानुकरणं कृतम् । भावानां ग्रहाणांच नवांश एव तत्त्वमत एव यद् वस्तु जातं भावैः ग्रहैश्च न स्पष्टं भवति।

तच्च नवांशेन स्पष्टं जायते । नवांशस्य फलित शास्त्रे महत्वपूर्णं स्थानं विद्यते ।
तथा च यस्य ग्रहस्यांशा अधिका सगृही कारकेनांगीकृतः । अतश्च कारकाणां
कारकांश कुण्डली चक्रेण फलकथनमतीव चमत्कारि ।

पराशरादुक्तं वर्तिषु कृषिषु ज्योतिष शास्त्रे जैमिनीरेव प्राधान्यम् ।
तेन हि न केवलं राज योगानामपि तु बन्धादिकानामन्येषामपि योगानां सविशेषदं
चर्चा विहिता -

जैमिनीय सूत्रे फल विशेषेण प्रतिपादनार्थं कारकस्य वैशिष्ट्यं चलकारकश्च

ज्योतिषशास्त्रे कारकस्य विचारो अतीव^१ आवश्यकः महत्वपूर्णः^२ । कस्य
 भावस्य कस्य वस्तुतः को ग्रहः कारकः ? तस्य ग्रहस्य बलावल ज्ञाने सति तद्भावस्य
 तद् तद् वस्तुनो लाभालाभस्य च ज्ञानं भवति । अतश्चात्र कारकाणां विचारस्य
 सुतरामावश्यकत्वम् । अस्मिन् जैमिनीय सूत्रे कारक विचारः प्रथमाध्यायादेव प्रारभ्यते ।

ज्योतिषशास्त्रे सूर्यादिग्रहसंस्थेय कारका अपि सप्तसंस्थाकाः प्रोक्ताः ।
 आत्मामात्य भ्रातृ पुत्र ज्ञाति दारेति सप्त प्रकारकीयं कारकमेदाः । सप्त ग्रहेषु
 यस्यांशा अङ्गिकाः स आत्मा कारकः । स आत्मा कारको बन्धुमौजयोः दुःख
 सुखयोः हृ ईष्टे समर्थो भवति । नीचारि पाप सम्बन्धाद् दुःखदायकः स्वोच्च
 मित्रादि सम्बन्धोत्सुखदायको भवतीत्यर्थः तथा चोक्तं —

नीचारिकूर सम्बन्धात् बन्ध कृत स्वदशास्वयम् ।
 सुहृत्स्वाम्योच्च सम्बन्धाज्जनानां मौजदायकः ॥^१

अंशतुल्यं विकलाधिक्यं यः इति कला साम्ये विकलाधिक्यं इति आत्माकारकान्धुनांश
 कलादिकौ मात्यकारकः । तस्यानुसरणादमात्यः ॥ १३ ॥ तस्य भ्राता ॥ १४ ॥ तस्य माता
 ॥ १५ ॥ तस्य पिता ॥ १६ ॥ तस्य पुत्र ॥ १७ ॥ तस्य ज्ञातिः ॥ १८ ॥ तस्य दाराश्च ॥
 १९ ॥^२

तस्यात्मकारकस्यानुसरणात् आत्माकारकापेक्षया त्वांश तथा पश्चादव-
 स्थानात् अमात्या मन्त्रिकारको भवति तस्यामात्य कारकस्य अनुसरणात् अमात्य
 कारकादत्यांशो भ्राता भ्रातृ कारकः । एवमेव क्रमादत्वा त्व कांशा गृहा मातृ-पितृ-
 पुत्र- ज्ञाति-दार-कारका ज्ञेयाः । आत्मकारकाद् न्यूनो भ्रातृकारकः तन्मयूनांशादिको
 मातृकारकः । तन्मयूनांशादिकः पुत्रकारकः । पुत्रकारकान्मयूनांशो ज्ञाति कारकः ।
 तन्मयूनांशादिको दारा कारकः । अत्रात्मकारकस्यैव प्रधानत्वम् । यथा राजा
 सर्वेष्वमात्यादिकेषु सर्वप्रधानः कर्तुं कर्तुं शक्त एवमत्रापि ग्रहेषु आत्मकारकस्यैव
 प्रधानत्वमुक्तम् जैमिनीय सूत्रे- 'स ईष्टे बन्धोक्तयोः'³ अत्र च एते सप्त चर संसकाः
 कारका उच्यन्ते । विशेषेण यदि ग्रह द्व्यस्यांशा दिकं तुल्यन्तदा राहुमपि कारकत्वेन
 ग्रहणीयात् । आत्माधिकः कलादिभिर्भागः सप्तानामष्टानां वा⁴ एतस्मिन्
 प्रसंगे नीलकंठाचार्येण टीकायामिदमेव स्पष्टीकृतं यद् ग्रहीर्गति वंपरीत्यादंशादिकेषु
 न्यूनत्वमेव ग्राह्यम् ।⁵ अथात्र यदि दमुक्तमंशाधिक एवमात्मादिकारकस्तत्र राहु
 ग्रहणौ सति न्यूनान्शे स्य बलत्वमिति भावः केषांचिदाचार्याणां मते मातृकारकादेव
 पुत्र कारक विचारः कार्य इत्यभिमतं बृहत्पाराशरं ग्रन्थे काशी मुम्बई संस्करणौ
 च नोल्लेखः । परं बीजं तु अस्य जैमिनीय सूत्रे चोप लभ्यते -

मात्रा सह पुत्रपेके समामनन्ति⁶

यदि ग्रहद्वय स्यांशादिक साम्यं स्यात् तर्हि द्व्यस्यैकारकत्वम् । ननु यदि द्व्यस्यैक
 कारकत्वन्तदा सप्तकारकत्वे षट् कारकत्वं भविष्यति । चेन्न यतो ह्यग्निकारकस्य
 स्थिरकारकाद्विचारो विधेयः । चरकारश्च त्याज्य इति भावः । कौचिदाचार्या
 मात्रा सह मातृकारकेण समं पुत्रं पुत्रकारकं समामनन्ति । मातृ कारकादेव पुत्रस्यापि
 विचारं कुर्वन्तीत्यर्थः सप्तकारकमतानुयायिनां मध्येपि मतद्वयं केचित् पृथक् पुत्रकारकं

न मन्यते केचित् पितृकारकं न मन्यते ।^७ अष्टकारकमतावलम्बिनस्तु पृथग्वै पितृ पुत्र कारकां मन्यन्ते ।

उदाहरणरूपं सप्तकारक चक्रम् -

आत्मा	अमात्य	प्राता	माता	पुत्र	ज्ञाति	दारा
शु०	सं	कृ०	शनि	सूर्य	बु०	च०

अथाष्टकारक चक्रम् -

आत्मा	अमात्य	प्राता	माता	पुत्र	ज्ञाति	दारा
शु०	मं०	कृ०	श०	सू०	बु०	च

नित्यकारकमर्थात् उक्तं च जैमिनीय सूत्रे -

मगिन्यारतः श्यालः, कनीयान् जननी च ॥२१॥ आरतः कुजात् मगिनी, श्यालः पत्नी प्रातः कनीयानुजः माता चेति विचार्याः । बुधात् मातृलादयो बान्धवो मातृ सजातीया मातृतुल्या इति विचार्याः पितामह पति पुत्रविति गुरुमुखादेव जानीयात् ।^८ गुरुमुखाद् बृहस्पत्यादितः क्रमेण पितामह पति पुत्रा इति जानीयात् । बृहस्पतितः पितामहं, शुक्रात् पतिं स्वामिनं शनैः पुत्रं

विचार्येदित्यर्थः । ग्रहाणामन्ते वसतीति वन्तेवासी तमोग्रहः कैतोः पत्नी माया, पितरौ, मातापितरौ, स्वसुरौ, स्वशू, स्वसुरौ, मातामहा इति सर्वे विचारणीयाः । मन्दो ज्यायान् ग्रहेषु^६

ग्रहेषु मन्दः शनिः स्यादिषु जायमान वृद्धो शु शु दुर्क इत्यर्थः । अत्र ज्या यान्- दाड ज्यान् इति दुर्कलार्थं बोधकः । अतः सूर्यादयो ग्रहाः उत्तरीचर क्रमात् दुर्कला भवन्तीति सिद्ध्यति । केचितु श, कु, बु शु च राधा वृद्धितो वीर्यवन्तः । इति वृहज्जातकोक्तं बलं स्वीकुर्वन्ति । तथा च ग्रहेषु शनेर्दुर्बलत्वं कथनात् राहुकेत्वो ग्रहत्वे तयोः सर्वग्रहापेक्षया बलित्वमायातीत्यनुक्तमपि ज्ञेयम् ।

चरदशाफले विशेषः

नाथान्ताः समाः प्रायेण^{१०}
चरदशामां राशिनां^{११} नाथान्ताः स्व स्वामिपाश्रित राशिपर्यन्ताः समा दशा वर्णाणि भवन्ति अयं भावः । तथा नीचस्थे स्वामि स्वामिन्येक वर्षवृद्धिः, नीचस्थे स्वामिन्येक वर्षं द्वासः इत्यादिकं सूचितं वर्तते ।

तस्माच्च दीक्षपर्यन्तं संस्थामत्र दशां विदुः ।

वर्षं द्वादशकतत्र न वैदेकं विनिर्दिशत् ॥^{१२}

चरदशाफले द्वादश राशीनां दशायां तेषामन्तर्दशायांच फलमाह । दशाधीशो ग्रहो यास्मिन् राशी स्थितस्तत आरभ्य द्वादशराशीनामन्तर्दशा ज्ञेया । तत्र यो राशिः स्व-स्वामि युतो, मित्रयुतो वा तस्मिन् राज्यादि सम्पत्प्राप्तिर्ज्ञेया । यत्र पापो नीचः शत्रुस्थो वा स्यात्त्राशुमं फलं वाच्यं । यत्राष्टकवर्गीयं शुभं चिन्हं बाहुल्येन

शुभम् । स्व स्वभाव क्रमेणापि पुत्रदारादिकानां शुभाशुभं बोध्यम् । यथा पुत्र
चिन्तायां पंचमस्थानं पुत्रलग्नम् बुध्य ततश्च द्वितीय स्थानात्पुत्र क्व चिन्ता
तृतीय स्थानात् पुत्र प्रातृणां चिन्ता चतुर्थात् पुत्र मातृ चिन्ता पंचमात् पुत्र विद्यादि
चिन्ता चेत्यादिकं सर्वं विचार्यमेव मातृपितृ दारादिकानामपि ज्ञेयम् । अथ चात्र
यदि दशा प्रद राशितो षट्पंचम नवम भावेषु पापग्रहश्चेत्तदा सा दशा दुःख
प्रदा ज्ञेया । यदि च तृतीय षष्ठ्य भावगतः शुभग्रहो भवेत्तदा पराजयादिकमशुभं
ज्ञेयम् । दशा प्रदराशितः एकादश भावगतः पापः शुभो वा ग्रहः स्यात्तदा तु
शुभमेवा फलं ज्ञेयम् । अथ च यदि दशप्रद राशिः शुभग्रह युतश्चेत्तदा शुभं फलम् ।
अशुभ ग्रह युतः स्यात्तदा चाशुभं फलमिति विशेषेण ज्ञेयम् । एवं शुभराशौ
शुभग्रह योगे सदा शुभं फलं ज्ञेयम् ।

द्वितीय पंचम चतुर्थभावेषु राजप्रीतिजय सौख्यारोग्यादिकं प्रोक्तम् ।
तृतीयस्थे पापे शत्रु जया ज्ञेयः । चतुर्थस्थे पापे स्थान हानिः सप्तमस्थे पापे स्त्रीकष्टं
दशमस्थे कीर्तिहानिः, नवमस्थे पितृपीडनमित्यादिकंचात्र ज्ञेयम् । एवं शुभ ग्रह योगे
सौख्यं वाच्यं केन्द्र स्थानेषु अपि शुभ ग्रहेषु लाभ शत्रु जयादिकं ज्ञेयम्, पंचमे
पदक्रमात् प्राक् प्रत्यत्वं चरदशायां ^{१२} चरदशायां पंचमे न लग्नान्त्वमे पदक्रमात्
विषमसम पदक्रमतः प्राक् प्रत्यत्वं क्रमोत्क्रम गणना भवति । ग्रन्थकारेण केतुः
चरदशायां शुभमाह, 'अत्र शुभः केतुः' ^{१३}
अथ चरदशायां केतुः शुभफल प्रदः स्यादित्यर्थः ।

सर्वत्र सवर्णा भावा राश्यश्च ॥३४॥ ॥ नग्रहाः ॥३५॥ ^{१४}

जैमिनीय सूत्रे आदितो न्त पर्यन्तं भावा राश्यश्च सवर्णा एकादि संख्या बोधका
कार गम्याः, तथा चकारात् सवर्णा वर्णा वर्णादेन वर्णादिराशि सहिता ज्ञेया ।

नग्रहाः, राशित् ग्रहाः वर्णं गम्या न शक्नुवन्ति । जन्म लग्न होरालग्न यौर्मध्ये
यो राशिक्रान् तस्माद्ग्रादि दशा प्रवृत्तिर्भवति । होरालग्न जन्मलग्नयोर्द्वयोर्विष्य राशि
संज्ञके सम राशि संज्ञके वा द्वयोर्योगः कार्यः युक्तौ यो राशिः स वर्णदिराशिरिति ।
अथ होरादयः सिद्धाः १५ इति महर्षिणा मतम् ।

पद विचारः

००००००००००००

लग्नाथावद्दूरं लग्नेशो वर्तते लग्नेशाचावद्
दूरस्थ भावमधिकृत्य पदं निगदितम् ।
अस्यैवापरं नाम लग्नारूढं मित्युच्यते -
यथा यदि लग्नेशो लग्नात्पंचमस्थस्तदा
पंचमात्पंचमो नवमो भावो लग्नारूढ इति भावः । उक्तं च बृहत्पाराशर्याम् -
स्वस्थानं सप्तमं नैवं पदं भवितुमर्हति ।
तस्मिन् पदत्वे विज्ञेयं मध्यं तुर्यं क्रमात्पदम् ॥
यथा तुर्यास्थितिनाथे तुर्यमेव पदं भवेत् । १६
सप्तमे च रस्ति स्थितेनाथे विज्ञेयं दशमं पदम् ॥ १७

अर्थात् यदि चतुर्थेशः चतुर्थे स्थाने तदा चतुर्थमेव लग्नारूढम् । सप्तमेशश्च यदा सप्तमे
तथा दशमं स्थानं पदम् । जैमिनीय सूत्रे टीकाकारेण आचार्य नीलकण्ठेन नायं
मार्गो नुसृतः । तेन बृहद्वचनोद्धरणं पुरः सरमिदं मतमेव पुष्टीकृतम् ।

लग्नाथावतिये तिष्ठेद्ग्राहो लग्नेस्वरः क्रमात् ।
ततस्तावथितं राशिं जन्मारूढं प्रवक्षते । १९

पराशरेणापि हत्थमुक्तम् —

‘जनुर्लग्नाल्लग्नस्वामी यावद् दूरं हि तिष्ठति । तावदरं तदग्रे च लग्नारूढं च कथ्यते ।’^{२०} जैमिनीय सूत्रद्वयस्य व्याख्याने एव मतभेदः —

स्वस्थे दाराः, सुतस्थे जन्म^{२१}

इति सूत्रयोरर्थं निरूपणी चाचार्यं नीलकण्ठेनेदमुल्लिखितम् । ‘यदि लग्नाच्चतुर्थं स्थाने लग्नेशः तदा सप्तमस्थानं सप्तमस्थाने लग्नेशश्चेत् तदा लग्नमेवारूढं पदमिति भावः । बहु सम्मतमिदमेवमतम्^{२०} अन्यैः कैश्चित् टीकाकारैः पूर्वोक्तं मतमेव पुष्टम् । तैः दार शब्दस्य चतुर्थी भावो जन्मशब्दस्य दशमी भावः स्वीकृतः । आचार्यं नीलकण्ठं मतमेव युक्ति युक्तं तम् । यतोहि चतुर्थस्थे लग्नेशे लग्नेशात्सप्तमं लग्नमेव युक्तमिति । अत्रेदमपि ज्ञेयं यद्यदि लग्नस्थत्वे लग्नेशस्तदा लग्नमेव लग्नारूढं मिति भावः । ये योगाः नवम स्थानेन प्रोक्ताः ते द्वितीय भावे पि ज्ञेयाः कारकांशे द्वितीये पाप दृष्टे कर्ता वाचाल योगः । कारकांशमधिकृत्य कैमद्वयं योगमाह- अशुभो यं योगः । दशारम्भ-काले ग्रहस्पष्टं विधाय लग्नादिभाव स्पष्टं कुर्यात् । तस्मिन्काले यदि जन्म लग्न सदृशी योगस्तदा पूर्णफलम् । अन्यथात्पफलमिति भावः । अस्य सर्वं पाठस्योल्लेखः जैमिनीय सूत्रेषु उपलभ्यते —

‘अथस्वांशी ग्रहाणाम्, पंचमूणिका माजरीः, तत्र चतुष्पादः, मृत्यौकण्डू स्थौल्यं च, दूरे जल कुष्ठादि, शेषाः स्वापदानि ।’^{२१}

स्वांशेपंच वैखदा मूणिकामाजरी दुःखदा भवन्ति वृणश्चैखदा ततुष्पादाः वृणभादायः सुखदा भवन्ति । स्वांशे मृत्यौकण्डूः स्थौल्यं जन्मकुष्ठादि रोगश्च स्यात् ।

स्वांश्चैवदाश्व, सिंह पदानि दुःखदायकानि भवन्ति । कन्या चैवदा मृत्युवत्
मिथुनवत् फलं, जग्नि कणाश्च मयप्रदः । तुलाशे लाभे वाणिज्यं, वृश्चिकाशेजखरी
सृपाः मयदायकाः स्तन्यहानिमातुर्दुःखाशी भवति । धूम्रकारकाशे वाहनात्
उच्चादुच्च प्रदेशाच्च क्रमात् पतनं, जलम्वनपूर्वकं पतनं स्यादित्यर्थः । अत्र 'समे'
इति पतनस्थलस्य विशेषणमपि प्रतिपादितम् । मकराशे चल्बटा नकादयो
जलजन्तवः खेराः पक्षिणः, खेटाः यज्ञ गृहादयः कण्डः दुष्टग्रन्थिः कुत्सिन्यांस
ग्रन्थिर्भवेत् कलेशदायका भवन्ति । कुम्भाशे तडागादयः मीन कारकाशे धर्म नित्यता,
केवल्यं मौजश्च स्यात् ।

कारकांश कुण्डली विचारः

आत्माकारके यास्मिन् नवाशे स्थितः स्यात् तं भावं लङ्कारूपेण संस्थाप्य
शेषान् ग्रहान् स्व स्व नवांशानुसारं तद् तद् भावेषु संस्थापयेत्तदेव कारकांश कुण्डली
चक्रम् भवति । तदधिकृत्य फलादेशप्रकारोऽपि पराशरेण सविस्तरं वर्णितम् ।
जैमिनीय सूत्रेऽपि सविस्तरं तस्य चर्चा दृश्यते ।

कारकाशे मेणाशे मूषक माजरादिक मयं, वृषाशे चतुष्पाद मयं,
मिथुनाशे कण्डवादि व्याधियोगः, ककाशे जलाद् दुःखं मयं सिंहशे शुनकादिमयं
कन्याशे कण्डुरोग दुःखमग्नि दोषेण दुःखं, तुलाशे व्यापारी, अयं विक्रय कर्ता
वृश्चिकाशे सर्पादिमयं, मातुः, स्तन पीडा च, धूम्रशे वाहनादुच्चयेश्च पतनं
मकराशे जलचरादि शंखमुक्ता प्रवाल मत्स्यखेरादिभ्यो लाभः कुम्भाशे तडागादिकर्तृत्वं,
धर्मत्वं, कण्डुरोगादिकं मीनाशे सापुज्य मुक्ति लाभो क्रमाद् भवतीति ज्ञेयम् ।

आत्माकारके लग्ने च शुभग्रह नवाशे धनवान् भवति । शुभांश केन्द्रेषु राजयोगः

कारके लग्ने च शुभांशे स्वोच्यस्थे शुभग्रहे च पाप दृष्टि शून्ये सति मौक्त्ययोगः ।
मिश्रे मिश्र फलं वैपरीत्ये वैपरीत्यमिति । अर्थादशुभे नरकादि योगः इति भावः ॥

तत्र खौ राजकार्यपरः, पूर्णचन्द्र शुक्रयोर्भागी विद्या जीवी च, धातुवादी
कौन्त्यायुधी वद्विजीवी च मौमे, वाणिज्यस्तन्तु वायाः शिल्पिनी व्यवहारविदश्च
जीवे राजकीयाः कामिनः शतेन्द्रियाश्च शुक्रे, प्रसिद्ध कर्माजीवः शनी, धानुष्काश्चो-
राश्च जांगुलिका लोह यन्त्रिणाश्च राहौ, गज व्यवहारिणाश्चौराश्च क्ते ॥ २२

कारकांशे सूर्ये राजकार्यं तत्परः, पूर्णचन्द्रे शुक्र दृष्टौ च सति मौगवान् विद्वान्, क्लवति,
मौमे रसवादी कुन्ता युधी वद्विजीवी च, बुधे शिल्पी, व्यवहारी, व्यापारी च,
गुरौ सर्वशास्त्र वेत्ता जगद्विस्थातः कर्मनिष्ठश्च, शुक्रे राजमानी शतायुः सद्विन्द्रियश्च
शनी राजपूजितो महत्कर्मकृच्च राहौ धुर्धरा, जांगत्य लोह यन्त्रादि कारकश्चौर
संगमी च, क्ते गजादीनां व्यवहारकर्ता चौरश्च क्रमाज्जातको भवति ।

कारकांशे रवि राहु योगे सर्पभयं भवति । रवि राहुभ्यां सर्पं निषण्णम् ॥ २३

शुभ दृष्टौ भयाभावः । पाप दृष्टौ च सर्पात् मरणमिति । यदि कारकांशे रवि राहु
शुभ षड्वर्गी तदा विषवैद्यो भवति । मौमे दृष्टि युते सति रवि राहु योगे न्यग्रह
दृष्टि शून्ये सति स्वगृह पर दाहको भवति । बुध दृष्टौ चाग्निदाहको न भवति ।
पापग्रह युते गुरुदृष्टौ च सति समीपग्रह दाहको भवति । गुलिक युते पूर्णचन्द्र दृष्टौ
सति कारकांशे चौरापहृतको वा स्वयं चोरो भवति । अन्यग्रह दृष्टौ बुध दृष्टौ वा
सगुलिके कारकांशे ण्ड वृद्धि योगः पापग्रह दृष्टौ केतुयुते कारकांशे कर्णकृदस्य कर्णरोगस्य
वा योगः शुक्रदृष्टौ च केतुयुते कारकांशे क्रिया कर्म समन्वय योगः । शनि बुध दृष्टौ च
क्लवीर्यं रहितो भवति । बुध शुक्र दृष्टौ च दासी पुत्रो जायते । अन्यग्रह दृष्टौ शनि
दृष्टि शून्ये सति सत्याचार रहितो भवति । शुक्र सूर्य दृष्टौ च राज प्रेम्णो भवति ।

कारकांशाद् द्वादशभावानां फल निरूपणम् :

कारकांशाद् द्वितीये शुक्रमंगल योगे परदार गामी भवति । शुक्र मंगल दृष्टे सति मरणान्त परस्त्री रतयोगः । तत्र मृगारक वर्गे पारदारिकः, दृग्योगाभ्यामधिका-
र म्यामरणम् केतु ना प्रतिबन्धः, गुरुणा स्त्रैणाः, राहुणार्थं निवृत्तिः । २४

केतां सति परस्त्रीरत योगा भावः । गुरौ सति स्त्रैणाः । राहौ सति स्त्रीनिमित्तं
धनव्ययः ।

कारकांशाद् नवमे शुभग्रहयुते सत्यवादी गुरुभक्तः स्वर्धर्मा निरतश्च पापग्रह युते वाल्ये
धर्मरतस्ततश्च मिथ्यावादी भवति ।

कारकांशात् तृतीये पापग्रहे शूरो, प्रतापीच भवति, शुभग्रहे कातरो भवति । क्षुर्थे चन्द्र
शुक्रयुते दृष्टे वा सुन्दर गृह्युतो वा भवति । स्वौच्यस्थे ग्रहे प्रासादवान् भवति ।
शनि राहु युते दृष्टे वा शिलागृहं, मंगल केतुशनि दृष्टे वैष्टिकं गृहं, गुरु युते चाप्येष्टिकं
करा वैष्टित संयुक्तं वा गृहं भवति । २५ कारकांशे गुरुचन्द्र युते सप्तमे सुन्दरी
पति भक्ति परायणा च माया भवति । राहुयोगे विष्का शनियोगे वयोधिक्षा
रोगिणी तपस्विनी च, मर्मयोगे विकलांगी, कान्ताफलदाणा, रवियोगे स्वकुले
गुप्ता पर गृहासक्ता, बुधे कलावती शुके कलाभिज्ञा भवतीति । वृहत्पाराशर्याम्
काशी संस्करणे विह्वलेतिस्थाने विष्का पाठः, विष्का पाठमेवोचितं जैमिनीय सूत्रे प
विष्कायाः स्वोल्लेखः -

लामे चन्द्र गुरुभ्यां सुन्दरी राहुणा विष्का, शनिना वयोधिका रोगिणी
तपस्विनी वा, कुजेन विकलांगी, रविणा स्वकुले गुप्ता च, बुधे कलावती । २६

कारकांशात् तृतीय षष्ठयोः पापे कर्णकः कृष्णिकर्ता भवति, नवमे वृहस्पती विशेषेण कृष्णिकर्ता भवति ।

कारकांशाद् द्वादशभावी मौञ्जादिकस्य स्थानमती त्र तदधिकृत्यैव वर्णनम् ।

कारकांशे द्वादश भावे चोच्चस्थे शुभ ग्रहे शुभलोक सद्गति प्राप्ति योगः शुभग्रह युते दृष्टे वा केतौ सायुज्य पदमुक्ति लाभः । मेषराशी धनुषि वा केतौ शुभेन दृष्टे कैवल्य प्राप्ति योगः । कैवलं केतौ पापयुते दृष्टे वा न शुभलोक प्राप्तिः

न कारकांशे द्वादशभावेस्य ग्रहानधिकृत्य देव भक्तियोगान् प्रतिपादितम् । तत्र रविणा युते केतौ गौर्याः भक्तिः रवि केतुभ्यांशिवै भक्तिः, चन्द्रेण युते सूर्य भक्तिः, शुक्रेण युते लक्ष्मी भक्तिः, मीमेन युते कार्तिकेय भक्तिः, बुधनिभ्यां युते विष्णु विष्णु भक्तिः, गुरुणा युते शिवभक्तिः, राहुणा युते काली भक्तिः, भूतप्रेतादि सेवा वा । केतुना युते गणेश भक्तिः, कार्तिकेय भक्तिर्वा,

पापराशी शनिनायुते जुद्ध देवस्य भक्तिः, पापराशी शुक्रेण युते जुद्धसेवा च भवति । २८
अमात्य कारकाद् दासे षष्ठस्थाने पि स्वमुपयुक्त ग्रहयोगे तद् देवता भक्तिर्सीव्येत्यर्थः ।

अमात्यदासे चैवम् । २९ जन्मकुण्डल्यामप्यमात्य कारको यत्र तिष्ठति ततो द्वादशे सूर्यादि ग्रह युति वशात्पूर्ववत्फलं बोध्यम् । कारकांशे त्रिकोणी पापग्रहे

जुद्धदेवस्य शुभग्रहे शुभ देवस्य तान्त्रिको भवति । त्रिकोणी पापयुते दृष्टे च

भूतानुग्रहकर्ता, पुत्रैश्वर्ययुतो राजानुग्रह करो भवति । लग्ने मीमे राहु दृष्टे

चन्द्र स्वासकारादिरोगः, ज्ञेय रोगश्च भवति । लग्ने द्वितीये पापद्वय युते

मान्त्रिको भवति । पाप दृष्टे तन्त्रनिग्राहकः शुभदृष्टे तन्त्रानुग्रह कारक इति विशेषः ।

चन्द्र शुक्रयोगे शुभ दृष्टे च रसवादी धातु भस्मकारको भवति । शुक्र चन्द्र बुध दृष्टे च

सद्वैद्यः पीयूषपाणिः सर्वरोग हरी भवति । कारकांशे शुक्रदृष्टे चतुर्थे चन्द्रे सति स्वैत

कुष्ठ योगः । कारकांशे नवमस्थे शुक्र दृष्टे चन्द्रे सति स्वैतकुष्ठांग योगः पाण्डुशिवत्री वा भवति । मीमेक्षा दृष्टे राजयोगी रक्त पित्रार्ति योगी वा भवति । केतुना दृष्टे सति नील कुष्ठ योगः ।^{३०}

कारकांशे चतुर्थे पंचमे द्वितीये राहु मीम योगे चन्द्र दृष्टे च विशेषी सति ज्ञय रोग योगः । लग्ने केवलं मीमयुते पिटिकादि योगः । लग्ने केता संग्रहणी रोगः । षष्ठमे राहु गुलिक मीमे विष वैद्यो भवति । द्वितीये चतुर्थे केवलं शनि योगे क्षुर्विधा घर योगः । चतुर्थे द्वितीये केवलं केतु योगे घटिकायन्त्र वादी, दृष्टशोधन तत्परोभवति । पूर्वोक्त स्थानयोः बुधयोगे परमहंसः, सन्ध्यासी वा भवति । राहु योगे लोह यन्त्रादिकरी भवति । केतु योगे खड्गधारी, मीम योगे कुन्तधारी भवति ।^{३१} कारकांशे लग्ने नवमे पंचमे वा गुरु चन्द्र योगे सर्वविधा विशारदो ग्रन्थकर्ता च भवति । शुक्रयोगे स्वल्पग्रन्थकारः, बुध योगे किंचिद् ग्रन्थकारः, शुक्रयोगे काव्यकर्ता काव्यज्ञश्च भवति । गुरु योगे सर्व ग्रन्थकर्ता, वैयाकरणो वेदान्ती तर्कशास्त्र कृद्भवति । यथा च समाज्ञाभी न भवति । शनि योगे समाजाड्यो भवति । बुध योगे मैमांसिकः भवति । मीम योगे नैयायिकः चन्द्रयोगे सांख्यशास्त्र विशारदो साहित्यज्ञो गायकश्च भवति । सूर्य योगे वेदान्तज्ञो गीतज्ञश्च, केतु योगे गणितज्ञो ज्योतिषशास्त्र वैद्या भवति । शुक्रयोगे साम्प्रदायिक शास्त्री भवति ।^{३२}

स्वपितृ पदाद् माग्यरौगयोः पाप साम्ये कैमदुमः । इत्यस्य विवेचनं प्रथमाध्यायस्य प्रारम्भे अस्मिन् ग्रन्थे विवेचितम् वर्तते तद्वलीकनीयमेव ।

जन्म लग्नादध्यापदाद् द्वितीयाष्टमयोः भावयोः पाप शुभ ग्रह साम्ये कैमदुमः । इति भावः ।

- मावानुरूपं पदमवलम्ब्य फल कथनम् -

एकादशकादशे शुभग्रह युते दृष्टे वा जातकी लक्ष्मीवान् पुत्रान् शीलवान्
न्यायोपार्जित विज्ञान् भवति । नीतिवान् आस्तिकः शास्त्र निष्ठश्च जायते ।
अन्यथा पापग्रह युते दृष्टे वा नास्तिकी अन्योपार्जित विज्ञान् भवति । मित्र
ग्रह युते दृष्टे वा मित्र फलं वाच्यम् । यदि सर्वे ग्रहा एकादशस्थानं पश्यन्ति
तदा प्रबल क्षय योगः । परं चात्र द्वादशे कस्यचिद् ग्रहस्य दृष्टिर्न भाव्या । यदि
ग्रहा स्वोच्चादिकस्थास्तदा योगे विशेष प्रावत्यम् । अंगलामधिकृत्यापि
विशेषाः त्र । यदि पदादेकादशे नैक शुभ ग्रहाणां योगस्तदा बहु क्षय योगः ।
अंगलाकारक ग्रहाणां स्वोच्चादिकस्थेषु च योगस्याति वैशिष्ट्यम् । परन्तु
द्वादश भावे ग्रह योगस्य भावः स्यात् । अर्थाद् द्वादशस्थे ग्रह योगे पूर्वोक्त योगस्य
ग्रह संस्था योगानुसारं न्यूनत्वं ज्ञेयम् । अपि च लग्न नवमादि शुभस्थानस्थ
शुभ ग्रहाणां योगे सति चोत्तरीत्वं भाग्यवृद्धिर्वाच्या । ३३ एवमत्र यान्ग्रहानधिकृत्य
व्यय विवेचनन्तर्ध्वं तेषां ग्रहाणामेकादशस्थाने स्थितेषु तत्तद्ग्रहकृत लाभ योगी
ज्ञेयः । यथा चैकादशे शुके राहु सूर्य दृष्टे राज मूलाद्वनप्राप्ति योग एवं सर्वत्र ज्ञेयम् ।

जैमिनीय सूत्रे यथा —

नीचैः ग्रह दृग्योगाद् व्ययाधिक्यम् रवि राहुशुक्रैर्नृपात् चन्द्र दृष्टौ निश्चयेन,
 बुधेन ज्ञातिभ्यां विवादाद्वा गुरुणा करमूलात् ।
 कुजशनिभ्यां प्रातृमुखात् एतैर्व्ययं सर्वं लाभः । घट्ट

सप्तम् भाव फलम् —

सप्तमे राहु युते चौदरन्यथा केतुयोगे चाक्षि यम् तथा च पाप दृष्टे युते च

केतां साहसी, ह्वेतकेशी दीर्घा लिंगी च भवति । गुरुचन्द्र शुक्रैश्चैकस्मिन् द्वये त्रये वा सति लग्नीवान् भवति । उच्चग्रह युते सप्तमे पि श्रीमाधु कीर्तिमांश्च प्रीक्षतः ।

द्वितीय भाव फलम् -

द्वितीय भावस्य फलं सप्तम भाववत् ज्ञेयम् । पदाद् द्वितीये शुभ ग्रहे सर्वदेशाधिः सर्वज्ञो राजा भवति शुक्रे च कविर्वक्ता च भवतीति विशेषः ।

लग्नाद्वात्सप्तमे न्य केन्द्रे त्रिकोणीषु च सप्तम भावस्याद्दृ लगेन ध्वा लग्न सप्तमाद्दृ लग्नयोः प्राबल्ये बल्यच्छुभग्रह युते सति श्रीमान् देशस्थातश्च भवति ।

लग्नाद्वादष्टमे षष्ठे द्वादशे वा सप्तम भावाद्दृ लगेन सति निर्धन योगः । पदात्सप्तमे केन्द्रे त्रिकोणी तृतीये चैकादशे शुभग्रह योगे भार्या भर्तृ सुखप्रदयोगः । एवं पदात्पुत्र भ्रातृ मातृ पितृ भावानां लग्नाद्दृषु अपिज्ञेयम् । अर्थाद् यदि पदादेणां भावानामाद्दृ लग्नानि केन्द्रे त्रिकोणास्थानि तदा तेषां मैत्री षष्ठाष्टम द्वादशस्थानि वैज्जडा शत्रुतेतिभावः । ३५

अत्र येषां ग्रह योगानामाद्दृ लगेन चर्चा विहिता, ते कारकांश चक्रे पि प्रयीक्षव्याः । अर्थात् कारकांश चक्रस्य फलं अपि आद्दृ लगेन वत् ज्ञेयम् । ३६

राजयोगाः
○○○○○○○○○○

राजयोगानां निरीक्षणं लग्नद्वये कर्तुं शक्यते । जन्मलग्ने कारकांश लग्ने

वैति । बलाकलमपि योगस्यात्मकारक पुत्र कारकयोस्तथा लग्नेश पंचमयोः परस्परं सम्बन्धानुसारं भूयते । तथाहि लग्नेशः पंचमस्थाने पंचमेशश्च लग्ने च स्यातामथ वात्मकारक पुत्र कारकावुभावपि लग्ने पंचमे स्वाच्चस्थौ स्वांशस्थौ शुभ ग्रह दृष्टौ भवेतान्तदा महाराजा नामको योगो भवति । अत्र नरः स्यातः सुखी च भवति । नवमेशात्मकारको लग्ने पंचमे सप्तमे वा शुभग्रह दृष्टौ स्थितौ भवेतान्तर्हि जातको राजा भवति । अथवा आत्मकारकांशाल्लग्नैशाद्वा तृतीये षष्ठे पापग्रह युते दृष्टे वा पि राजा भवति । पाप शुभग्रह मिश्र संयोगे केवलं ष्ठी भवति । नवमेश आत्मा कारकश्च द्वावेव लग्ने पंचमे सप्तमे वा शुभग्रह युतौ दृष्टौ वा भवेतान्तदपि राज्ययोगः प्रोक्तः लग्नेशात्कारकांश्च द्वितीये चतुर्थे पंचमे च शुभ ग्रह योगे राजा भवति । एवमेव तृतीये षष्ठे च पाप ग्रह योगे सत्यपि राजा भवति । मिश्र ग्रहेस्तु केवलं ष्ठी भवति । कारके ततः पंचमे वालग्नौ लग्न पदे वा गुरुचन्द्र दृष्टे युते वा शुके सति राजवर्गीयो भवति । यदि एक एव ग्रहो जन्मलग्नं होरालग्नं घटीलग्नं च पश्यति तदापि महान् राज्ययोगो भवति ।

जन्मकाल घटिकास्वेक दृष्टासु राजानः । ^{३७} एतल्लग्नत्रये लग्नद्वेष्काण-
नवांशल्लग्नत्रये वा स्वाच्चस्थौ ग्रहौ भवेत्तदापि राज्ययोगो भवति । यदि सूर्यादयो
ग्रहाः स्वस्थाः, स्वांशस्थाः द्वेष्काणस्था वा लग्नं सप्तमं च पश्येयुस्तदापि राज्ययोग-
प्रदा भवन्ति । शुक्र चन्द्रयोर्मिथौ दृष्टयोः, वा मिथः सिंहस्थयोः तृतीय स्थयोः
यान्वन्तौ भवन्ति । शुक्र-कुज-केतुषु मिथौ दृष्टेऽपि वैतानिका वितानादि राजा
चिन्तवन्तौ भवन्ति । अथ प्रसंगाद् कारकादितौ पि राज्ययोगमाह- 'स्वभाग्य-
दारमातृ भावे समेषु, शुभेषु राजानः कर्मदासयोः पापयोश्च, पितृ लामाध्यात्मैवम्
मित्रै समाः, दरिद्रा विपरीते । ^{३८} लग्नेशात्सप्तमेशांश्च द्वितीये चतुर्थे पंचमे

अष्टमे च शुभग्रहे युते सतिराजयोगः, एवंच तृतीये षष्ठे च पापयुतेऽपि राजयोगः ।
 अस्मिन् योगद्वये शुभ पाप मिश्रं सति मिश्रं फलम् । विपरीते नैव राजा दरिद्री
 भवति । कारकात् लग्न सप्तमेशाच्च मातरि पंचमे गुरौ शुके चन्द्रे वा राजकीय
 पुरुषा भवति, तृतीये या षष्ठे पापग्रहे सेनापतिः भवति । जैमिनाचार्येण
 बन्धन योगानामपि व्याख्यानं कृतम् । जैमिनि सूत्रे प्रथमाध्यायस्य तृतीये पादे
 पूर्णं व्याख्यानं कृतं वर्तते । तत् बृहत्पाराशर्यमपि पूर्णतया दृश्यते । यद्वयं
 स्वीकुर्मः पाराशरस्यानुकरणं जैमिनीये ग्रंथे दृश्यते तत्रापि सन्देहो जैमिनि सूत्रस्यापि
 मौलिकत्वात् । यदि जैमिनि सूत्रस्य अनुकरणं पाराशरेण कृतं तथापि नोचितं
 पाराशरस्य जैमिनितः प्राचीनत्वात् जन्मलग्नात् कारक लग्नात् वा यदा द्वितीये
 द्वादशे च पंचमे नवमे च षष्ठे द्वादशे च तृतीयेकादशे च चतुर्थे दशमे च ग्रहसाम्यमथात्
 एकमेकं द्वयं द्वयं त्रयं त्रयमिति ग्रहाणामवस्थानं स्यात्तदा नरस्य बन्धन योगो भवति ।
 यथा द्वितीय स्थाने एको ग्रहस्तथा द्वादशौ प्येक एव तथा द्वितीये यदि द्वयन्तर्हि
 द्वादशे पि द्वयमित्यर्थः । इत्थं त्रयादिकमपि बोध्यम् । अयं बन्धन कारको योगः
 शृङ्खला बन्धन योगो उच्यते । पापग्रहेषु शृङ्खला बन्धस्तनु पीडा च शुभेषु केवलं
 निरोध एवं मिश्रेषु मिश्रत्वमिति भावः । स्वाद्धार गयोश्चतुर्थस्थानोः शुक्रचन्द्रयोरातीर्थं
 वार्धं राजचिन्हानि कैत्रादीनि च भवन्ति ।

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

oooooooooooooooooooooooo

स जयति सिन्दुरवदनी देवोयत्पाद पंकज स्मरणम् ।
वासरमणिरिव तमसां राशीन्नाशयतु विघ्नानाम् ॥ १ ॥

यस्य नास्ति खलु जन्मपत्रिका या शुभाशुभ फल प्रदायनी ।
अन्धं भवति तस्य जीवितं दीपहीनमिव मन्दिरं निशि ॥ २ ॥

ललाटपट्टे लिखितं विघाता षष्ठेदिनेयाक्षरं मालिका च ।
तां जन्मपत्रीप्रगटी विघन्ते दीपायथावस्तु गृहान्धकारे ॥ ३ ॥

त्रिपुरविजयकाले शंकरेणाथ धात्रा निजकृत परिसिद्धये देववृन्दः स्मृतोयः ।
त्रिभुवनजयकार्यं कामदेवेन नूनं हरतु सकल विघ्नं विघ्नराजः सः देवः ॥ ४ ॥

न मया धार्यते शकुनमया धार्यते घटी ।
परोपदिष्टवेलायां लिख्यते जन्मपत्रिका ॥ ५ ॥

ब्रह्मा करीतु दीर्घायुः विष्णुः कुर्यात् च संपदम् ।
हरो रक्षतु गात्राणि यस्येष्टा जन्मपत्रिका ॥ ६ ॥

नित्यं नृत्यतु तन्मुखगंगागता वाग्देवता सुस्थिरा,
पद्मातन्त्रिलयाश्रया विलसतां कान्तिः शरीरे स्थिरा ।
आयुर्धूरितरं शरीरमगदं नित्यं प्रसादो हरे -
यस्येयं विमला सुशास्त्ररचिता पत्री मया लिख्यते ॥ ७ ॥

श्रीमान् पंकजिनीपतिः कुमुदिनी प्राणेश्वरौ भूमिभू,
 शशाङ्कि सूरराजबन्धित पदौ दैत्यैन्द्रमत्री शनिः ।
 स्वमानु शिखिनोग्णी मस्ति गणपति ब्रह्मेश लक्ष्मीघटाः ,
 तं हृजंतु सदैव यस्य विमलापत्रयिदियोत्मा ॥ ८ ॥

अन्यजन्मनिशुमाशुम मिश्रं कर्मदोहि मिरुपाजितमेष ।
 व्यज्यत्पि दशाक्रमतोय जस्यपाकमिहहौरिक शास्त्रम् ॥ ९ ॥
 वर्णपिडितु रिहमालतलस्ययान्तरे विकलितादुहिणीन ।
 तां तु वाचयति देवविदेव हौरिका मलविलोचन केन ॥ १० ॥
 कृतं मया नोदक्यन्त्र साधनं नमेदाणान्तै नव शंकुधारणम् ।
 परीपदिष्टात्समयात्प्रकीर्तितं शुमाशुमं जन्मफलं नरस्य हि ॥ ११ ॥

रविः पैत्र्यं मातुर्विधुरतिसहोत्थादवनिजा,
 बुधः सौम्यं सौतं वितरतुगुरुजीवितमथो,
 भृगुः सुप्रेयस्याः शनिरिति सुखं दासजनितं
 शिशौस्तेषां तेषां भवतु च सुखं बालजन्तिम् ॥ १२ ॥

कल्याणानि दिवामणिः सुललितां कान्तिं क्लानानिधिः ।
 लक्ष्मीक्षमातनयो बुधश्च बुध्तां जीविश्चरंजीविताम् ॥
 साम्राज्यं भृगुजो कैजो विजयतां राहुकैलात् कर्षिताम् ।
 केतुर्यच्छतु तस्य वांक्षितभिर्यं पत्री यदीयोत्मा ॥ १३ ॥

यं ब्रह्म वेदान्तविदो वदन्ति परं प्रधानं पुरुषं तथा न्ये ।
 विश्वोद्गते कारणमीश्वरं वा तस्मै नमो विघ्नविनाशनाय ॥ १४ ॥

जननी जन्मसंस्थानां दधिनीकुलसम्पदाम् ।
 पदवी पूर्वपुण्यानां लिख्यते जन्मपत्रिका ॥ १५ ॥
 एकदन्तो महाबुद्धिः सर्वज्ञो गणनायकः ।
 सर्वसिद्धि करी देवी गौरी पुत्रो विनायकः ॥ १६ ॥
 गणाधिपौ ग्रहाश्चैव गोत्रजामातरी ग्रहाः ।
 सर्वे कल्याणमिच्छन्तु यस्यैषा जन्मपत्रिका ॥ १७ ॥
 ग्रहाः राज्यं प्रयच्छन्ति ग्रहाः राज्यं हरन्ति च ।
 ग्रहैर्व्याप्तमिदं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १८ ॥
 उमा गौरी शिवादुर्गा भद्रा भगवती तथा ।
 कुलदैव्यथ चामुण्डा रक्षन्तु बालकं सदा ॥ १९ ॥
 वंशो विस्तरतां यातु कीर्तयितुं दिगन्तरे ।
 आयुर्विपुलतां यस्यैषा जन्मपत्रिका ॥ २० ॥
 आदित्याद्याः ग्रहाः सर्वे सनकात्राः सराश्वः ।
 सर्वान्कामान् प्रयच्छन्तु यस्यैषा जन्मपत्रिका ॥ २१ ॥

ज्योतिषमहिमा —
 ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

वेदांगमार्गं वेदानां क्रियाणां च प्रज्ञाधनम् ।
 ज्योतिर्ज्ञानं बिजेन्द्राणामतो वैद्यं विदुर्दुशा ॥
 ज्योतिश्चक्रं तु लोकस्य सर्वस्योक्तं शुभाशुभम् ।
 ज्योतिर्ज्ञानं च यो वेति स याति परमां पतिम् ॥

चन्द्रनक्षत्राणां ग्रहाणां भास्करस्य - च ।
 ज्योतिषमपियज्ज्योतिषामपि पावनम् ॥
 तद्भावभाविनं युक्तं तं देवा ब्राह्मणं विदुः ।
 तस्मात्पूर्वमधीयीत ज्योतिर्ज्ञानं द्विषोऽप्येः ॥
 धर्मसूत्रं ततः पश्चाच्छ्रमविधिक्रियाम् ।
 यज्ञाश्चायुष्यहोमाश्च बुद्धापनयनानि च ॥
 साम्राज्यं पौर्णमास्यं च पितृदेवततर्पणम् ।
 सर्वारम्भाश्च जगतो लोके च विविधाः क्रियाः ॥
 न ज्योतिषं विना तासां प्रवृत्तिरुपलभ्यते ।
 आप्यायनं च वेदानां यज्ञाः प्रोक्ता क्रियाश्रयाः ॥
 यज्ञार्थमपि च प्रोक्ताः स्वयं वेदाः स्वयम्भवा ।
 न च ते सम्प्रवर्तन्ते कालज्ञानात्कथं न ॥
 यज्ञक्रिया अहोरात्रं क्रियाश्चान्या जगद्धिताः ।
 तस्मात्पुण्यं समं वेदैर्यज्ञक्षुः सनातनम् ॥
 स्वर्ग्यमव्ययमव्यग्रे ब्राह्मणैः शंसितव्रतैः ।
 ततः कालप्रसिद्धयर्थं राश्यः पूर्वमीरिताः ॥
 अहोरात्रविभागाश्च तिथीनां च क्रियाविधिः ।
 सोमसूर्यविलम्बनानामृक्षाणां चापि निश्चयः ॥
 आदानयोगभोगाश्च विसर्गश्चार्कं सीमयोः ।
 दिनर्तुपक्षमासानां चन्द्राकाशां विनिश्चयः ॥
 कर्मापभोगमानानां लेख्यः प्रश्नविधिस्तथा । एवमप्यन्ये
 एवमाद्याः समस्ताश्च क्रिया ज्योतिषसंनिता ॥

भास्करः तस्माद्द्विजैः ध्ययनीयमेतत्पुण्यं रहस्यं परमं च तत्त्वम् ।

यो ज्यातिषं वेत्ति नरः स सम्यत् धार्मिकामान् लभते यशश्च ॥

कालमहिमा —

oooooooooooooooo

जनादिरेण भगवान्कालोऽनन्तौ जिरोऽमरः ।

सर्वगत्वात् स्वतन्त्रत्वात् सर्वात्मत्वाद्देश्वर ॥

विष्णुधर्मांतर —

oooooooooooooooo

जनादिनिधतत्वेन स महान्तपसुमेश्वरः ।

निमेषादपि सूक्ष्मत्वात् सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरौलति ॥

तस्य सूक्ष्मातिसूक्ष्मस्य तथापि महती द्विजाः ।

मानसंस्था बुधैर्ज्ञेया ग्रहगत्यनुसारता ॥

भगवद्भवनम् - कालः कलयतामहम् ।

ब्रह्मणो बह्वो रुद्रा द्रान्ये नारायणादयः ॥

एको हि भगवानीशः कालः कविरिति स्मृतः ।

जनादिनिधतः कालो रुद्रः संकर्षणः स्मृतः ॥

कलनात् सर्वभूतानां स कालः परिकीर्तितः ।

श्रूयतां स्वर्ग्यमायुष्यं धर्म्यं पुण्यं यशस्करम् ॥

ज्ञानविज्ञानसम्पन्नं द्विजानां पावनं परम् ।

कालज्ञानमिदं पुण्यमाद्यं हि ज्ञानमृत्तमम् ॥

सिसृक्षुणा पुरा वेदानेतत्सृष्टं स्वयम्भुवा ।

कालः सृजति भूतानि कालः सहरति जगत् ॥

कालः सप्तेशु जागर्ति कालोऽहि दुरतिक्रमः ॥

(पारसीकानां जन्मपत्रिकानिर्माणे श्रीगणेशायनमः विहाय तस्य स्थाने)

अथ श्री दादार अहुमद निमददहोजी पारसीराज ४ थो सहरे वरमहा

१० मोहेदे यजदेजदी सन्ने १२५२ इंग्रेजी तारीख १६ मी महाब्बन इस्वीसन् सन्ने १८८३

(मुसलमानजनानां जन्मपत्रिका निर्माणे श्रीगणेशायनमः विहाय तस्य स्थाने)

अथ श्री महमद पैगम्बर निमददहोजी मुसलमानी तारीख १३मी महा साबान

हिफरीसन्ने १३०० इंग्रेजी तारीख १६मी महाब्बन इस्वीसन् सन्ने १८८३.

(युरोपियन जनानां जन्मपत्रिका निर्माणे श्रीगणेशायनमः विहाय तस्य स्थाने)

इणुसिस्तनी मददहोजी इंग्रेजी तारीख १६मी महा ब्न इस्वीसन् सन्ने १८८३.

अथ जन्म लग्न कुण्डलीभाव विलोकनार्थं स्वरूप माह ॥

तिर्यक्मच तथोच्चगार्थं लिखिता रेखाश्च राश्यात्मकं ।

चक्रस्यात्पुरा हूतदिग्रहमुखा लग्नादि राशिग्रहाः ॥

संलैरप्योदय चन्द्रकारकं पदार्थात्महोराघटी,

वर्गाणां च दशोक्तलग्न पवशाचत्फलं वक्ष्यति ॥

॥ अथ पंचांगस्थित ग्रहेषु चालनमाह ॥

स्वैष्टादगे भवेत्पंक्तिः पंक्तीं स्वैष्टं दिशो ध्येत् ।
स्वैष्टात् पृष्ठे भवेत्पंक्तिः स्वैष्टे पंक्तिम् विशो ध्येत् ॥
कृष्णं धनं तथा ज्ञेयं चालने विधिरेव हि ॥

॥ अथ ग्रहाणां तात्कालिकीकरणमाह ॥

गतगन्धदिनाहृतयुक्तौ स्वरसाप्तांशाद्युत्थितौ ग्रहः स्यात् ।
तत्कालभवस्तथा घटिदृन्तः सरसैलव्यक्तोत्संयुतः स्यात् ।

॥ अथ भ्यातभमौगसाधनम् ॥

रश्मिर्धर्मः नक्षत्रन्यूनं तदा इष्टादित्यनेन ज्ञेयम् ।
इष्टादिहीनं च दिनज्ञानाडी भ्यातसंज्ञा भवतीह तस्य ॥
दिनज्ञानाडी सरसेषु शुद्धा निजज्ञायुक्तः सहिते भमौगः ॥
इष्टं न्यूनं नक्षत्रमधिकं तदा गतज्ञाना येति ज्ञेयम् ।
गतज्ञानाडीसरसेषु शुद्धा सूर्यादयादिष्टघटीषु युक्ताः ॥
भ्यातसंज्ञा भवतीह तस्य निजज्ञानाडीसहिते भमौगः ॥

॥ अथ चन्द्रस्पष्टमाह ॥

गतज्ञं परिष्टगुणितं भमौगने च भाजितम् ।
द्विगुणितं षष्ठीगुणितैर्लब्धं तत्र सुयोजयेत् ॥
तच्चापि द्विगुणं कृत्वा ह्येकैव विभजेत्पुनः ।
मृगांशैर्लब्धं शादिभुसाध्या द्विजोत्तम ॥

सखशून्याष्टवेदने गतिर्भोगभाजिता ।
एवं चन्द्रस्य विज्ञेया रीतिः स्पष्टतरा बुधः ॥

- जन्मलग्न प्रयोजनम् -

oooooooooooooooooooooooooooooooo

जन्मलग्न भिदमंगिनां,
भेनिरे मन इतीन्दुमन्दिरम् ।
सौरदं हिमन्साश्च देह्यो ;
मैलकस्तूदय मिन्दुर्गह्योः १ ॥

यथा तनूत्पादनमंतरैव,
परांग संपादनमत्र मिथ्या ।
विना बिलग्नं परमावसिद्धिः
ततः प्रवक्ष्ये हिविलग्नसिद्धिम् ॥२॥

जन्मलग्न संशोधनाय प्रथमं निर्णयक शोधनम्, प्राणापदं, अयनांशा, पलमाज्ञानम्,
लंकीदयानुसारेण वास्वदेशानुसारेण सोदयमानम्, नतोनतसाधनम्, स्थानानुसारेण
लग्नसाधनम् इति विविध रीत्या स्पष्टलग्नस्य जन्मपत्रिका निर्माणो उपयोगित्वम् ।

राशिलग्न प्रयोजनम्

लग्नदेही वर्गैषट्कांगकानि,
प्राणाश्वन्द्रो घातुरन्ये ग्रहेन्द्राः ।
प्राणोनष्टे सर्वनष्टं विचिन्तयं
तस्माच्चिन्त्यं चन्द्रराशि प्रधानम् ॥२॥

राशी हि यस्मिन् स्थितिकृद्धिमांशः,

प्रोक्तः सराशिः खलु जन्मकाले ।

एवं सलग्नाः सकलास्तुल्यः

पुंसानकिंस्युः किलजन्ममानि ॥२॥

मध्यमग्रह प्रयोजनम् -

ध्रुवचक्रतो दिनसंख्यः ,

क्वचिद्भूतौ भगणादि फलग्रहः ।

दशशिरः पुरिमध्यम भास्करै,

क्षितिजसन्निधौ सतिमध्यमः ॥१॥

स्पष्टग्रह प्रयोजनम् -

विना ग्रहैः स्पष्टतरैर्न किञ्चित्

फलं प्रवृत्तं नितरांक्षमः स्यान् ।

यतः खगानां खलु साधनार्थं

क्रमं ब्रह्मदेवविदं हिताय ॥१॥

स्पष्टग्रहेर्विना ये च निगद्यन्ति कुबुद्धयः ।

दशाचान्तर्दशादीनां फलं जात्युपहास्यताम् ॥२॥

यात्रा विवाहोत्सव जातकादौ,

खेटैः स्फुटैरेव फलं स्फुटत्वं ।

स्यात्प्रोच्यते तेन नभश्चराणां

स्फुटक्रिया द्रग्गणितैक्य कृधे ॥३॥

भाव प्रयोजनम् -

जन्मप्रयाणा व्रतबन्धुल,
 नृपाभिषेकादि कर ग्रहेषु ।
 एवं हि भावाः परिकल्पनीया,
 स्तैरेवयोगीत्यकलानि यस्मात् ॥ १ ॥

स्वान्ताधीनं कार्यजातं नराणां,
 भावाधीनं खेराणां फलं यत् ।
 तस्मात् वक्ष्ये सन्धिभाव स्फुटत्वं
 तन्मुत्थित्वं जन्मयानादिषु स्यात् ॥ २ ॥

चलित प्रयोजनम् -

विना चलितचक्रेण भेषोक्तं भावजं फलम् ।
 नारी यौवन्सम्प्राप्तिः पतिहीना यथा भवेत् ॥ १ ॥

भावप्रवर्तौ हि फलप्रवर्ति
 पूर्णं फलं भावसमाश्लेषु ।
 द्रासः क्रमात् भाव विरामकाले,
 फलस्य नाशः कथितो मुनीन्द्रैः ॥ २ ॥

षड्वर्ग प्रयोजनम्

लग्ने नूनं चिन्तयेत् देहभावं,
 हीरायां वै सम्पदाय सुखं ।

द्रेष्काणौ स्यात् प्रातृजं भाव सौख्यं,
 स्यात् सप्तांशे संतति पुत्रपौत्रि ॥१॥
 द्वाव्वांशे पितृत्रभावं,
 स्यात् द्वादशांशे पितृमातृसौख्यम् ।
 त्रिंशांशके रिष्टफलं विचिन्त्यं,
 एवं हि षड्वर्गफलं क्रीणा ॥२॥

सप्तकवर्ग प्रयोजनम् -

मन्त्रिणस्य गृहे स्वकीयमवने तुल्योत्रकोणे तथा,
 तत्सर्वं विदधाति जन्मसमये षड्वर्गशुद्धौ ग्रहः ।
 एकस्तत्र हि सार्वभौम मकरौघस्तश्च कौशान्वितं,
 सर्वं किन्ना देव शक्रसदृशं कुर्वन्ति भृत्यभुवि ॥१॥
 अथोच्यते सप्तकवर्गवैधेयं,
 खानामिनां तद्बलसाधनार्थम् ।
 बलं विना खेटफलं न वक्तुं,
 भावादि जातं च फलं खानाम् ॥२॥

सूर्य स्वरूप प्रयोजनम् ।

मूर्ध्नि त्रिभुवनं पति तां प्राज्ञैः विदेशी हस्ताष्टभिर्विधता हृदि पंचलक्ष्मी ।
 वक्त्रे त्रिभिर्विवाहनभोगयुक्ता जन्मदातो दिनमणिः फलदीजनातु ॥१॥

चन्द्रस्वरूप प्रयोजनम् -

जन्मजातिं भवेच्चन्द्रः तदादी पंचमस्तके ।
 सौख्यं लाभंमुखेत्रिणि द्वदिसप्तमहासुखम् ॥१॥
 नाभोयंच गुदे केशं पादयोद्वौ सुखावहं ॥२॥

भौमस्वरूप प्रयोजनम् -

स्थानंचमूर्ध्नि गुणभैरवामहस्ते
 वैदेभ्यं चरणयोदशभिश्च पीडा ।
 त्रीकृत् हस्तयुगमेहंदि पंचभैरव
 वक्रैकतः सुखफलं जनिभात्कुजर्त्त ॥१॥

सौम्य स्वरूप प्रयोजनम् -

कण्ठेत्रिभिर्धनमथो जनिभात्बुधर्त्त
 मूर्ध्नि त्रिभैश्च सुखमंग्रिजैः सुखं स्यात् ।
 गुह्ये द्व्यप्यसुख्युक् त्वयकुक्षिवाणौ
 लामोरसैश्च मुजोः पुराणाकृतिज्ञैः ॥१॥

गुरु स्वरूप प्रयोजनम् ।

शीर्षे चत्वारि राज्यं युगपरिगणिता
 स्कन्धयुग्मे च लक्ष्मी ।

रेकं कण्ठेविमुति मदनशरमिता
 वज्रसि प्रतिलाभम् ॥
 षड्भिर्पीडांश्चिमुग्मे जलाधिरिमिता
 वामहस्ते च मृत्युः
 सर्वदक्षत्रिणिचेत् नृपतिसमं सुखं
 वाक्पतेश्च क्रमेण ॥ १ ॥

मृगस्वरूप प्रयोजनम् -

कान्तिस्तुकण्ठ गुणमर्जनिभात्सितजं
 पादेष्वभिसुखमधो गुदहस्त रोगः ।
 क्रोडेजयः शरमितैर्कण्डूभ्यञ्च
 मूध न्यग्निभिः सघनता पुरा षोडशितास्थे ॥ १ ॥

शनिस्वरूप प्रयोजनम् -

वक्रैर्कैर्गजो गुदेद्वयमृति द्विभ्यां मृतिर्नैत्रयोः ।
 मूर्ध्निस्थैर्धमग्निभिस्त्वथशरैः क्रो स्थितैः स्याद्धनम् ॥
 बन्धोवामकर्णैर्धमिश्चरणयोः षड्भिश्च यानं भवेत् ।
 लामो दक्षकर्णैर्धमिश्च जनिभात् मन्दैस्थितैस्यात् फलम् ॥ १ ॥

राहुस्वरूप प्रयोजनम् -

यस्मिन् कृज्जं भवेत् राहुः स्तदादौ सप्त पादयोः ।
 दक्षिणो च भुजे पञ्च शीर्षे त्रीणि प्रदापयेत् ॥

पंच वाभकरे देयात् रुज्जवेदं तु नाभिषु ।
तथा च त्रीणि गुह्ये च राहु चक्रं विधीयते ॥

केतु स्वरूप प्रयोजनम् -

शीर्षं पंच द्वेमुखे पंचकर्णं बद्धं द्वाच वेदरुज्जं हस्ते ।
द्वदं पंच बस्तिचत्वारिंशो केतुचक्रं प्रोदितं बुद्धिमद्भिः ॥१॥

अष्टवर्ग प्रयोजनम् -

तावद् गोचरमन्वेष्ट्यं यावन्प्राप्यतेष्टकं ।
अष्टवर्गं तु सम्प्राप्तिं सम्प्राप्ते गोचरं विफलं भवेत् ॥१॥

पव

सर्वे बिन्दुभिरंगपीडनमथो रेखक्याकष्टता

ब्राम्ह्यामर्थविनाशनं प्रकुरुते कष्टं च रेखात्रिभिः ॥

रेखाभिः समता फलं चतसृभिः सौख्यं तथा पंचभिः ।

षड्भिः सप्तभिः षट्भिः खलु नृणां राज्याप्तिरेव भवेत् ॥२॥

बिन्दुमथ्यात् कलाशोऽथ कलामथ्यां च विन्दवः ।

कलाशेषं शुभं ज्ञेयं, बिन्दुशेषो महापदः ॥३॥

रेखक्यचक्र प्रयोजनम् -

इत्येकैष्टस्य हि सम्प्रदिष्टा रेखायुतिश्चाखिल खेटरेखाः ।

अष्टास्मिंस्थास्तु समास्ततोपि यथाधिकौनाः सदसत्फलस्ताः ॥१॥

त्रयावस्थाचक्र प्रयोजनम् -

केन्द्रादिरसैक्य चतुर्गृहीत्यै :

फलं प्रकत्रप्यं वयमानतीत्र ।

आदौ च मध्ये वयसौ विरामे

नेष्ट समः श्रेष्ठो यथाधिकैः स्यात् ॥१॥

दृष्टिचक्र प्रयोजनम् ।

पुरोगतं वस्तु नरो न पश्येत् यथा विदृष्टिस्तु तथा खानाम् ॥

दृष्टिं बिना भावफलं न किञ्चित् ततः प्रवक्ष्ये खगदृष्टिसिद्धिम् ॥१॥

उक्तानि यस्मात् बहुधा फलानि व्योमोक्तां दृष्टि समुद्भवानि ।

तस्मात् प्रवक्ष्याम्यनं हि दृष्टैः होराविदां दृक्फल निर्णयाय ॥२॥

उच्चरश्मि प्रयोजनम् -

अथोच्यते रश्मिफलं खानां विंशोन्मितं स्यात्पुरुषो वरिद्धिः ।

विंशाधिकं स्यात् धनधान्यसुखैः त्रिंशाधिकं स्यात् किल राजसैवी ॥१॥

यावत् त्रिंशत् संमितापञ्चगाः येणां सूता वैन्मयुषानराणाम् ।

भूमिपाल प्राप्तसौख्य प्रधाना नाना सम्पत् संयुतस्ते भवन्ति ॥२॥

षड्मचक्र प्रयोजनम्

जन्मभे प्रतिहते तनुनाशं कर्मणा फलवृत्ति
 दशमज्ञौ षोडशे मवति बान्धव पीडाष्टादशे तनुभूतां धनहानिः ॥१॥
 मानसे च मनस्तापो वैनाशे मृत्युरेव च, तेषु षड्मचक्रे
 भूकम्पोलकाग्रहणाद्युपहते रोगार्तेषु यथोक्त विधिना शान्तिः कर्तव्या ॥

मध्यायुः प्रयोजनम् -

दायसाधन विधि विना फलं हौरिकं तु सकलं विफलं स्यात् ।
 प्रोच्यते तदधुनेव तद्विधिं पूर्वं सौरिविहितेन कर्मणा ॥ १ ॥
 पूर्वमायुपरिज्ञातं पश्चात् लक्षणं मुख्यं ।
 आयुर्हि नराणां तु लक्षणैः किंप्रयोजनम् ॥२॥

स्पष्टायुः प्रयोजनम् -

आयुर्मूलजन्मिनां जीवनां च, ह्याजीवानां निर्जराणां सुखे ।
 एवं प्राहुः पूर्वमाचार्यवर्याः तस्मात् आयुर्दायिमेनं प्रवक्ष्ये ॥१॥
 ये धर्मकर्मनिरता विजितेन्द्रियाः ये, ये पथ्यमोजनजुषा द्विजदेवभक्ताः ।
 लोकेनरादधति ये कुलशील लीलां तेषामिदं सततमायुर्द्वारधिभिः ॥२॥

त्रिशूलं मृत्युकरं प्रविष्टम्

स्वरं प्रविर्णगदितं मुनीन्द्रैः
 अन्तर्बहिस्स्थां बहुलामकारी ॥१॥

अर्धचन्द्रकार प्रयोजनम् -

चन्द्रोदय सनक्षमात् यावच्चिष्ठति जन्मम् ।
त्रिकण्टक त्रिकण्टके त्रिकण्टके तथैव च ॥ १ ॥
धनहानिर्धनलाभाः राज्ञोभ्यति तिश्चन् ।

यत्रदंष्ट्राचक्र प्रयोजनम् ।

नवोच्चैर्गानिधिष्यानि नवतियक् गतानि च ।
अधोगतानिधिष्यानि नवचैर्विनिर्दिशेत् ॥ १ ॥
चतुर्नाडीकृते वैधे सत्यर्चात्रयस्फुटं ।
सप्तकारस्यचक्रस्य कालचक्रं प्रजायते ॥ २ ॥
मुखमध्येस्थितं धिष्यं त्रयंकालमुखविदुः ।
धिष्यद्वयं च कीर्णस्थं कालदंष्ट्राद्वयं मतम् ॥ ३ ॥
दिनक्षमादितः कृत्वा जन्मजां यत्र संस्थितम् ।
मुखदंष्ट्रागतं मृत्युं शुभमन्यत्र संस्थितम् ॥ ४ ॥
ज्वरितेनष्ट दृष्टे च विवाहे निग्रहे रणे ।
मुखदंष्ट्रागतं नाम यस्य तस्य महद्भयम् ॥ ५ ॥

नाडीचक्र प्रयोजनम् ।

नाडीत्रयेण प्रचलद् भुजगे रुद्रादिधिष्येषु यदेकना याम् ।
सूर्यस्य चन्द्रस्य च रोगिणीं ज्ञेयस्तदानीं पुरुषस्य मृत्युः ॥ १ ॥

गौचर-प्रयोगः
गौचरफल प्रयोजनम् ।

नृजन्मराशेः स्वर्गप्रचार्येद्गौचरे साहितिकैः प्रणीत ।
स्थूलं फलतत्सलं प्रवक्षि बालावबोधमिदमप्रगानाम् ॥१॥

संक्रान्तिचक्र प्रयोजनम् -

संक्रान्तिधिष्यया ध्वं धिष्यतस्त्रिमे
स्वमेनिर्गन्तं गमनं ततोन्मये ।
सुखं त्रिमेपीडनमंगमंशुकं
त्रिमे धै हानिरसमे धनागमः ॥१॥

सर्वतोभद्रचक्र प्रयोजनम् -

विना सर्वतोभद्रमास्थातुमिष्ट-
मनिष्टं नृणामारिष्टजालं क्षमोनः ।
मतिथ्यक्षवर्णैः स्वरेरंक्तिं तत्
प्रवक्ष्येधुना सर्वतोभद्रचक्रम् ॥१॥

षाड्बलचक्र प्रयोजनम् -

आचारशास्त्रं शुभस्त्युताः सरूपा-
स्तेजस्विनः कृतविदोऽद्विजदेवमत्ताः ।
पुष्पांश्चरी जमविभूषणा सादराश्च,
सौम्यैर्ग्रहैर्बल्युतैः पुरुषाः भवन्ति ॥१॥

लघाकुक्कमानिरता निजकार्यनिष्ठा

साधुद्विषः स्वकुलहाश्च तमोगुणाढ्याः ।

कूर स्वभावनिरता मलिनः कृतघ्नाः

पापग्रहं बल्युतैः पुरुषाः भवन्ति ॥२॥

अथ सूर्यकालानलचक्र प्रयोजनम् -

भगो भवेत् श्रगयुगे त्रिशूले

मृत्युस्तथाघ स्त्रितयः क्रमेण ।

चिन्ताबधश्च प्रतिबन्धानि,

जयो धै लाभस्त्वपरेषु भेषु

वाद प्रयाणामयसंगरेषु कालानलं सौरमिदं विलोक्यम् ॥१॥

अथ चन्द्रिकालानलचक्र प्रयोजनम् -

रणाप्रयाणायिषु जन्ममं चेत्

त्रिशूलमृत्युकरं प्रदिष्टम् ।

स्वरप्रविणौर्गदितं मनीन्द्रैः

अन्तर्बहिस्थां बहुलामकारी ॥ १ ॥

रूपां त्रिशूलमध्यस्थं चन्द्ररजदि योजयेत् ॥

जन्मरूपां स्थितयत्र ज्ञेयं तत्र शुभाशुभम् ॥२॥

मैत्री प्रयोजनम् -

विनापि तत्कालं भवं सखित्वं,

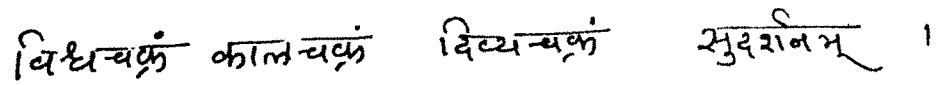
न ज्ञायते सप्तक्वर्गवीर्यं ।

दशादिजातं च फलं रत्नानां,

तेनोच्यते सम्प्रति मैत्रिचक्रम् ॥१॥

क- अथ पंचधामैत्री चक्रम्
○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

सू० च० मं०	च० सू० शु०	मं० कू० सू० च०	बु कू०	कू० मं०	शु० कू०	श० ०	ग्रह डति० मि०
०	मं० शु०	श०	मं० श०	०	कू०	मि०	
शु० कू०	०	बु र०	च० र०	च० र०	च० र०	मं० शु० कू०	सम
कू०	कू० श०	शु	कू० श०	०	मं० कू०	०	शत्रु
श०	०	०	०	०	शु० कू०	र० च०	डति० शत्रु

विष्णोः करं बुजावांशभीडं तज्ज्ञानमभ्रुनम ॥

बृहन्पाशशर होशशशशः ।

पृ.सं. ४०८. - ४९२

॥ विभिन्न प्रदेशानाम् लग्न चक्रम् ॥

बुधभ मिथुन चंद्र शुक्र सूर्य बुध	प्रथमस्थान मेष केतु	मीन कुंभ
कर्क गुरु	व्यंगाल	मकर
सिंह शनि कन्या मेगल	तुला शुक्र	धनु बृश्चिक लग्न

जन्मलग्नम्

चंद्र ३ सूर्य शुक्र ५ बुध ६	प्रथमस्थान केतु २	
गुरु ९	व्यंगाल	
शनि ११ १४ मेगल	१६ शुक्र	लग्न १७

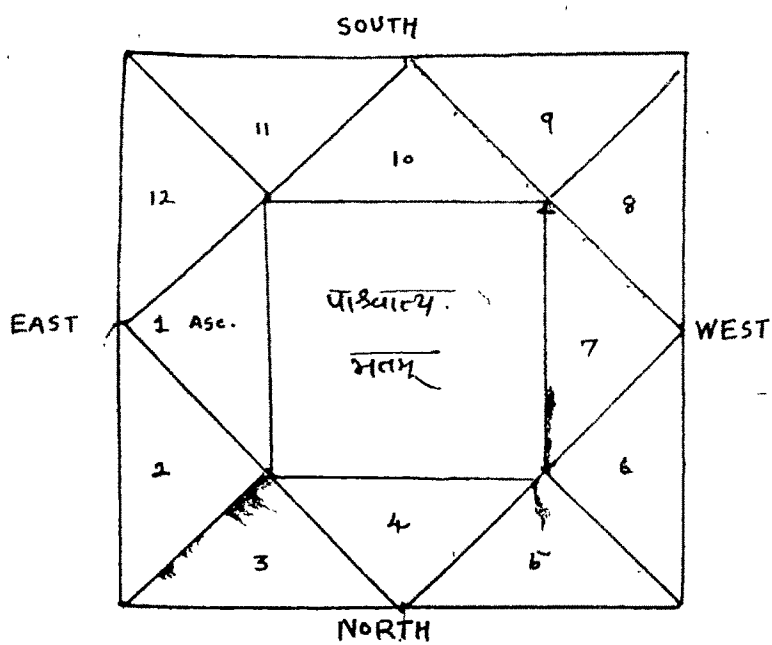
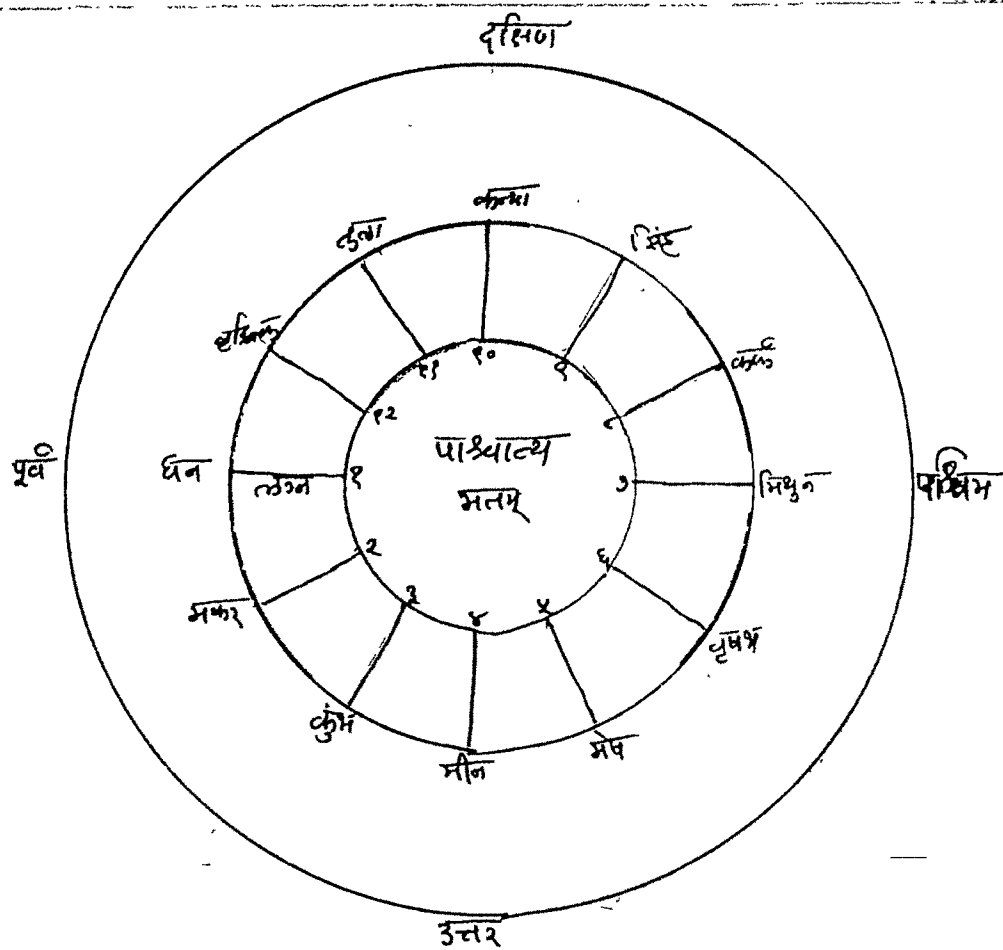
ग्राह नक्षत्र सहित

गुरु पुरो सूर्य बुध ३	लग्न ५ ४ शुक्र
शुक्र केतु १० ११ चंद्र	मेगल शनि ६ ९ १२ १ २

सार्वत्रिक जन्मलग्नम्

मीन	मेष केतु	बुधभ चंद्र शुक्र	मिथुन सूर्य बुध
कुंभ	महाश		कर्क गुरु
मकर			सिंह शनि
धनु	बृश्चिक लग्न	तुला शुक्र	कन्या मेगल

जन्मलग्नम्

क्षीत्रं होरा च द्रैष्कीणः तुर्यांशः सप्तमांशकः ।
 नवांशो दशमांशश्च सूर्यांशः षोडशांशकः ॥
 विंशांशो वेदवान् ह्यसौ भांशास्त्र शांशकरक्तः ।
 खेदांशो ज्ञावेदांशः षाष्ठ्यंशश्च ततः परम् ॥
 तत्क्षीत्रं तस्य खेटस्य राशेयौ यस्य नायकः ।
 सूर्येन्दोर्विषमे राशौ समे तद्विपरीतकम् ॥
 पितरश्चन्द्रहोरेशा देवाः सूर्यस्य कीर्तिताः ।
 राशेरद्वैम्भौघोरा ताश्चतुर्दिशतिः स्मृताः ॥
 मेषादि तासां होराणां परिवृत्तिर्द्वयं भवेत् ॥

होराचक्रमिदम् -

स्वा०	राशि	मै०	वृ०	मि०	का	सि०	का	तु०	वृ०	का	म०	कुं	मी०
देव	०-२५	२०५	च०४	२-५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४
पितर	१५-३०	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५	च०४	२०५

केचिच्च होरा प्रथमां भवस्य वाङ्मून्ति लामाधितेद्वितीयाम् ।
 द्रैष्काणसंज्ञामपि वर्णयन्ति स्वदादशकायशराशिमानाम् ॥ बृहज्जातकम् ॥

८० १॥ १२ ॥

राशि													
मेष वृषभ मिथुन कर्क सिंह कन्या तुला वृश्चिक धनु मकर कुम् मीन													
० -	१५ अंश	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२ प्रथम
१५-	३० अंश	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१० द्वितीय

मतान्तरेण होरा चक्रम्

राशि	मेष-तुला	वृषभ-वृश्चिक	मिथुन-धन	कर्क-मकर	सिंह-कुंभ	कन्या-मीन
०-१५	मेष	मिथुन	सिंह	तुला	धन	कुंभ
१५-३०	वृषभ	कर्क	कन्या	वृश्चिक	मकर	मीन

॥ अथ द्रेष्काणमाह ॥

राशित्रिभागा द्रष्टव्याः तै च षट्त्रिंशदीरिताः ।

परिवृत्तित्रयं तेषां भेषादैः क्रमशी पौत् ॥

स्वपंचनवमानांच विषमैषु समैषु च ।

नारदागरि च दुर्वासा द्रैष्काण्यैशाश्चरादयः ॥

द्रेष्काण्ट चक्रम् -

स्वामि०	राशी	मै०	वृ०	मि०	का	सि०	का	तु०	वृ०	ध०	म०	कु०	मी०
नारदः	अश ०-२०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
अगस्तिः	१०-२०	५	६	७	८	९	१०	११	१२	२	३	४	
द्वारिषाः	२०-३०	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८

आधा: कुजाधा रवितौ पिमध्यमा: सिता-तृतीया: क्रियतौ द्वाकाण्यया: ताजिक
नीलकण्ठ्यां संज्ञातत्रे श्लोक ३० (उचराद्ध)

राश्यः	मैष	वृष	मिथुन	कर्क	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ	मीन
१०-१०	मं०	बु०	गु०	शु०	श०	सू०	च०	मं०	बु०	गु०	शु०	श०
२ १०-२०	सू०	च०	मं०	बु०	गु०	शु०	श०	सू०	च०	मं०	बु०	गु०
३ २०-३०	शु०	श०	सू०	च०	मं०	बु०	गु०	शु०	श०	सू०	च०	मं०

मतान्तरिण द्रैष्णाण चक्रम्-

अंश	राशि			
	मैष	वृषभ	मिथुन	कर्क
	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक
	धन	मकर	कुंभ	मीन
१- ०-१०	मैष	कर्क	तुला	मकर
२- १०-२०	वृषभ	सिंह	वृश्चिक	कुंभ
३- २०-३०	मिथुन	कन्या	धन	मीन

(उपरप्रमाण आचार्यनामत मुजब प्रथम द्रैष्णकालनी स्वामी तैजराशिनी बने
है. अने बीज द्रैष्णकालनी स्वामी तैराशीथी बारमी राशिनी बने है तेमज त्रीजी
द्रैष्णकालनी स्वामी तै राशीथी अगियारमी राशिनी बने है)

। मतान्तरेण द्रष्टव्यं चक्रम् ।

राशि	मेष	वृषभ	मिथुन	कर्क	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धनु	मकर	कुंभ	मीन
१० अंश	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२ प्रथम
२० अंश	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११ द्वितीय
३० अंश	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१० तृतीय

॥ अथ चतुर्थशिमाह ॥

स्वर्गादि केन्द्र पथः तुयाशिशो क्रियादयः ।

सनकश्च सनन्दश्च कुमारश्च सनातनः ॥

चतुर्थशिवक्रम् -

स्वामि	अंश	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
सनकः	०°	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
	मं०	शु											
	७-३०°	मं०	शु०	कु०	चं	सू०	कु०	शु०	मं०	कु०	श०	श०	कु०
सनन्द	७-३०°	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३
	१५°	७चं०	सू	कु०	शु०	मं०	कु०	श०	श०	कु०	मं०	शु०	कु०
कुमारः	१५°	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६
	२२-३०°	शु०	मं०	कु०	श०	श०	कु०	मं०	शु०	कु०	चं०	सू०	कु०
सनातनः	२२-३०°	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९
	३०°	श०	श०	कु०	मं०	शु०	कु०	चं	सू०	कु०	शु०	मं०	कु०

॥ अथ सप्तमांशमाह ॥

सप्तांश्यास्त्वजोगृहे गणनीया निजैस्तः ।

युग्मराशौ तु विज्ञेयाः सप्तमक्षीदि नायकात् ॥

क्षारक्षीरौ च दध्याज्यौ तथेक्षुरस संभवः ।

मधुशुद्ध जलावाजे समे शुद्ध जलादिकाः ॥

सप्तमांश चक्रम्

स्वामि	लग्न	मै०	बृ०	मि०	का०	सि०	का०	तु०	वृ०	घ०	म०	कुं०	मी०
क्षार	४ १७-८	५	६	१०-३	१०	५	१२	७	२	६	४	११	६
क्षीर	८ ३४-११	२	६	४	११	६	१	८	३	१०	५	१२	७
दधि	१२ ५१-२५	३	१०	५	१२	७	२	६	४	११	६	२	८
आज्य	१७ ८-३४	४	११	६	१	८	३	१०	५	२२	७	२	६
हृक्षुरस	२२ २५-४२	५	१२	७	२	६	४	११	६	२	८	३	१०
मध	२५ ४२-५१	६	१	८	३	१०	५	१२	७	२	६	४	११
शुद्ध जलम्	३० ०-०	७	२	६	४	११	६	१	८	३	१०	५	१२

शुद्ध दशमांश चक्रम्

ध-ध-
भागः मेष-जुला वृषम-वृश्चिक मिथुन-घन कर्क-मकर सिंह-कुंभ कन्या-मीन

०-३	१	११	६	७	५	३
३-६	२	१२	१०	८	६	४
६-९	३	१	११	९	७	५
९-१२	४	२	१२	१०	८	६
१२-१५	५	३	२	११	९	७
१५-१८	६	४	२	१२	१०	८
१८-२१	७	५	३	२	११	९
२१-२४	८	६	४	२	१२	१०
२४-२७	९	७	५	३	२	११
२७-३०	१०	८	६ ६	४	३	१२

॥ अथ द्वादशशिमाह ॥

द्वादशशिस्य गणना तत्तज्ज्ञादिनिदिशेत् ।

तैषामधीशाः क्रमशो गणेशा श्रियमाह्वयः ॥

अथ द्वादशशिवक्रमिदम् -

स्वामिनः	अं०	मै०	वृ०	मि०	का०	सि०	का०	तु०	वृ०	घ०	म०	कु०	मी०
गणेश	२	मं०	शु०	कु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	शु०	श०	श०	गु०
	३०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
अश्विनी- कुमारी	५	शु०	कु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०
	०	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	२
यमः	७	बु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०
	३०	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२
अहिः	१०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०
	०	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३
गणेशः	१२	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०
	३०	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४
अश्विनी- कुमारी	१५	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०
	०	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५
यमः	१७	शु०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०
	३०	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६
अहिः	२०	मं०	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०	शु०
	०	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७
गणेशः	२२	बृ०	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०	श०	मं०
	३०	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८
अश्विनी- कुमारी	२५	श०	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०
	०	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९
यमः	२७	श०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०
	३०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
अहिः	३०	बृ०	मं०	शु०	बु०	चं०	सू०	बु०	शु०	मं०	बृ०	श०	श०
	०	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११

॥ अथ षोडशशिमाह ॥

अजसिंहाश्वितौ ज्ञेया नृपांशाः क्रमशः सदा ।
अजविष्णुहरः सूर्या ह्योजं युग्मे प्रतीपकम् ॥

षोडशशिवक्रम -

सं०	विषम स्वा०	मै०	वृ०	मि०	का	सि०	का	तु०	वृ०	घ०	म०	कु०	मी०	सम स्वा०	अं०	का	वि०
१	ब्र०	१	५	७६	१	५	६	१	५	६	१	५	६	सू०	१	५२	३०
२	वि०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	ह०	३	४५	०
३	ह०	३	७	११	३	७	११	३	७	११	३	७	११	वि०	५	३७	३०
४	सू०	४	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	ब्र०	७	३०	०
५	ब्र०	५	९	२	५	९	२	५	९	२	५	९	२	सू०	९	२२	३०
६	वि०	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	ह०	२२	१५	०
७	ह०	७	११	३	७	११	३	७	११	३	७	११	३	वि०	१३	७	३०
८	सू०	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	४	ब्र०	२५	०	०
९	ब्र०	९	२	५	९	२	५	९	२	५	९	२	५	सू०	१६	५२	३०
१०	वि०	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	ह०	१८	४५	०
११	ह०	११	३	७	११	३	७	११	३	७	११	३	७	वि०	२०	३७	३०
१२	सू०	१२	३	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	४	८	ब्र०	२२	३०	०
१३	ब्र०	१	५	९	१	५	९	१	५	९	१	५	९	सू०	२४	२२	३०
१४	वि०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	२	६	१०	ह०	२६	१५	०
१५	ह०	३	७	११	३	७	११	३	७	११	३	७	११	वि०	२८	७	३०
१६	सू०	४	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	४	८	१२	ब्र०	३०	०	०

॥ अथ विंशंशमाह ॥

अथ विंशतिभागानामधिकृत्वा ब्रह्मणोदितः ।
 क्रियाचक्रेस्थिते चापान्मृन्दात् द्विस्वभावकै ॥
 काली गौरी ज्या लक्ष्मीः विजया भिक्षला सती ।
 तारा ज्वालामुखी श्वेता ललिता बालामुखी ॥
 प्रत्यंगिरा शर्वी राँद्री म्बानी वरदा ज्या ।
 त्रिपुरा सुमुखी भेति विषमै परिचिन्त्येत् ॥
 समराशी दया मेधा क्षिन्मशीष्पपिशाचिनी ।
 द्यूमावती च मातंगी बाला मद्रा रुपा नला ॥
 पिंगला कुक्कुटा घौरा वाराही वैष्णवी सिता ।
 भुवनेशी भारवा च भंगलाह्यपरजिता ॥

विंशंश चक्रम् -

सं०	वि०	मै०	वृ०	मि०	क्र०	सि०	क्र०	तु०	वृ०	घ०	म०	कु०	मी०	स०	अंशा	संख्या
	स्वा०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	स्वा०		
१	काली	१	६	५	१	६	५	१	६	५	१	६	५	दया	२-३०	१
२	गौरी	२	१०	६	२	१०	६	२	१०	६	२	१०	६	मेधा	३-०	२
३	ज्या	३	११	७	३	११	७	३	११	७	३	११	७	क्षिन्तसी	४-३०	३
४	लक्ष्मी	४	१२	८	४	१२	८	४	१२	८	४	१२	८	पिशाची	६-०	४

लाभार-

५	विज्या	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६- मानी	१७	वर्दा	१८	ज्या	१९	त्रिपुरा	२०	सुमुखी
५	विमला	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५
५	सती	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६
५	तारा	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७
५	ज्वालमु०	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८
१०	स्वेता	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९
११	ललिता	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०
१२	बगला	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१
१३	प्रत्यंगिरा	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२
१४	श्वी	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३
१५-	रौद्री	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४
१६-	भानी	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५
१७	वर्दा	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६
१८	ज्या	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७
१९	त्रिपुरा	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८
२०	सुमुखी	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९

॥ अथ सिद्धांशकमाह ॥

सिद्धांशकानामध्याः सिद्धादोजमो गृहे ।

क्वक्षिप्यममौलेटे स्कंदः पशुधरो वलः ॥

विश्वकर्मा भगो मित्रो मर्यां क्व वृषाब्जः ।

जादिन्दो मदनोभीमः सिद्धादौ विषामे क्रमात् ॥

क्वर्कादौ समये भीमाद् विलोमेन विचिन्तयेत् ॥

चतुर्विंशति चक्रम् :

सं०	वि० स्वा०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	स० स्वा०	सं०
१	स्कंदः	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	मीमः	१-१५ १
२	पशुधरः	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	मदनः	२-३० २
३	जनलः	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	गोविंदः	३-४५ ३
४	विश्वकर्मा	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	वृषाब्जः	५-० ४
५	भगः	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	अन्तकः	६-१५ ५
६	मित्रः	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	मयः	७-३० ६
७	मयः	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	मित्र	८-४५ ७
८	अन्तकः	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	विश्वकर्मा	१०-० ८
९	वृषाब्जः	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	विश्वकर्मा	११-१५ ९
१०	गोविंदः	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	जनलः	१२-३० १०

क्रमशः

११	मदनः	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	पशुधरः	१३-४५	११
१२	मीमः	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	स्कंदः	१५-०	१२
१३	स्कंदः	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	५	४	मीमः	१६-१५	१३
१४	पशुधरः	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	६	५	मदनः	१७-३०	१४
१५	जनलः	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	७	६	गौर्विंदः	१८-४५	१५
१६	विश्वकः	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७	वृषाभ्यजः	२०-०	१६
१७	भगः	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	९	८	अन्तकः	२१-१५	१७
१८	मित्रः	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	१०	९	भयः	२२-३०	१८
१९	भयः	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	११	१०	मित्रः	२३-४५	१९
२०	अन्तकः	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	११	१२	१०	भगः	२५-०	२०
२१	वृषाभ्यजः	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	१	१२	विश्वकः	२६-१५	२१
२२	गौर्विंदः	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१	जनलः	२७-३०	२२
२३	मदनः	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	३	२	पशुधरः	२८-४५	२३
२४	मीमः	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	४	३	स्कंदः	३०-०	२४

॥ अथ मांशेशानाह ॥

नद्यात्रेशाः क्रमात्सन्त्रयमवहिनपितामहाः ।

चन्द्रेशादिति जीवा हि पितरौ मांसज्ञिताः ॥

अयमाकैस्त्वष्टमरुत् शक्राग्नि मित्रासवाः ।

निकृत्युदकविश्वेश गोविन्दो वसवाम्भुवः ॥

ततो जपादहिर्बुध्न्यः पूवाचैव प्रकीर्तिः ।

नद्यात्रेशास्तु मांशेशा मांसं त्यस्वमातृक्रमात् ॥

मांस चक्रम् -

स्वादिमः	मै०१	वृ०२	मि०३	क०४	सि०५	क०६	तु०७	वृ०८	म०९	कु०१०	तु०११	मी०१२	अंशादि
१ अश्विनीकु	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१०००
२ यमः	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	१०००
३ बहिः	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	१०००
४ ब्रह्मा	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	१०००
५ चंद्रमा	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२	१०००
६ ईशः	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	१०००
७ अदितिः	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	१०००
८ जीवः	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	१०००
९ अहिः	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	१०००
१० पितरः	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०००

क्रमशः --

[illegible]

॥ अथ त्रिंशदंशमाह ॥

त्रिंशदंशश्च विषमे कुजाकीज्यशमार्गवाः ।

पंचपंचाष्टसप्तानां भागा व्यत्यतः समे ॥

बहिनः समीरशक्रौ च धनदौ जलदस्तथा ॥

विषमेषु क्रमात् ज्ञेयाः समराशौ विषयंथम् ॥

विषमत्रिंशदंश चक्रम् -

स्वामिनः	अंशाः	मेषः	मिथुनः	सिंहः	तुलाः	धनुः	कुंभः
बहिनः	५ ०	मं०	मं०	मं०	मं०	मं०	मं०
वायुः	१० ०	श०	श०	श०	श०	श०	श०
शक्रः	१८ ०	गु०	गु०	गु०	गु०	गु०	गु०
धनदः	२५ ०	बु०	बु०	बु०	बु०	बु०	बु०
जलदः	३० ०	शु०	शु०	शु०	शु०	शु०	शु०

समत्रिंशदंश चक्रम्

स्वामिनः	अंशाः	वृषभः	कर्कः	कन्या	वृश्चिकः	मकरः	मीनः
जलदः	५ ०	शु०	शु०	शु०	शु०	शु०	शु०
धनदः	१२ ०	बु०	बु०	बु०	बु०	बु०	बु०
शक्रः	२० ०	गु०	गु०	गु०	गु०	गु०	गु०
वायुः	२५ ०	श०	श०	श०	श०	श०	श०
बहिनः	३० ०	मं०	मं०	मं०	मं०	मं०	मं०

शुद्ध त्रिंशति चक्रम्

अं०	मि० तु० कु०	मै० सि० घ०	क० बृ० मी०	वृ० क० म०
१		१		७
२		२		८
३		३		९
४		४		१०
५		५		११
६		६		१२
७		७		१
८		८		२
९		९		३
१०		१०		४
११		११		५
१२		१२		६
१३		१३		७
१४		१४		८
१५		१५		९
१६		१६		१०
१७		१७		११
१८		१८		१२
१९		१९		१
२०		२०		२

अं०	मि० तु० कु०	मै० सि० घ०	क० बृ० मी०	वृ० क० म०
२१		९		३
२२		१०		४
२३		११		५
२४		१२		६
२५		१		७
२६		२		८
२७		३		९
२८		४		१०
२९		५		११
३०		६		१२

अथ खैदाशिमाह ॥

चत्वारिंशतिभागानां अधिमाः विषमै ब्रूताः ।

विष्णुश्चन्द्रौ मरीचिश्च त्वष्टा धाता शिवोऽरविः ॥

यमो यदौशगंधः काली वरुणा एव च ।

सममे तुल्यी श्रेयाः स्वस्वाधिप समन्विताः ॥

खैदां शचकमिदम्

[illegible]

कमलः :-

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

षष्ठ्यंशः
अथ षष्ठ्यंशमाह ॥
oooooooooooooooooooo

घोरश्च राजसौ देवः कुबेरो यज्ञकिन्नरो ।
प्रष्टः कुलञ्जोमरलो बाह्यमया पुरीणकः ॥
अपापतिर्मरुत्वाश्च कालः सर्वामृतैन्दुकाः ॥
मृदुः कोमल हेरम्ब ब्रह्म विष्णुमहेश्वराः ॥
देवाद्रौ कालिनाशश्च क्षितीशकमलाकरो ॥
गुलिको मृत्युकालश्च दावाग्निघोरसंज्ञकः ॥

यमश्च कण्टक सुधा मृतौ पूर्ण निशाकरः ।
विषदग्धकुलान्तश्च मुख्यो वंशजयस्तथा ॥
उत्पातकाल सौम्यास्था कोमलः शीतलामिधः ।
करालदंष्ट्र चन्द्रास्यौ प्रवीणः कालपावकः ॥
दण्डमृन्निर्मलः सौम्यः क्रूरो ति शीतलो मृतः ।
पयोधिं प्रमणास्थोच चन्द्रेखा स्वयुग्मपौ ॥
समेमे व्यत्ययाज्ज्ञेयाः षष्ठ्यंशाश्च प्रकीर्तिताः ।
षष्ठ्यंशस्वामिनस्त्वौजै तदीशाद्व्यत्ययः समे ॥
शुभ षष्ठ्यंशसंयुक्ताः ग्रहाः शुभफलप्रदाः ।
क्रूरषष्ठ्यंशसंयुक्ताः नाशयन्ति स्वचारिणः ॥
राशीन् विहाय खेटस्य द्विज्जर्मशाथमकैटवत् ।
शेषं सैकं च तद्राशिनाथ षष्ठ्यंशज्ञाः स्मृताः ॥

सं०	वि० षष्ठ्यंशः	मे०	वृ०	मि०	क०	सि०	क०	तु०	वृ०	घ०	म०	कु०	मी०	स० षष्ठ्यंशः	ल०	क०
१	घौरांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	हन्तुरांशः	०	३०
२	राजसांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	प्रमणांशः	१	०
३	देवांशः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	पयोधीशांशः	१	३०
४	कुबेरांशः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	सुधांशः	२	०
५	यक्षांशः	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	ऋतिशीतलांशः	२	३०
६	किन्नरांशः	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	दूरांशः	३	०
७	मष्ट्रांशः	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	सौम्यांशः	३	३०
८	कुलप्रांशः	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	निर्मलांशः	४	०
९	गरलांशः	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	वृंदायुधांशः	४	३०
१०	अग्र्यंशः	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	कालाग्रांशः	५	०
११	मायांशः	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	प्रवीणांशः	५	३०
१२	पुरीणांशः	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	हन्तुमुखांशः	६	०
१३	अपापत्यंशः	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	दंष्ट्राकरालांशः	६	३०
१४	मरुत्वदशः	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	शीतलांशः	७	०
१५	कालांशः	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	कौमलांशः	७	३०
१६	अहिमामांशः	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	सौभाग्यांशः	८	०

१०१७ अमृतांशः	६	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	कालरूपांशः	८	३०
१०१८ चंद्रांशः	६	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	उत्पातांशः	६	०
१०१९ मृदुशकः	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	वंशज्यांशः	६	३०
१०२० कौमलांशः	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	कुलनांशः	१०	०
१०२१ वैश्वानरांशः	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	विषप्रदग्यांशः	१०	३०
१०२२ वरांशः	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	पूणवित्त्रांशः	११	०
१०२३ विजयंशः	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	अमृतांशः	११	३०
१०२४ महेश्वरांशः	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	सुधांशः	१२	०
१०२५ देवांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	कष्टकांशः	१२	३०
१०२६ जाद्रांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	यमांशः	१३	०
१०२७ कलिनांशः	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	घौरांशः	१३	३०
१०२८ जितिश्वरांशः	२	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	दावाग्न्यांशः	१४	०
१०२९ कमलाकरांशः	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	कालांशः	१४	३०
१०३० गुलिकांशः	३	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	मृत्योरांशः	१५	०
१०३१ मृत्योरांशः	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	कुलिकांशः	१५	३०
१०३२ कालांशः	४	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	कमलाकरांशः	१६	०
१०३३ दावाग्न्यांशः	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	४	जितिश्वरांशः	१६	३०
१०३४ घौरांशः	५	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	४	कलिनांशः	१७	०
१०३५ यमांशः	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	४	५	जाद्रांशः	१७	३०
१०३६ कष्टकांशः	६	७	८	६	१०	११	१२	१	२	३	४	५	देवांशः	१८	०

क्रमशः --

३७ सुधांशः	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	०
३८ अमृतांशः	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	०
३९ पूर्णचिन्तांशः	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	३०
४० विषप्रदग्धांशः	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	०
४१ कुलानांशः	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	३०
४२ वज्रजयांशः	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	०
४३ उत्पातांशः	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	३०
४४ कारुपांशः	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
४५ सौम्यांशः	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	३०
४६ कौमलांशः	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	०
४७ शीतलांशः	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	३०
४८ दंष्ट्राकरालांशः	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	०
४९ हंजुमबांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	३०
५० प्रवीणांशः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	०
५१ कालान्यशः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	३०
५२ दंडायुधांशः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	०
५३ निर्मलांशः	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३०
५४ सौम्यांशः	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	०

क्रमशः ----

५५ कुरांशः	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	किन्नांशः	२७	३०
५६ गतिशीतलांशः	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	यक्षांशः	२८	०
५७ सुधांशः	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	कुबेरांशः	२८	३०
५८ पयोधीशांशः	६	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	देवांशः	२८	०
५९ ईप्रमणांशः	७	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	राक्षशांशः	२८	३०
६० इन्दुरेखांशः	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	घोरांशः	३०	०

॥ अथ वर्गभिदानाह ॥

वर्गभिदानह वक्ष्ये मैत्रेय त्वं विधारय ।
 षड्वर्गाः सप्तवर्गाश्च दिग्वर्गाः नृपवर्गाः ॥
 मन्त्रि वर्गसंयोगे षड्वर्गं किंशुकाव्यः ।
 द्वाभ्यां किंशुक नामाच त्रिभित्यंजनमुच्यते ॥

चतुर्भिश्चामरास्थव कृत्रं पंचभिरेव च ।
 षड्भिः कुंडल योगस्यात् मुकुटास्थचसप्तकि ।
 सप्तवर्गं थ दिग्वर्गं पारिजातादिसंज्ञकाः ।
 पारिजातं भवेत् द्वाभ्यां उत्तमं त्रिभिर्हच्यते ॥
 चतुर्भिर्गोपुरास्थस्यात् शरैः सिंहासनं तथा ।
 पारावतं भवेत् षड्भिः देवलोकं सप्तभिः ॥
 वसुभिर्बल्लोकास्थं नवभिः शक्रवाहनम् ॥
 दिग्भिः श्रीधामयोगस्यादथ षोडशवर्गं के ॥
 भेदकं च भवेत् द्वाभ्यां त्रिभिः स्यात्कुसुमास्थकम् ।
 चतुर्भिर्नागपुष्पस्यात्पंचभिः कंदुकाह्वयम् ॥
 कैलास्थं भवेत् षड्भिः सप्तभिः कल्पवृक्षकम् ।
 अष्टभिश्चन्दनवनं नवभिः पूर्णाचन्द्रिकम् ॥
 दिग्भिराञ्चैः श्रवानाम रत्नैश्चैव त्रिभिर्भवेत् ।
 सूर्यकान्तं भवेत्सूर्यैः विश्वैः स्यात् विदुमारव्यकम् ॥
 विम्बिभिराञ्चैः श्रवानाम रत्नैश्चैव त्रिभिर्भवेत्
 शक्रसिंहासनं शक्रैः गोलोकं तिथिभिर्भवेत् ॥
 मूर्ध्निः श्रीवत्सलास्थस्यात् वगभिर्देः उदाहृताः ॥
 रत्नौच्चमूलत्रिकोणास्व भवनाधिपतिं तथा ।
 स्वारूढात्केन्द्रनाथानां वर्गाः ग्राह्याः सुधामना ॥
 अस्तंगता ग्रहजिला मीचगा दुर्बलास्तथा ।
 शयनादिवयादुस्था उत्पन्ना योगनाशकाः ॥

अथ षोडशगणेषु चिन्तालग्नं वदाम्यहम् ।
 लग्नं देहस्य विज्ञानहोरायां संपदादिकम् ॥
 द्रेष्कोणे भातृजं सौरव्यं तुयशि माग्यं चिन्तनम् ।
 पुत्रपौत्रादिकानां वै चिन्तनं सप्तमांशके ॥
 नवमांशे कलत्राणां दशमांशे महत्फलम् ।
 द्वादशांशे तथा पित्रोः चिन्तनं षोडशांशके ॥
 सुखा सुखस्य विज्ञानं वाहनानां तथैव च ।
 उपासनाया विज्ञानं सार्धं विंशतिभागके ॥
 विधायाः वैदवाह्वशे मांशे चैव बला बलम् ।
 त्रिंशांशके शिष्टफलं खेदांशे शुभाशुभम् ॥
 अक्षवैदांशभागे च षष्ट्यंशे खिलमीदृयेत् ।
 यत्र कुत्रापि सम्प्राप्तं कूराणष्टयंशकाधिः ॥
 तत्र नाशो न संदेहो मैत्रेयस्य वचो यथा ।
 यत्र कुत्रापि सम्प्राप्तः कलांशाधितिः शुभः ॥

यत्र वृद्धिश्च पुष्टिश्च मैत्रेयस्य वचो यथा ।
 इति षोडशगणानां भेदास्तै प्रतिपादिताः ॥
 उदयादिषु भावेषु खेटस्य क्षनेषु वा ।
 वर्गं विश्वाबलं वीक्ष्य तैषां तैषां शुभाशुभम् ॥
 अथातः संप्रवक्ष्यामि वर्गं विश्वाबलं द्विज ।
 यस्य विज्ञानमात्रेण विपाकदृष्टिगोचरम् ॥
 गृहविश्वाबलं वीक्ष्य सूर्यादीनां सवारिणाम् ।
 स्वगृहोच्चे बलं पूर्णं शून्यं तत्सप्तमस्थिते ॥

गृहस्थितिवशात् ज्ञेयं विराश्याधितिस्तथा ।
 मध्ये तु पाततो ज्ञेया औज्युग्मदभेदतः ॥
 सूर्यहोराफलं ददुर्जीवाकंसुधात्मजाः ।
 चन्द्रास्फूर्जिदकंपुत्राः चन्द्रहोराफलप्रदाः ॥
 फलद्वयं बुधोदधात् समेचान्द्रतदन्यके ।
 रौः फलं स्वहोरादौ कलाहीनं विरामके ॥
 मध्ये नुपातात्सर्वत्र द्रैष्काणोपि विचिन्तयेत् ।
 गृह्णतुर्भागोऽपि नवांशादावपि स्वयः ।
 सूर्यः कुजफलं कृजे मार्गवस्य निशापतिः ।
 त्रिंशदंशके विचिन्त्येवमत्रापि गृह्णत्स्मृतः ॥
 लग्नहोरादकाणां कामागसूर्यांशका इति ।
 सर्वे त्रिंशदंशसंख्याः षड्वर्गाः विश्वकाः क्रमात् ॥
 रसनैत्राविध पंचाश्वि भूमयः सप्तवर्गके ।
 स्थूलं फलं संस्थाप्य तत्सूक्ष्मं च ततस्ततः ॥
 सप्तमांशकं तत्र विश्वकाः पंचलोचनम् ।
 त्रयः सार्धं सार्धं वेदं द्वौ राशिनायकाः ॥
 दशावर्गादिंशद्वयाः कलांशाः षष्टिभागकाः ।
 त्रयं चोत्रस्य विज्ञेयाः पंचषष्ठदशकस्य च ।
 सार्धैकभागाः शेषाणां विश्वकाः परिकीर्तिताः ।
 अथ वक्ष्ये विशेषेण विश्वकां मम संमताम् ॥
 क्रमात् षोडशवर्गाणां चोत्रादीनां पृथक् पृथक् ।
 होरांशाभागादकाणां कुचन्द्रशशिनः क्रमात् ॥
 कलांशस्य द्वयं ज्ञेयं त्रयं नंदांशकस्य च ।
 चोत्रे सार्धैव त्रितयं चतुः षष्ट्यंशकस्य हि ॥

अद्वयं तु शेषाणां ह्येतत्स्वीयमुदाहृतम् ।
 पूर्णं विश्वाबलं विशे धृतिः स्यादधिभिन्ने ॥
 मित्रे पंचदश प्रोक्तं समे दश प्रकीर्तितम् ।
 शत्रौ सप्ताधिशत्रौच पंचविश्वा बलं भवेत् ॥

वर्गविश्वा स्वविश्वाः पुनर्विशमिभाजिताः ।
 विश्वफलोपयोग्यतत् पंचानं फलदीनहि ॥
 तद्वर्धं स्वर्गफलदं दशोर्ध्वं मध्यं स्मृतम् ।
 त्रिचर्धं पूर्णफलदं बोध्यं सर्वं खचारिणाम् ।
 अथान्यदपि वक्ष्ये हं मैत्रेय त्वं विधारय ।
 शेषः पूर्णफलं दधुः सापत्तिस्तप्तमकेस्थिताः ॥
 पलाभार्थं विजानीयात् समेष्वयं न भश्चरे ।
 मध्ये नृपातात्सर्वत्र ह्युदयास्तविशोषकाः ॥
 वर्गविश्वासमं ज्ञेयं फलमस्य द्विजर्धम् ।
 यच्च यत्र फलं बुद्ध्वा तत्फलं परिकीर्तितम् ॥
 वर्गविश्वा फलं चादावुदयास्तमः परम् ।
 पूर्णं पूर्णंति पूर्णं स्यात्सर्वदेवं विचिन्तयेत् ॥
 हीनं हीनोति हीनं स्यात्स्वत्पाल्ये त्यलापकं स्मृतं ।
 मध्यं मध्येति मध्यं स्वावाक्तस्य दशास्थितिः ॥
 अथान्यदपि वक्ष्यामि मैत्रेय शृणु सुव्रत ।
 लग्नतुयास्तवियतां केन्द्रसंज्ञा विशेषतः ॥
 द्विचरन्त्रा मास्थं ज्ञेयं पणकरादिकम् ।
 त्रिणहुभाग्यव्ययादीनां आपोक्लिममिति द्विज ॥

लग्नात्पंचमभाग्यस्य कोणसंज्ञा विधीयते ।
 षष्ठाष्टव्ययभावानां दुःसंज्ञास्त्रिकसंज्ञकाः ॥
 चतुरस्त्रं तुर्यं च कथयन्ति द्विजोत्तम ।
 स्वस्थादु पयसाणि त्रिषड्वायाम्बराणि हि ॥
 तनुर्धनं च सहजो बन्धु-पुत्रारयस्तथा ।
 युवती रंघ्रधर्माख्यं कर्मलामव्ययाः क्रमात् ॥
 संक्षेपेणैतदुदितमन्य बुद्ध्यनुसारतः ।
 किञ्चिद् विशेषं वक्ष्यामि यथा ब्रह्ममुखाच्छ्रुतम् ॥
 नवमे पि पितुज्ञानं सूर्याच्च नवमे तथा ।
 यत्किञ्चिद् दशमे लाभे तत्सूर्याद्विंशमे शिवे ॥
 तुर्यं तनो धौ लाभे भाग्ये यच्चिन्तनं च तत् ।
 चन्द्रातुर्यं तनो लाभे भाग्ये तच्चिन्तयेद्भुवम् ॥
 लग्नादुश्चिक्वमने यत्कुजाद्विक्रमे खिलम् ।
 विचार्यं षष्ठमावस्य बुधाट्णष्टे विलोक्येत् ॥
 पंचमस्य गुरोः पुत्रे जायायाः सप्तमे मृगोः ।
 षष्ठमस्य व्ययस्यापि मन्दान्मृत्या व्यये तथा ॥
 यद्भावात् यद्फलं चिन्त्यं तदीशा चत्फलं विदुः ।
 ज्ञेयं तस्य फलं तद्धि तत्र चिन्त्यं शुभाशुभम् ॥

किशुकादिसप्तक वर्गसंज्ञाचक्रमिदमाह-

२	३	४	५	६	७
किशुकारव्यम्	व्यंजनारव्यम्	चामरारव्यम्	क्षत्रम्	कुडलारव्यम्	मुकुटारव्यम्

पारिजातादिदशवर्गं सज्ञाचक्रमिदम् -

२ पारिजातं ३ उतमम् ४ गोपुरास्थम् ५ सिंहासनं ६ पारावतं ७ देवलोकं ८ ब्रह्मलोकं ९ शक्तिमहानं १० श्रीधाम

मेवादिषोडशवर्गसज्ञाचक्रमिदम्

२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
मेढकम्	कुसुमारव्यम्	नागपुष्पम्	कुटुकाव्यम्	करलारव्यम्	कल्पवृक्षाकम्	चन्दनवनम्	पुण्ड्रिचकम्	उच्चैःश्रवा	धन्वतरिः	सूर्यकान्तिम्	विष्णुमारव्यम्	शक्रसिंहासनं	गोलोकम्	श्रीवल्लभारव्यम्

ताजिक नीलकण्ठ्यां सज्ञातन्त्रे सहस्रफल विचार प्रकरणे त्रिषापिडितमे श्लोके उक्तम् ।

प्रश्नकालेऽपि सहस्रं विचार्यं प्रष्टुरिच्छया ।

सर्वेषामुपयोगो न चित्रं पृच्छन्ति यज्जनाः ॥

वर्तमान समये जन्मपत्रिकायामपि उपयौगिनः वर्तते ।

॥ पंचमांश चक्रम् ॥

	अंश ↓ शशि. →	मेष	वृषभ	मिथुन	कर्क	सिंह	कन्या	तुला	वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ	मीन
१	०° - ६°	१	६	११	४	९	२	७	१२	५	१०	३	✓
२	६ - १२	२	७	१२	५	१०	३	✓	१	६	११	४	९
३	१२ - १८	३	✓	१	६	११	४	९	२	७	१२	५	१०
४	१८ - २४	४	९	२	७	१२	५	१०	३	✓	१	६	११
५	२४ - ३०	५	१०	३	✓	१	६	११	४	९	२	७	१२

॥ षष्ठांश चक्रम् ॥

१	०° - ५°	१	७	१	७	१	७	२	७	१	७	१	७
२	५ - १०	२	✓	२	✓	२	✓	२	✓	२	✓	२	✓
३	१० - १५	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९
४	१५ - २०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०
५	२० - २५	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११
६	२५ - ३०	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२

॥ अष्टमांश चक्रम् ॥

१	०° - ३१/५	१	९	५	१	९	५	१	९	५	१	९	५
२	३१/५ - ७१/३०	२	१०	६	२	१०	६	२	१०	६	२	१०	६
३	७१/३० - १११/१५	३	११	७	३	११	७	३	११	७	३	११	७
४	१११/१५ - १५१/१०	४	१२	✓	४	१२	✓	४	१२	✓	४	१२	✓
५	१५१/१० - १९१/५	५	१	९	५	१	९	५	१	९	५	१	९
६	१९१/५ - २३१/३०	६	२	१०	६	२	१०	६	२	१०	६	२	१०
७	२३१/३० - २७१/१५	७	३	११	७	३	११	७	३	११	७	३	११
८	२७१/१५ - ३०-००	८	४	१२	✓	४	१२	✓	४	१२	✓	४	१२

॥ पंचदशांश चक्रम् ॥

अनु.	उंश ↓	राशि →	मेघ	बुध	शुक्र	मङ्ग	सित	शुक्र	बुध	शुक्र	मङ्ग	सित	शुक्र	बुध
१	० - २°	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१
२	२° - ४°	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२
३	४° - ६°	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३
४	६° - ८°	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४
५	८° - १०°	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५
६	१०° - १२°	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६
७	१२° - १४°	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७
८	१४° - १६°	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८
९	१६° - १८°	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९
१०	१८° - २०°	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०
११	२०° - २२°	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११
१२	२२° - २४°	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२
१३	२४° - २६°	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१	४	७	१०	१
१४	२६° - २८°	२	५	८	११	२	५	८	११	२	५	८	११	२
१५	२८° - ३०°	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३	६	९	१२	३

॥ अष्टादशांश चक्रम् ॥

297

अनु.	अंश ↓ राशि →	मेघ	वृषभ	मिथुन	कर्क	सिंह	मन्या	जुला	वृश्चिक	धन	मकर	कुंभ	मीन.
१	०° - १°५०'	१	७	१	७	१	७	१	७	१	७	१	७
२	१/५० - ३/१०	२	८	२	८	२	८	२	८	२	८	२	८
३	३/१० - ५/००	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९
४	५/० - ६/५०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०
५	६/५० - ८/१०	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११
६	८/१० - १०/००	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२
७	१०/० - ११/५०	७	१	७	१	७	१	७	१	७	१	७	१
८	११/५० - १३/१०	८	२	८	२	८	२	८	२	८	२	८	२
९	१३/१० - १५/००	९	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९	३
१०	१५/०० - १६/५०	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४
११	१६/५० - १८/१०	११	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११	५
१२	१८/१० - २०/००	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६
१३	२०/०० - २१/५०	१	७	१	७	१	७	१	७	१	७	१	७
१४	२१/५० - २३/१०	२	८	२	८	२	८	२	८	२	८	२	८
१५	२३/१० - २५/००	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९	३	९
१६	२५/०० - २६/५०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०
१७	२६/५० - २८/१०	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११	५	११
१८	२८/१० - ३०/००	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२	६	१२

बृहत्पाशशरादि ग्रन्थोक्त षोडशवर्गैर्भ्यः अपि अधिक
वर्गाः प्राच्यन्ते । तं संक्षेपेण शारणीरूपेण नामरूपेण च
निम्न दर्शिताः वर्तन्ते ।

अनु.	वर्गनामानि	अंशाः	अनु.	वर्गनामानि	अंशाः ।
१	जन्मलग्नम्	(१°)	१७	पञ्चविंशति	(२५°)
२	होरा	(२°)	१८	भाति	(२७°)
३	द्रेष्काण	(३°)	१९	त्रिंशति	(३०°)
४	चतुर्थांश	(४°)	२०	द्वात्रिंशति	(३२°)
५	पञ्चमांश	(५°)	२१	षट्त्रिंशति	(३६°)
६	षष्ठांश	(६°)	२२	सप्तविंशति	(४०°)
७	सप्तमांश	(७°)	२३	अष्टविंशति	(४५°)
८	अष्टमांश	(८°)	२४	अष्टविंशति	(४८°)
९	नवमांश	(९°)	२५	षष्ठ्यंश	(६०°)
१०	दशमांश	(१०°)	२६	द्विसप्तति	(७२°)
११	द्वादशांश	(१२°)	२७	सप्तयोगांश	(८०°)
१२	पञ्चदशांश	(१५°)	२८	नवत्यांश	(९०°)
१३	षोडशांश	(१६°)	२९	षण्णवत्यांश	(९६°)
१४	अष्टादशांश	(१८°)	३०	शतांश	(१००°)
१५	विंशति	(२०°)	३१	अष्टोत्तरशतांश	(१०८°)
१६	सिद्धांश	(२४°)	३२	विंशोत्तरांश	(१२०°)

सहमानि

सहमानि	दिवा	रात्रौ	सहमानि	दिवा	रात्रौ	सहमानि	दिवा	रात्रौ
पुण्यम्	च०-सू०ल	सू०-चा०ल	रागः	लग्न-चा०ल	लग्न-चा०ल	श्रद्धाः	शु०-मा०ल	शु०-मा०ल
गुरः	सू०-चा०ल	चा०-सू०ल	मन्मथः	चा०-सू०ल	ल०प०-चा०ल	प्रतिः	वि-पु०ल	वि-पु०ल
ज्ञानम्	स०-चा०ल	चा०-सू०ल	कलिः	बु०-मा०ल	म०-बु०ल	बलम्	बु०-पु०ल	पु०-बु०ल
यशः	गु-पु०ल	पु-गु०ल	ज्ञापा	बु०-मा०ल	म०-बु०ल	तनुः	बु०-पु०ल	पु०-बु०ल
मित्रम्	गु-पु०ल	पु-गु०ल	शास्त्रम्	बु०-मा०ल	म०-बु०ल	जाड्यम्	म०-शा०बु	श०-मा०बु
माहात्म्यम्	पु०-मा०ल	म०-पु०ल	बन्धुः	बु०-चा०ल	बु०-चा०ल	व्यापारः	म०-बु०ल	म०-बु०ल
लाशा	श०-शु०ल	शु०-शु०ल	बन्धक	चा०-बु०ल	बु०-चा०ल	पानीयम्	श०-चा०ल	चा०-शु०ल
सामर्थ्यम्	म०-लग्न-चा०ल	ल०-मा०ल	मृत्युः	गष्ट-चा०ल	गष्ट-चा०ल	रिपुः	म०-शा०ल	श०-मा०ल
प्राता	बु०-शा०ल	बु०-शा०ल	परदेशः	धर्म-धर्मल	धर्म-धर्मल	शौर्यम्	पु०-मा०ल	म०-पु०ल
गौरव	बु०-चा०ल	बु०-चा०ल	धनम्	द्वि-द्वि. पा०ल	द्वि-द्वि. पा०ल	सन्ध्याः	श०-बु०ल	बु०-शा०ल
राज	श०-सू०ल	सू०-शा०ल	अन्यस्त्री	शु०-सू०ल	शु०-सू०ल	दारिद्र्यम्	पु०-बु०बु	बु०-पु०बु
तात	श०-सू०ल	सू०-शा०ल	अन्यकर्म	चा०-शा०ल	चा०-शा०ल	गुरुता	०। १०-सू०ल	१। ३-चा०ल
माता	चा०-सू०ल	सू०-चा०ल	वर्णिक	चा०-बु०ल	चा०-बु०ल	अन्धपथः	३। १५-शा०ल	श०-३। १५ल
सुतः	बु०-चा०ल	बु०-चा०ल	कायसिद्धिः	शु०-सू०सू०	शु०-चा०ल	बन्धनः	पु०-शा०ल	श०-पु०ल
जीवितम्	श०-बु०ल	बु०-शा०ल	उद्वाहः	शु०-शा०ल	शु०-शा०ल	दुस्तिता	शु०-चा०ल	शु०-चा०ल
अन्धुः	चा०-शु०ल	शु०-चा०ल	सूतिः	बु०-बु०ल	बु०-बु०ल	अश्वः	पु०-सू०लाम	सु०-पु०लाम
कर्म	म०-बु०ल	बु०-मा०ल	सतापः	श०-चा०लामा	श०-चा०लामा			

सामर्थ्यं लग्नं भोगं सदा गुरोर्मध्ये शोध्यते मन्मथलग्नं चन्द्रं सदा कति शोध्यते, शोध्यते शुद्धाश्रयमाप्नोति ज्ञेयमावे सर्वत्र संकम् ।।

सर्वधातचक्रम्
रोगार्ते गमने रणौ नो मंगले ।

जन्म	रा०	मै०	वृ०	मि०	का०	सि०	का०	तु०	वृ०	घ०	मा०	कु०	मी०
सु०	घा०	४	८	१२	५	९	१	६	१०	७	११	२	३
च०	घा०	१	५	९	२	६	१०	३	७	४	८	११	१२
मं०	वा०	५	९	१	६	१०	२	७	११	८	१२	३	४
बु०	घा०	२	६	१०	३	७	११	३	८	१२	९	१२	१
गु०	घा०	६	१०	२	७	११	३	८	१२	९	१	४	५
शु०	घा०	७	१०	३	८	१२	४	९	१	११	२	५	६
शो०	घा०	३	७	११	४	८	१२	१२	५	९	२	६	१०
रा०	घा०	८	७	१०	१४	५	१०	१२	१	२	९	११	३
कै०	घा०	८	७	१०	१	११	५	६	४	२	३	१२	९
मा०	घा०	का०	मा०	पा०	मा०	फा०	चै०	वै०	ज्यै०	आ०	श्रा०	मा०	आ०
		१	५	२	२	३	५	४	१	३	४	३	५
ति०	घा०	६	१०	७	७	८	१०	९	६	८	९	८	१०
		११	१५	१२	१२	१३	१५	१४	११	१३	१४	१३	१५
वार	घात	सू०	श०	च०	बु०	श०	श०	गु०	शु०	शु०	मं०	गु०	शु०
न०	घा०	म०	ह०	स्वा०	नु०	भू०	अ०	श०	रै०	भ०	रौ०	आ०	रौ०
यो०	घा०	वि०	शु०	प०	धृ०	प्री०	शु०	शु०	ब्र०	वै०	गं०	व्या०	व०
ल०	घा०	१	२	४	७	१०	१२	६	८	९	११	३	५
गु०	घा०	मं०	शु०	बु०	च०	सू०	बु०	शु०	मं०	गु०	श०	श०	गु०
वा०	घा०	पि०	वा०	स०	का०	पि०	वा०	स०	का०	पि०	वा०	स०	का०
क०	घा०	जा०	वै०	शु०	वि०	जा०	वै०	शु०	वि०	जा०	वै०	शु०	वि०
सं०	घा०	पु०	स्त्री०	पु०	स्त्री०	पु०	स्त्री०	पु०	स्त्री०	पु०	स्त्री०	पु०	स्त्री०
सं०	घा०	कू०	सौ०	कू०	सौ०	कू०	सौ०	कू०	सौ०	कू०	सौ०	कू०	सौ०
सं०	घा०	च०	स्थि०	दि०	च०	स्थि०	दि०	च०	स्थि०	दि०	च०	स्थि०	दि०
वर्णं	घा०	र०	श्वेत०	हरि०	पांडु०	धूम०	चित्र०	कृष्ण०	कन०	पी०	कृ०	धूम०	श्वेत०

गृहाणां गृहीचनीचदीप्तांक
हर्षस्थानानि

वृ	च०	म०	बु०	बृ०	शु०	श०	गृहाः
५	४	३	३	६	२	१०	गृहाणि
		८	६	१२	७	११	
०	१	६	५	३	११	६	उच्च
१०	३	२८	१५	५	२७	२०	रा ॐ
६	७	३	११	६	५	०	चीच
१०	६	२८	१५	५	२७	०	रा ॐ
१५	१२	८	७	६	७	६	दीप्ता
६	३	६	१	११	५	१२	हर्ष

दशा प्रयोजनमाह व्यंक्तेः ॥

दशानुरोधेन फलं वदन्ति मुनीश्वराः जात शुभाशुभं यत् ।
 सारं समृद्धृत्य तदेव वक्ष्ये भेदं यथा विस्तरतो दशानाम् ॥
 काचित् योगाः वदिष्यन्ति दशां केचिद् वदन्ति हि ।
 तद्धिना चायुषं ज्ञातुं व शक्यन्तु मनीषिभिः ॥
 बलानुसारेण यथाहि योगी, योगानुसारेण दशामुपैति ।
 दशाफलैः सर्वफलं नराणां वणीनुसारेण यथा विभागः ॥
 यद् राज्याय जनितां त्वथभावजातं यद् रिष्ट योगजफलं गदित पुराणैः ।
 सर्वैश्च तत्किल दशाफलभैश्च तेनाधुना फलमलं कथयामि सम्यक् ॥

अन्यदपि- यद्यद्द्रव्यं कथितमृषिभिः यस्य यस्य ग्रहस्य

कमाजीवोऽपि च तनुकृतां यश्चोदितो न ।

यद्भावोत्थं यदपि ग्रहजं योगजं दृष्टजं च

तत्तत्सर्वं ग्रहबलशब्दाद् योजनीयं दशायाम् ।

अथ दशा भेदान् आह

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि दशाभेदान्यनेकशः ।

विंशोचरी दशान्वाधा दशा तु षोडशोचरी ।

द्वादशोचरी त्रैधा तथैकाष्टोचरी दशा ।

पंचोचरीदशा तद्वत् दशा शतसमाः स्मृताः ॥

दशा हि चतुराशीतिः समावाधद्विसप्तप्तिः ।

तथा षष्टी समा प्रोक्ता दशाः षट्त्रिंशतिः समाः ॥

खेटक्रमदशा राशिक्रमा भागक्रमा तथा ।

नक्षत्र

नवांशक ग्रहदशा राश्यंशकदशाः ततः ॥

दशाकालामिधाचक्रदशा प्रोक्ताः मुनीश्वरैः ।

चरपया दशायप्रदशास्थिर द्विजौत्तम ॥

अथोत्तरदशाचिप्र ब्रह्मात्मपरादशा ।

केन्द्रादि च दशाः ज्ञेया कारकादि ग्रहादशा ॥

मंडूकं दशाप्रोक्ता तथा शूलदशामिधः ।

योगाद्वै च दशाविप्र द्वादशा कथ्याम्यहम् ॥

दशा त्रिकोणानाम्ना वै राशीनां च दशा तथा ।

तारादशा तथा ज्ञेया दशा ज्ञेया च वण्दिता ॥

पंचस्वरादशा विप्र योगिनी च दशास्मृताः ।

ततः पण्ड्यदशा ज्ञेया तथांशश्च दशा द्विज ॥

नैसर्गिक दशा विप्र अष्टवर्गदशाः स्मृताः ।

संख्या दशा च ज्ञातव्या पाचका च दशा द्विज ॥

द्विचत्वारिंशद्भेदाः स्युः कथ्यामि तवाग्रतः ।

विंशोत्तरी द्विधा प्रोक्ता षोडशी च द्विधाम्ना ॥

चक्रास्था द्विविधा ज्ञेया कालास्था त्रिविधाः स्मृताः ॥

- अथ विंशोत्तरी दशा- १

आनयन प्रकारं च शृणुष्व द्विजपुंगव ।

नामनक्षत्र पर्यन्तं आर्द्रादि कृत्तिकादितः ॥

ज्ञेया कृष्णिकहोरायां चन्द्रहोरा गते सिते ।

दहनात्स्वदीपर्यन्तं गणयेन्मन्त्रविहरैत् ॥

सूर्येन्दुमाज तमसो वाक्पतिर्भेन्द चन्द्रजौ ।
 केतु शुक्रौ क्रमात् शेषो विज्ञेयात्र दशाधियाः ॥
 रसाशामुनिधृत्यष्टा भूपातिधृतित्सराः ।
 सप्तैन्दवः नगः व्याम बाह्वः भास्करादित ॥

कृतिकादितः विंशोक्ती दशा-

क्रमचक्रम

र	च	म	रा	ग	श	ब	के	शु
६	१०	७	१८	१६	१६	१७	७	२०
कृ	रौ	मृ	आ	पु	पु	अ	म	पु
उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	भू	भू
उ	अ	घ	श	पू	उ	रे	अ	म

आर्द्रादितः विंशोक्ती दशा

क्रमचक्रम

र	च	म	रा	गु	श	बु	के	शु
६	१०	७	१८	१६	१६	१७	७	२०
आ	पु	पु	अ	म	पु	उ	ह	चि
स्वा	वि	अ	ज्ये	भू	पू	उ	अ	घ
श	पू	उ	रे	अ	म	कृ	री	भृ

- अथ षोडशोक्ती दशा-२

एको पचयतः राद्रादधृत्यतं बत्सराः क्रमात् ।
 रवि भौमो गुरुर्मंदः केतुश्चन्द्रौ बुधौशनिः ॥
 अष्टौदशाधियाः प्रोक्ताः राहु हीनाः नवग्रहाः ।
 पुष्यभा जन्मभयाद् गणयेत् वसुभिर्हरेत् ॥
 सूर्यहोरागतेशुक्ले चन्द्रस्य कृष्णपक्षके ।
 तदा नृणां फलार्थाय विचिन्त्या षोडशोक्ती ॥

षोडशीक्षरी दशा क्रमचक्रम् ॥

र ११	म० १२	गु १३	श १४	कै १५	च १६	बु १७	शु १८
पुण्य	आ	म	पूफा	उफा	३	चि	स्वा
वि	अनु	ज्यै	मू	पूणा	उ	अ	घ
श	पू	उ	रै	अ	म	कृ	रौ
मृ	आ	पु					

अथ द्वादशीक्षरी दशा -

सूर्या गुरुः शिवीज्ञो गु कुजौ मन्दो निशाकरः ।
 शुक्रहीना दशाह्येणा द्विक्यात्सप्तमात् समाः ॥
 नवमाशे यदा जातः शुक्रस्य द्वादशीक्षरी ।
 जन्ममात्पोष्ठा पर्यन्तं गणयेदष्टभिर्मेतु ॥
 दशा निगदिता नृणां शेषके परिचिन्तयेत् ॥

अथ अष्टोक्षरी दशा-४

अथाष्टोक्षरीकां वक्ष्ये शृणुष्व द्विजपुंगव ।
 सूर्यश्चन्द्रो कुज सौम्यो शनिर्जीवोस्तमो मृगः ॥
 एते दशाधिमाः प्रोक्ता विवेतुश्च नवग्रहाः ॥
 रसाः पंचेन्द्वानागाः शलचन्द्रः नमेन्द्वः ।
 गोव्जाः सूर्याकुनेत्राश्च समाः प्रथोक्तादयः ॥

लग्नेशात्केन्द्रकोणस्थे राहौलग्नेस्थितं विना ।
 दशाष्टोदरिका चिन्त्या नान्यत्र तमसि स्थिते ॥
 अष्टोदरी द्विधा प्रोक्ता शिवादिकृतिकादितः ।
 स्थितेश्वात्सरेहेतु विग्रहेकृत्तिकादितः ॥
 चतुष्कं त्रितयं तस्मात् चतुष्कं त्रितयं पुनः ।
 यावत् स्वजन्मभन्तावद् गणयेन्व यथाक्रमात् ॥

अथ पंचोदरीदशा ॥ ५

खेचराणान्च सप्तानां वर्णाणि पंचभूमयः ।
 पातोविना तुराधादि विज्ञेयं जन्मावधि ॥
 गणयेत् सप्तभिर्मन्त्रैः शेषे कल्प्या दशाः शुभाः ।
 रविज्ञोक्तं सुतो भौम भार्गवौ रुक्मि रजनीकरः ॥
 वावस्पतिश्चककणि तस्यैव द्वादशांशके ।
 पंचोदरं शताचिन्त्या निर्विशंकं द्विजोत्तम ॥
 बलाबल विवेकेन यथान्यायेन योजयेत् ॥

अथ शताब्दिका दशा- ॥ ६

रविश्चन्द्रौ भृगुश्चाद्विर्जीवौ विश्वंभरात्मजः ।
 देवाकरिः क्रमादौ बाणाः बाणाः दिशो दिशाः ॥
 नला नला सरामाश्च वर्णाणि दिनपादितः ।
 वर्गाचमगते लग्ने दशाचिन्त्या शताब्दिका ॥
 पौष्णाज्जन्मजं पर्यन्तं गणयेत्सप्तभिर्हेतु ।
 शेषांके रवितोत्रेया दशाक्षतसमास्त्वियम् ॥

अथ चतुराशीत्यष्टिका दशा ॥ ७

रविश्चन्द्रः कुजः सौम्यो जीवः शुक्रः शनैश्चरः ।
 तमञ्जरी विना सर्वे ग्रहाद्वादशहायनः ॥
 पवनाज्जन्मभ्यावत् सप्ततष्टेदशा भवेत् ।
 चतुराशीति काचिन्त्या कर्मणि कर्म संस्थितौ ॥

चतुराशीत्यष्टिका दशायन्त्रम् ।

र	च०	म	बु	गु	शु	श
१२	१२	१२	१२	१२	१२	१२
स्वा	वि	अ	ज्यै	भू	पू	उ
श्र	घ	श	पू	उ	रै	अ
म	कृ	रौ	भृ	आ	पु	पु
अ	म	पू	उ	ह	वि	०

॥ अथ द्वाप्तिका दशा ॥ ८

लग्नेशे सप्तमे यत्र लग्ने वै मदनाधिपे ।
 चिन्तनीया दशा तत्र व्यधिसप्तपतिः समाः ॥
 नववर्णाणि सर्वेषां ग्रहाणां वैविकेतुनाम् ।
 मूलाज्जन्मपर्यन्तं गणयेदष्टभिर्होत् ॥
 शेषे दशाविचिन्त्याथ वदन्ति मुनि पुंगवाः ॥

॥ द्विपत्तिकादशायन्त्रम् ॥

र	च	मं	बु	गु	शु	श	रा
६	६	६	६	६	६	६	६
मू-	पू-	उ-	अ	घ	श	पू	उ
रै	अ	म	कृ	रौ	मृ	आ	पु
पु	अ	म	पू	उ	ह	चि	स्वा
वि	अ	ज्यै	०	०	०	०	०

॥ षष्ठीहायनी दशायन्त्रम् ॥६

गुर्वर्कभूतानान्च वर्णाणिदिङ्मितानि च ।
ततः शशिशुक्रार्कं पुत्रां गुनां समाश्च षट् ॥
द्व्यात्र्यं चतुष्कं च त्र्यं वैदं पुनः पुनः ।
यदाकर् लग्नराशीशश्चिन्त्याषष्ठी समा तदा ॥

॥ षष्ठीहायनी दशायन्त्रम् ॥

ग	र	मं	च	बु	शु	श	रा
१०	१०	१०	६	६	६	६	६
अ	रौ	पु	पू	स्वा	ज्यै	अभि	श
म	मृ	अ	उ	वि	मू	अ	पू-
कृ	आ	म	ह	अ	पू-	घ	उ-
	पु		चि		उ-		रै

॥ अथ षड्विंशतिका दशा ॥ १०

श्रवणाज्जन्मं यावत् गणयेदष्टभिर्भित् ।
 शशांकं सुरैज्या र जा कं जां शुक्राह्वः ॥
 एको पचयतश्चैका द्वाण्येषां क्रमात् स्मृताः ।
 दिक्से सूर्यं होरायां चिन्त्यावैषा दुग्गुणादिकाः ॥
 रात्रौचन्द्रस्य होरायां नान्यत्रैषा विचिन्तयेत् ॥

षड्विंशत्यधिकादशा -

चं	र	गु	मं	बु	श	शु	रा
१	२	३	४	५	६	७	८
अ	ध	श	पू	उ	रै	अ	भ
कृ	रौ	मृ	जा	पु	पु	अ	भ
पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्यै
मू	पू	उ	०	०	०	०	०

अथ खेटक्रमदशा-११

सूर्येन्दुमिज निशाधीशुत्र सुरैज्यकाः ।
 मृगमदागुशिखिन लग्नस्या चिन्तयेत् दशा ॥
 दशैषां समाधास्यु स्पष्टारस्यादयश्च ये ।
 खेटक्रमदशा चिन्त्या यदालग्नै व्यवस्थितः ।
 क्वचिद् ग्रहस्तदानीन्नेन चिन्त्या बहुषु बलात् ॥

अथ राशीक्रमदशा- १२

अथ राशीक्रमान्वक्ष्ये शृणुष्व द्विजपुंगव ।
 ग्रहे राश्यादिके चाल्प दशाक्षस्यादिमा भवेत् ॥
 ततस्तदधिकस्यैव तुल्येनैसर्गिकाद् बलात् ।
 राशीशात्सप्तमेनैशे चिन्त्या राशीक्रमा दशा ॥

नवांशक ग्रह दशा -

यस्मिन्निवांशकस्थेके दशातस्यादिमा मताः ।
 अग्ने ग्रेष्वाद्यः खेटाः केत्वन्ताः संस्थिताः क्रमात् ॥
 दशामानं प्रयक्ष्यामि यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ।
 लिप्तीकृत्वा ग्रहं व्यामखाश्विभिर्भाजिते फल्म् ॥
 पुनः सूर्येद्वौ शेषं समाधांशक का दशा ।
 सर्वेषां मानवानान्च दशास्त्वैषा विचिन्तयेत् ॥

अथ राश्यंशक दशा ।

तन्वादिभावाः संस्पष्टाः प्रोक्तमर्गिणा चानयेत् ।
 लग्नेशः संस्थितो यत्र दशा तस्यादिमा स्मृता ॥
 द्वितीयेशादितश्चाग्रे शेषा राश्यंशका दशा ।
 चिन्त्या लग्ने बलवती लग्नेशे वा बलान्विते ॥

अथ कालदशा -

सन्ध्यापंचघटीप्रोक्ता दिनषण्णश नाडिका ।
 सूर्यविम्बाधैः पूर्वा परे स्तादुदयादपि ॥
 एवं संध्या द्व्यविशद् घटिकाभिः प्रकीर्तिताः ।
 दिनस्य विशद्घटिको पूर्णसंज्ञा उदाहृता ॥
 निशायाः मुग्धसंज्ञा च घटिका विशतिश्च याः ।
 सूर्यादयस्य या संध्या खण्डारण्या दशनाडिकाः ॥
 पूर्णमुग्धे गतघटी षड्गुणोनवधा लिखेत् ॥
 तथा खण्ड सुधा सूर्यहंता ते नवधा लिखेत् ।
 विमक्तानीन्द्रिय युगैः मानास्थानि फलानि च ॥
 क्रमात् सूर्यादिकानां वै मानान्युक्ता मनीश्वरैः ।
 स्व स्वमानं स्वसंख्याभिः गुणितं स्युः समादयः ॥
 राशीश्वरादशा ज्ञेया सूर्यादीनां क्रमात्पुनः ।
 दिवा रात्रिस्तथासंध्या त्रिकाले त्रि विधा दशा ॥

अथ चक्रदशा द्विविधा-१७

चक्रास्थाथ दशां वक्ष्ये तवाग्रे द्विजनन्दन ।
 लग्नस्था स्यादशा चादौ ततो विचस्थितादयः ॥
 द्वित्रया दयेयोदेकस्था तदा भागादयोधिकात् ।
 तत्रापि तुल्ये नैसर्गाव् बलात् सवाधिस्य च ॥
 राशीप्रभित् वर्णाणि भागाद्याश्चानुपाततः ।
 भावानामपिलग्नचि वर्णाणिदिकूमितानि च ।
 मुक्तादशा नुपाताद्वा विज्ञेया स्वस्व कल्पनात् ।
 अन्तर्दशा पि सुधिया सूक्ष्मा देशाय चिन्तयेत् ।

चरपया दशा - ५८

मैत्रेय सुमहाप्राज्ञ परीपक्षिकारक ।
 आयुदायि विचारो हि गहनो सर्वदा द्विज ॥
 आयुर्बहु प्रकारेण भाषितं ब्रह्मणा पुरा ।
 लग्नक्षेत्रह्योगेन आयुदायि वदामि ते ॥
 नक्षत्रायुः पुरा विप्र तवाग्रे कथितं मया ।
 अघ्ना सम्प्रवक्ष्यामि राश्यायुः द्विजसत्त्वम् ।
 लग्नादिव्यपयन्ता राशियां द्वादशी द्विज ।
 आयुर्वर्षप्रदा तव्या रमिश्चरपयादिशा ॥
 औजस्यं क्रमात् विप्र समानां व्युत्क्रमात् पुनः ।
 नाथान्तेन समाज्ञेया निर्विशंक द्विजोत्तम ॥
 मेषावृणो य मिथुन तुलादिश्च क्षुब्धः ।
 एतेषां औजसंज्ञा स्याद् अश्वानां गणनाक्रमात् ॥
 कर्कसिंहश्च कन्या च नक्षत्रमेषा द्विज ।
 एतेषां समज्ञास्यात् वर्णाणां व्युत्क्रमात् द्विज ॥
 स्वर्गं संस्थितैस्तस्य वर्णाणि द्वादशी वाह ।
 क्षस्थे चैकवर्णं तृतीये हायन द्वये ।
 तुर्यवर्णत्रयं विप्र पंचमे तुर्यहायनं ।
 रिपुस्थे पञ्चवर्णाणि षड्वर्णाणि च सप्तमे ॥
 रन्ध्रस्थे नववर्णाणि चाष्टवर्णाणि पुण्यगे ।
 नमस्ये चांक्षवर्णाणि दिग्वर्णाणि तु लाभगे ।
 वयस्थे रुद्रवर्णाणि राश्यष्टाश्व मयानधि ।
 पूर्वोक्तेन प्रकारेण कथितो वै द्विजोत्तम ॥

वृश्चिकाधिपती द्वौ च कुजकेतु द्विजौ चम ॥
 स्वभानुपंगु कुम्भस्य पति द्वौ चिन्तये द्विज ॥
 स्वकीयदि स्थिता द्वौ च मानुवर्षी प्रदायकौ ।
 परदौ समता द्वौ च नाथान्तैन विचिन्तयेत् ॥
 परदौ मिन्नभिन्नस्थी द्वयोर्मध्ये तु यौ बली ॥
 तस्य नाथान्तरीत्या च वर्षाणि संल्लिखे द्विज ॥
 अग्रहात्सग्रहः प्राणि सग्रहायधिक ग्रहः ।
 साम्ये चरस्थिरद्वन्द्वः क्रमात् स्युर्बली द्विज ॥
 राशी साम्ये यदा विप्र बहुवर्ष प्रदौ बली ।
 तद्वाधादुच्चाः खेटी बलवान् सौबलोद्विजः ॥
 यथलूपवर्षदौ विप्र तदापि तुन्गो बली ।
 नाथान्तैन समाश्रया पूर्वोत्तैन क्रमेण ही ॥
 उच्चखेटस्य यद्भावे वर्षमैकं तु निक्षिपेत् ।
 तथैव नीच खेटस्य वर्षमैकं त्यजेत् द्विज ॥
 एकस्विकीर्णोऽन्यस्तः परत्र यदि संस्थितः ।
 तदान्यत्रस्थितं नार्थं परिगृह्य दशां नयेत् ॥
 एकः स्वोच्चगतस्त्वन्यः परत्र यदि संस्थितः ।
 ग्राह्येदुच्च खेटस्थं राशिमन्यं विहाय वै ॥
 एवं समालोच्य दशायां निधनं बदेत् ।
 पाप योगे पाप दृष्ट्या यस्यपापात् त्रिकोणागाः ॥
 निधनं तदशायां वै भाषितं ब्राह्मणा यथा ।
 चरण्यां दशायाग्रे कथयिष्याम्यहं फलम् ॥

स्थिर दशा - २०

अधुना सम्प्रवक्ष्यामि स्थिरदशां द्विजोत्तमः ।
 प्रकारं द्विज्यं वक्ष्ये यथा शंभुरा कथा ॥
 च स्थिर द्विस्वभाव राशीनां त्रिविधा क्रमात् ।
 सप्ताष्टनव वाष्टा च आनयेता दशास्थिरा ॥
 मेषी सप्ताब्द विज्ञेया वृषेवसुसमा द्विज ।
 मिथुने नववर्षाणि कर्कान्त्यादि यथा क्रमः ॥
 द्वादशराशि पर्यन्तं अष्टा विज्ञायते द्विज ।
 षट्त्नवति समा स व्या तमारभ्य वदाम्यहम् ॥
 एषा स्थिरा सिद्ध दशा तस्या यदि प्रवर्तकः ।
 ब्रह्म ग्रहाश्रितारम्भः तदग्रे पूर्ववत् क्रमः ॥

अथोक्तदशा चतुर्विधप्राणमाह ॥

अथोक्तदशाविप्र निरूपणमिहोच्यते ।
 प्राणजलेन संयुक्ते तत्रादौ राशिर्न च्यते ॥
 आद्यं प्राणबलं वाच्यं कारकयोगसंमतान् ।
 स्वस्वकारकसंन्वधात् तज्ज्वालि बलप्रदा ॥
 कारकयोगे बल साम्यं ग्रहयोगाय साम्यता ।
 मूलसा ग्रहयोगेन बलं वाच्यं द्विजोत्तम ॥
 सग्रहाधिकं ग्रहबलं इति न्यायेन चिन्तयेत् ।
 तदापि साम्यता विप्र यदापि निर्णयं वदेत् ॥
 राश्याधिके स्वतुल्यस्थे मित्र दौत्रादिके पि वा ।
 सर्वं राशीबलं ज्ञेयं निर्विशंकं द्विजोत्तम ॥

ततो बल विशेषोऽथ नैसर्गिक मत् परं ।
 तस्मान्निर्गमकबलं संग्राह्यं द्विजसत्तम ॥
 अग्रहात्सग्रहोऽग्राह्यान् संग्रहेष्वधिकः ग्रहः ।
 साम्ये चरस्थिरं द्वंद्वं क्रमात्स्युर्बलशालिनः ॥
 एवं चरस्थिरप्राणि स्थिरा द्वंद्वं बली द्विज ।
 पूर्वाक्तकारकाध्याये चिन्तयेत् द्विजसत्तम ॥
 कारकयोगादिबलं तस्मात् प्राणावती भवेत् ।
 राशौ कारकयोगेषु निजनाथने संयुते ॥
 साराशिर्बलवान् विप्र कारके योगके मता ।
 स्वाम्युक्ता कारकेषु यद्वाशीर्वली द्विज ॥
 तच्चराशौ चिन्तनीयं ऋ ऋ विशेषतः ।
 सकराशौ बहुग्रहाः संयुक्ता द्विज सत्तम ॥
 राशी द्वारा बली ज्ञेया यदि अंशादयो धिकः ।
 स्वल्पांशाल्मबली ज्ञेया मध्यं स्यान्मध्यम वीर्यकः ॥
 अंशाधिकबली ज्ञेया अंशादिक विलक्षणात् ।
 औजराशौ वैशिके च रावरपुरतः पार्श्वके स्थितः ॥
 पृष्ठतो वा प्राणा इति बलदत्त्वेन कथ्यते - इति प्रथमः भेदः ।
 यस्मिन् राशेः स्वामीयोगे गुरुचन्द्र निरीकृते ।
 स राशीर्बलवान् विप्र ! द्वितीयः प्राणसत्तमः ॥
 राशीनां द्वादशानान्च बलमेव द्वितीयकं ।
 इति प्रोक्त प्रकारेण द्वितीयं ज्ञायते बलं ॥ - इति द्वितीयः भेदः ।
 स्वामिनां तृतीयं प्राणा तवाग्रे कथ्यते धृता ।
 स्वात्मकारक कुण्डल्यां चिन्तयेत् द्विजसत्तम ॥

केन्द्रं पणफरे प्रोक्तं स्वामिदौर्बल्यमेव हि ।
 केन्द्रं दौर्बल्यतास्सेव पणफरेचैकं संज्ञकः ॥
 आपोक्लिमेद्विगुणितं भेदौर्बल्यमेव च ।
 तृतीयं प्राणारित्येवं जानीयात् द्विजनंदन ॥ -इति तृतीयः भेदः ।
 चतुर्थं प्राणविज्ञानं तवाग्रे च वदाम्यहम् ।
 पापयोगेन रहिता पापाक्रान्तेन पश्यति ॥
 सराशिर्बलवान् विप्रा प्राणधारे चतुर्थकः ।
 चतुर्विधे प्राणसंज्ञे एतेषां बलवीर्ययुक् ॥
 स राशिर्त्रभागे च अन्तर्पाके द्विजोत्तमः ॥ -इति चतुर्थः भेदः ।

॥ ब्रह्मग्रहाश्रितषष्ठात्यव्दिका दशा ॥

अधुना सम्प्रवक्ष्यामि ब्रह्माक्षरं दशा ।
 लक्ष्याः प्रकारं वै विप्र ! तवाग्रे गदितं मया ॥
 पूर्वोक्तं लक्षणाक्रान्ते यत्र ब्रह्मग्रहे स्थिते ।
 तमारभ्य दशा ज्ञेया षष्ठात्यव्दिकं समानयेत् ॥
 औजलग्ने रावश्चन्द्रौ मंगलादिभ्यो च ।
 यस्य राशिस्थिते ब्रह्मा तद्ग्रहात्षष्णो ग्रहः ॥
 सप्तमं विजानीयात् शिलिनीगुरुरितिक्रमः ।
 षष्ठान्तमसमाविप्र गणनीया यथोक्तकम् ॥
 समलग्नं यदा प्राप्तं ब्रह्मग्रहं समाश्रितः ।
 तच्छाश्वतमौराशि पर्यन्ताब्दं समानयेत् ॥
 यद्वा ब्रह्मसमाराशिमारभ्य क्रियते द्विज ।
 षष्ठं राश्यन्तिमब्दान्तं संग्राह्यापरपक्षकः ॥

दशाङ्गस्य ग्रहाश्रित्य राशिमारभ्य कीर्त्यते ।
 षट्क्षेपयत्र पूर्णांश्च भवन्ति द्विजोत्तम ॥
 तावद्धि राशिपर्यन्तं समाग्राह्या प्रयत्नतः ।
 एतत् समायुः संज्ञया निर्विशंक द्विजोत्तम ॥
 औजक्रमेण गणना समेषु चित्तयेत् क्रमः ।
 समे पि सप्तमाचेतत् तद्ग्राशि ब्रह्मणाश्रितः ॥
 औजे ब्रह्मग्राहाश्रित्य तद्ग्राहात् षष्टमान्तकः ।
 समानां गणना विप्र ! पुरा शंभु प्रणीदिता ॥
 समे ब्रह्मग्राहाश्रित्यै सप्तमः षष्टमान्तकः ।
 गणनीया समाज्ञेया निर्विशंक द्विजोत्तम ॥

- अथ बलविशेषं दर्शयति ॥

लग्नेशात्लाभमावेशो लग्न इत्यादितो द्विज ।
 स्थातव्यं च विति प्राण इत्येवं ब्रह्मणादितं ॥
 षड्वर्गादि तु सम्बन्धः स्थानव्यतिकरौ द्विज ।
 तथा पूर्वोक्त सम्बन्धः तस्यास्वच्छादाम्यहम् ॥
 औजलग्नाश्रितैर्लग्ने तद्ग्राह्या गणना क्रमात् ।
 षष्टस्वाभ्यान्तरीत्याच्च समानीया द्विजोत्तमः ॥
 ब्रह्माश्रितसमैर्लग्ने सप्तमाङ्गक्रमेण च ।
 गणयेत् षष्टिसमानी ह्यष्टानङ्गिह द्विजोत्तम ॥
 एवमेकादशे पापी कृष्ण दृष्टियोग भवत्यपि ।
 ग्रहयोगं तथा विप्र बल्यैव व्यतीकरः ॥

राद्रुलदशायां च क्वचित् प्राणोभित्यपि ।
 तदग्रे तुंगादिबलं व्यतिक्रान्तं चतुर्थकः ॥
 तुंगमूलत्रिकोणीषु स्वर्गमित्रादि वर्गकैः ।
 ग्रहयोगबलप्राप्ता चत्वारो द्विजसत्तमः ॥
 इत्यास्थानव्यतिक्रान्ते भेदायाचतुर्थी बदेत् ।
 अथ कारकयोगानां भेदाश्चत्वारः उच्यते ॥
 चतुर्थी प्राणसंज्ञेयं पूर्ववद् द्विजसत्तमः ।
 प्राणा इत्युपसंहारः पुरा शुभप्रणोदितम् ॥
 पंचम इत्युपपदं केतुपंचमं शुभम् ।
 औजे क्रमेण गणना समेवाव्युत्क्रमेण च ॥
 दशानेयावद् संस्था च पर्यायाष्ट क्रमेण च ।
 नाथान्तेन समाज्ञेया पूर्ववद् द्विजसत्तमः ॥
 त्रिकत्रिकं राशिपदं औजे चतुः क्रमेण च ।
 समेव्युत्क्रमरीत्या च राशिपदं त्रिकत्रिकम् ॥
 क्रमेण पंचमे केतु नवमे व्युत्क्रमेण च ।
 शुभं फलं नदत्वेन पंचमे शिखि सौम्यवत् ॥
 इत्युपपदं पदाब्धे विचिन्तये
 औजक्रमेणगणना समे लग्नेन व्युत्क्रमः ॥
 नवमे संस्थिते केतु सख्यं राशितो द्विज ।
 विष्णवे पूर्ववत्तर्हि क्रमेण पंचमे स्थिते ॥
 शुभफलप्रदातारो पंचमे च सत्तमः ।
 दशायां केतुनः पापेः इति शुभफलं ददौ ॥

ग्रहनवांशकरीत्या च समानीत द्विजोत्तम ।
 चरनवांशाब्दसंज्ञकं भावे बल द्वितीयकं ॥
 स्वस्वान्धादिदशाग्राह्या फलादेशाय हेतवै ।
 स्थिरनवांशेषाणि राशिप्रतिनवैव हि ॥
 चरराशिनवांशाब्देमसान्वयचरस्थिरा ।
 विधौ पि फलाधाय बलेग्राह्यं द्विजोत्तम ॥
 यस्मिन्काले यस्य राशेः यदशा च चरा स्थिरा ।
 पययिस्तदशायां च साराशिरिमुच्यते ॥
 लग्नाधावद् दूरस्या द्वांशराशि द्विजोत्तम ।
 तस्मातावदूरीहि बाह्यराशिर्भूत्यपि ॥
 चरानुक्षितमार्गस्या दशा षष्टादिका स्थिरै ।
 उभये कण्टकाक्षेया लग्न पंचम मार्गतः ॥
 चरस्थिर द्विस्वभावे औजेषु प्राक्क्रमोत्क्रमः ।
 तेषु च त्रिषु युग्मेषु ग्राह्यव्युत्क्रमतोऽखिलः ॥
 स्वमुल्लिखितौराशि पाकराशिरिति स्मृतः ।
 स एव भोगाराशिश्च पययि प्रथमे स्थिरः ॥
 लग्नाधावतिथिमाकः पययि ह्य दृश्यते ।
 तमातामतिथिर्भागः पययि यत्र गृह्यते ॥
 तदिदं चरपययि स्थिरपययि योऽर्थोऽर्थः ।
 त्रिकोणारव्य दशायां च पापभोग प्रकल्पनम् ॥
 तयोऽर्थोऽर्थः समालोक्य योगपापेन वचनम् ।
 पापग्रहदशायां च वय्यादि परिचिन्तयेत् ॥

पापयोगे च पापाद्यै देहपीडा मनोव्यथा ।
 नृपात् भीतिः महाक्लेशं भवति द्विज सचम ॥
 यस्मिन् राशेः पापभोगः पापाश्चेत् पापयोग च ।
 स्वर्गं गुरुसमीपस्थे पापयोगा न बन्ध बाधौ ॥
 शुभलेश च सर्वे वा मध्येकोऽपि ग्रहो द्विज ।
 समीपे स्वर्गातुंगस्थे पापयोगाः न बाधौ ॥
 शुभलेश-च-सर्वे-वा-मध्येको-पि-ग्रहो-द्विज-+
 शुभः शुभफलं वाच्यम् सा दशा सर्वशोभना ।
 राज्यलक्ष्मीप्रदाता च प्रतिष्ठा गौरवं सुखम् ॥
 बलिनी शुक्राशिनी केन्द्रास्थानुदशा नयेत् ।
 पुरुषश्चेज्जानेयात् स्त्रियश्चेत् दर्पणान्नयेत् ॥
 आदौ शुक्रादितानेया द्वितीयं सूर्यतो द्विज ।
 कुजादितस्तृतीये च प्रकारं सर्वतो नयेत् ॥
 क्रमव्युत्क्रम भेदेन भृगुमानुकुजा नयेत् ।
 सर्वेषां फलमित्येवं यथाशुभं प्रणोदितम् ॥
 लग्नसप्तमयोर्मध्ये बलीचक्रः प्रकल्पयेत् ।
 केन्द्रे पणफरापोक्ते दशार्थं द्विजसचम ॥
 केन्द्रे प्रथमतोनेयात् पंचमात्पणफरे स्थिते ।
 नवमाच्चापोक्तेनैयाद् दशारंभमिदं क्रमात् ॥
 अजस्रप्रभेदेन पुरुषः स्त्री प्रकल्पयेत् ।
 लग्नाब्दिमुखादिप्र दशाद्वादश राशिषु ॥
 चरेत्पूर्वप्रकारेण स्थिरेषांछादिकेन च ।
 यावद् द्वादशभावानां भेदं चत्वार भाषितम् ॥

चरे प्रकारमेकैव स्थिर षष्ठादितो द्विज ।
 उभये त्रयं प्रकारश्च चरेनुक्तमिदं त्रयम् ॥
 चरपयादशाप्रोक्ता पूर्वास्थियं द्विजोक्तम् ।
 स्थिरपयादित प्रोक्ता सप्तानष्टव वर्णितः ॥

- केन्द्रदशा - २३

पितृलाम प्राणितीयम् - ७
 बलिन शुक्राशिनोः केन्द्रास्थान्तु दशान् नयेत्
 पुराणेश्वेक्ताननेयात् स्त्रीकेत् दर्पणातो नयेत् - ८
 प्रथमे प्राक् प्रत्यक्चम् ६ द्वितीये रवितः १०
 पृथक् क्रमेण तृतीये क्षुष्टयादि ११

कारककेन्द्र दशा - २४

स्वकेन्द्रस्थायाः स्वामिनो नवांशानां ११
 पितृक्षुष्टय वैषम्य बलाश्रयतः स्थितः १२

कारक ग्रहदशा-२५

लग्नाद्वा सप्तमात् विप्र गणनीया क्रमोत्क्रमः
 कारकमर्यन्तेराशीश्च संस्था यथात्मिका समाः ॥
 कारकग्रहदशाविप्र अन्येषां तु व्यतिक्रमः ।
 ग्रहाः कारकमर्यन्ते विषमः सम विरोधितः ॥

क्रमव्युत्क्रमभेदेन गणनीया द्विजोत्तम ।
 संस्थास्त्यतु इहाब्दा च पुराशंभु प्रणोदितम् ॥
 कारक्युक्तग्रहाणां तु कारकतुल्याब्द संस्थाया ।
 संग्राह्ये च समाज्ञेया पूर्वाक्षेपेन दशाक्रमः ॥
 लग्नात् कारकपर्यन्त संस्थान्यस्य दशा भवेत् ।
 गणनीयं प्रयत्नेन समालब्धा दशा नयेत् ॥
 तदुक्तानां तुल्याब्दाः स्युः प्रत्येकं तु दशा क्रमात् ।
 उभयोरधिकं संस्था कारकस्य दशा समाः ॥
 कारकस्तदुत्तरादौ तत्केन्द्रादिस्थिताः ततः ।
 दशा क्रमेण विज्ञेयाः शुभाशुभफलप्रदः ॥
 पूर्वं फलं प्रवक्ष्ये हं दशाफल द्विजोत्तम ।
 स्वामिना बलवान् विप्र तस्याधिकं शुभ फलम् ॥

-मण्डूक दशा- २६

मण्डूक इति विस्थाता त्रिकुटास्थादंशां द्विज ।
 सप्ताष्टनव संस्था च क्रमात् स्थिरदशामिति ॥
 चर स्थिर द्विस्वमेषु सप्ताष्टनव संस्थया ।
 अष्टानिपूर्वं रीत्या च ह्यानीयेतदृशा स्थिरे ॥
 तद्द्राशिश्चाब्दकूटश्च घटितत्वाद्विजोत्तम ।
 चरस्थिरद्विस्वभावां त्रिकोणाक्षं प्रवर्तते ॥
 क्रमेण प्रोक्तरां रीत्या च प्रवर्तत्वात् त्रिकूटका ।
 मण्डूकौति समास्थाता पुरा शंभु प्रणोदितम् ॥

केन्द्रात्पणाफराश्चापौक्लिम लग्नपंचमतः ।
 क्रमेण भाग्यादिति च त्रिकोणास्था च पूर्ववत् ॥
 त्रिकूटघटितत्वाच्च केन्द्रादिति द्विजौजम ।
 समुद्राघटितत्वाच्च दशास्थूला त्रिकूट का ॥
 वैष्णव्या यदि विप्रेन्द्र लग्नसप्तम्योस्तथा ।
 मयै बलवती राशीः तमारम्य प्रवर्तते ॥
 पुंसो जातकवान् विप्र लग्नसप्तम्योऽप्योः ।
 बलाद्व्येन दशा ज्ञेयात्का पूर्वाक्षौन क्रमेण च ॥
 स्त्रीजातकवती विप्र बलत्सप्तमा दशा ।
 आनीयपूर्वरीत्या च पुनरुक्तं प्रणौक्तिम् ॥
 बलिनः शुक्र शशिनी ज्ञेया मंडूकका दशा ।
 पुरुषश्च तनीनेयात् स्त्रीचेत् दर्पगतौ नयेत् ॥
 केन्द्रैपणाफराश्चापौक्लिम क्रमेण बलवान् ।
 द्विज आहारीत्या दशानेयात् प्रतिराशि नवादिका ॥

शूलदशा - २७

दशाशूलं प्रवक्तव्यं फलनियमिणाराहितः ।
 प्रवक्ति सप्तमाद् विप्र निर्देशे शूल माक्रः ॥
 माहेश्वरजादि दशा नियमिस्थान शूलमम् ।
 बलेन शूल संग्राह्या मृत्युरथ द्विजौजम ॥
 दशानेक विधा विप्र सप्तानष्टनवभिः समाः ।
 अत्र ग्राह्या महाप्राज्ञ शूले नियमि निश्चितम् ॥

सर्वायु पाकभारभ्य राशौ च विषमै द्विज ।
 लग्नात्प्रवृत्ति संज्ञेया सप्ताष्टान्वभिः समाः ॥
 समैति सप्तमाद् विप्र नग ७ नाग ८ नवाब्दका ९
 दशासंग्राह्यभारभ्य निर्विशंक इदं क्रमात् ॥

योगाद्वै दशा - २८

वरास्थिरदशाये च योगं विप्रसमाचरेत् ।
 तस्याद्वैच संभायुदां नाम्नायोगाद्वै स्त दशा ॥
 लग्न सप्तमयोर्मध्ये बलाश्रय विचिन्तयेत् ।
 लग्ने बलवतीलग्नात् दशारम्भ प्रकल्पयेत् ॥
 पुंसां स्त्रीजातकं वक्ष्ये क्रम व्युत्क्रम भेदतः ॥
 बलिनस्तु दशानेया राशेर्हि शशि क्रयोः ।
 स्त्रीचेत् दर्पणातीनेयात् पुराणं चेत् तनोनीयेत् ॥

दृग्दशा - २९

कुजादितिसविज्ञेया विलग्नन्त्वमादितः ।
 क्रमत्रयेकुर पदं नाम्नावै दृग् दशा द्विज ॥
 दृष्टिचक्रे सम्मुख्य राश्यादौ नवमस्य च ।
 कुत्रचित् क्रमरीत्याच कुत्रचित् व्युत्क्रमेणाच ॥
 तत्रैपि पंचमस्यैव क्रमेणा कुत्रचित् द्विज ।
 कुत्रचित् व्युत्क्रमणैव राश्याकादश संमुखम् ॥
 तस्याः भावप्रमाणाहि नग्राह्य द्विजसत्त्वम् ।
 संग्राह्य पंचमस्यैव दृष्टिचक्रे विशेषतः ॥

अमिश्रयन्तिकृत्ताणि पार्श्वं द्विजसूत्रम् ।
 पूर्वाक्षरित्यातदेव त्रिकूटपदमुच्यते ॥
 त्रिराश्यात्मकूटपदं तत्रैपि दशमस्य च ।
 दृग्दशैकादशैः श्रेया नवमस्यापि दृग् दशा ॥
 फलार्थं दृग्दशा विप्रसंगह्यैकादशैः च ।
 तस्याः प्रकारं वक्ष्योहं पुनरुक्तं विशेषतः ॥
 अथोजयुग्मभेदेन गणनाक्रममिहोच्यते ।
 यथा सामान्यसंज्ञं युग्मेषु मातृधर्मयोः ॥
 गणनायान्वसामान्यपंचमैकादशे द्विज ।
 कूक्वचिदित्यात्मकं श्रेयं सामान्यत्र्यकूटके ॥
 अथोजपदयोर्विप्रसंज्ञं विपरिततः ।
 युग्मयुग्मपदयोश्च यथा सामान्ययोजकं ॥
 क्रमाद् वृषो वृश्चिके च हत्युक्तेन द्विजोत्तम ।
 अत्रापि त्रिकूटस्थे पंचमैकादशो क्रमात् ॥
 दृग्योगं च भवेत् विप्रदृग्दशा बलदायका ।
 युग्मकूटस्थसामान्यव्युत्क्रमात् सिंहकुम्भयोः ॥
 पंचमैकादशो विप्रदृग् योग्यो हि भवत्यपि ।
 राशीनां द्विस्वभावानां पंचमैकादशे स्थिते ॥
 दृग्योगस्याप्यभावश्च दृष्टिक्रै विचिन्तयेत् ।
 यत्र भावेदृष्टितत्र तस्याश्रयहिके द्विज ॥
 नवमेशानन्तरं च विज्ञेयागणिताग्रणिः ।
 सप्तमस्य ततो श्रेया नवमादित्रिकोणमै ॥
 द्विवाराशिदृग्दशायां पार्श्वराशिद्वयं दशा ।
 पुराशिद्विस्वभावस्य श्रेयातस्य क्रमेण च ॥

स्त्रीराशि द्विस्वभावेऽपि व्युत्क्रमेण द्विजोत्तम ।
 चतुर्थदशमोग्राह्यो पाश वंशं तु न संशयः ॥
 चर राशिक्रमेणैव संस्थितो व्युत्क्रमेण च ।
 पंचमैकादशो विप्र दृग्योगं च भवत्यपि ॥
 पार्श्वराशि महाप्राज्ञ दशानेयात्क्रमोत्क्रमः ।
 द्विस्वभावस्य नवमादौ संज्ञेया सप्तमस्य च ॥
 औजसंज्ञा द्विस्वभावे क्रमेण तुर्यव्योम के ।
 सप्तव्युत्क्रमतो ज्ञेया संग्राह्य व्योमत्तुर्ययोः ॥
 संस्था नववावदेन द्वादशराशिनां द्विज ।
 संग्राह्यं दृग् दशानां च फलपूर्वं प्रकारतः ॥

त्रिकोणादशा - ३०

दशात्रिकोणानाम्नाया यथान्याय प्रकल्पना ।
 राशिर्नवांशं तुल्या च नववर्णात्मिका दशा ॥
 चरपययिरित्यादि छ श्लोकोक्तेन प्रदर्शितः ।
 लग्नत्रिकोणयोरराशिः बलवानुक्तहेतुभिः ॥
 तदारभ्योन्मयेद्वामान् चरपययिवदशा ॥
 युग्मराशि भुवांपुंसा औजगृहणीत संमुखः ।
 औजराशि भुवांस्त्रीणां युग्मेकैव समाश्रयेत् ॥
 क्रमोत्क्रमेणागणयेत् औज्युग्मेषु राशिषु ।
 सम्पन्नचरपययि दशाभिति प्रकल्पयेत् ॥
 ततोपि द्वार बह्वाम्यां फलमेव विचिन्तयेत् ।
 वाकभोगद्वयं विप्र पापयोगेन सौख्यदाम् ॥

तदिदं चरपययि स्थिरपययि वै द्विज ।
 त्रिकोणास्था दशायान्च पाकभोग प्रकल्पनम् ॥
 पापभोगे च पापाढये देहपीडा मनोव्यस्रस ।
 नृपात् भीतिभयं कैशं महारुज प्रपीडितः ॥
 अधुना सम्प्रवक्ष्यामि कारकानां फलं द्विज ।
 सप्तमस्तृतीयश्चेति प्रथमो नवमोऽपि च ॥
 नवमात् स्वल्पविज्ञेया पितृसौख्यं विचिन्तयेत् ।
 शरीरारोग्यमेश्वर्यं चिन्तयेत्प्रथमा द्विज ॥

१२
 अथ राशौदशमाह - ३१

जन्मादौ चन्द्रनक्षत्रे सर्वज्ञघटिकौ धके ।
 मानुना दीयते मार्गं शेषं नक्षत्र नाडी प्रकल्पयेत् ॥
 प्रथमं खण्डमारभ्य द्वादशखण्डके द्विज ।
 लग्नाद्वादशराशीनां गणनीयात्क्रमेण च ॥
 या घटीकभ्यत्खण्डे जन्मखण्डश्च आदितः ।
 आरभ्य गणनीयं च जन्मलग्नादितौ द्विज ॥
 लग्नाद्वादशराशीशरारभ्यद्विज सप्तम ।
 क्रमव्युत्क्रम भेदेन राशी द्वादशनां दशा ॥

अथ तारादशा - ३२

जन्मसम्पद्विपत्तौ न प्रत्यरीसाधकौ वधः ।
 मैत्रातिमैत्रमित्येवं दशाज्ञेया द्विजोत्तमः ॥
 विंशोक्त्याः क्रमेणैव मण्डानीह विजानतः ।
 आदौकेन्द्र ग्रहोयस्याक्ष्माचारादशां लिखेत् ॥

अथ वर्णद दशा - ३३

जन्महोराक्षी लग्नक्षी संस्था ग्राह्या पृथक् पृथक् ।
 औज लग्ने च युग्मेतु चक्रशुद्धिं संयुता ॥
 युग्मांज साम्ये संयोज्य वियोज्यान्त्योन्त्य मन्यथा ।
 भेषादितः क्रमादौजे मीनादेरुत्क्रमात्समे ॥
 एवं यल्लग्नमायातं वर्णदं तत्प्रकीर्तितम् ।
 एवं द्वादशभावानां वर्णदं लग्नमानयेत् ॥
 ग्रहाणां वर्णदानैव राशीनां वर्णदाशा ।
 वर्णसंस्था विजानीयात् चरपायाम्-प्रमाणतः ॥

पंचस्वरादशमाह - ३

पंचाङ्गान् प्रथमे दत्त्वा स्वरांश्च वर्णांश्च विन्यसेत् ।
 आदावकच्छाश्च अन्तेऽञ्चट द्वादशः ॥
 कादिहांतां लिखेत् वर्णान् स्वराधौर्ज्ज्वाभिमतान् ।
 तिर्यक्मन्त्रिक्रमेणैव पंच पंच विभागतः ॥
 न प्रोक्ताऽर्ज्ज्वावर्णा नामादौ सतितेन हि ।
 चेद्भवन्ति भदाज्ञेया गजडास्ते यथाक्रमम् ॥
 यदि नाम्निभवेद्वर्णा संयोगात्तर लक्षणः ।
 ग्राह्यस्तदादिमो वर्ण इत्युक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥
 अकाराद्याः स्वराः पंच ब्रह्माद्याः पंच देवता ।
 निवृत्ताद्याः कलापंच इच्छाद्या शक्तिपंचकम् ॥

माथाधाश्चक्रमेदाश्च कृताधाभूत पंचकम् ।
 शब्दादिविषयास्ते च कामवाणाहतीरिता ॥
 प्रभावादिक्रमेणोणां स्वराणामस्वसरादिकः ।
 उदयोद्वादशाब्दानां प्रत्येकं द्वादशादिकाः ॥
 अस्यान्तरादयो वर्णमैकोमासीदिन द्वयम् ।
 लोकाब्दिनाडीका प्रोक्ता अष्टत्रिंशत्पलानि च ॥
 द्वादशाब्दादिना यन्ताः स्वस्थानां च स्वकालाः ।
 उदयान्तौ णुनस्त्वत्रान् तरैरेकादशोदयेः ॥
 जन्मकर्माधानपिण्डक्षिप्त्वा संज्ञास्वरादिषु ।
 यत्रनाभाक्षरं प्राप्तं तत्रैव उदितः स्वरः ॥
 तस्मात् वर्णान् विजानीयात् वर्णाद्मासो मासैः पुनः ।
 मासद्वयं च विज्ञेयं दिनद्वादशकाधिकम् ॥
 एवं क्रमेण ज्ञातव्यो वर्णान् भागश्च पंचसु ।
 अमात्यकार्त्यकास्यस्थ दिनानां नवकं तथा ॥
 मासपीणसमाग्नौ तु माघस्यादिदिनत्रयम् ।
 एवं विभागश्चाद्वान्दै सम्प्रदायानुसारतः ॥
 तिथयः प्रतिपत्पूर्वाः कुजादे वारं निर्णयः ।
 नन्दाभद्राज्यारिक्ता पूर्णाश्चपि यथाक्रमम् ॥
 क्रमेणान्का प्रदातव्या ग्राह्याश्चांकां समुच्चयः ।
 चन्द्राष्टावसरे ज्ञेया हस्वरेनाग कुन्जराः ॥
 उ स्वरं रामरन्काणि एस्वरेनन्द खेवरा ।
 औस्वरेपंचदशमितिथ्योगं समुद्भवः ॥

अस्वरे कौप्यसिंहाज हस्वरे जेन्दुराशयः ।
 उस्वरे चाप जलजौ एस्वरे तु तुलावृषा ॥
 औस्वरे मृग कुम्भौ च राशीशाब्दारजः स्वराः ।
 स्वरा वः स्थापयेत् सैष्टान् राशेयस्य नायकः ॥

योगिनी दशा-३४

जन्मैर्मात्रियुते षट् तष्टैदशा मंगला पिंगला धान्या प्रामरी च ।
 ततो मद्रिकौलाका च सिद्धा क्रमात्संकटासन्निधि द्वाः समैकैकदाः ॥

तस्वामीद्वर्क जीवारा बुधाकि सितराह्वाः ।
 विज्ञेया क्रमसोखेटा शुभ शुभ विचारणी ॥

मंगला	पिंगला	धान्या	प्रामरिका	माद्रका	उल्का	सिद्धा	संकटा
चंद्र	सूर्य	गुरु	मंगल	बुध	शनि	शुक्र	राहु
१	२	३	४	५	६	७	८

स्पष्ट चन्द्र फलादि ÷ ८०० = लब्धिः = गतनकात्र + ४ = फल

फल ÷ ८ = शेषः । शेष १ तः क्रमात् योगिनीदशा अवगस्तप्य ।

शेष + योगिनीदशा वर्षम् = गुणानफलम् ÷ ८०० = वर्षम् मुक्तम्

शेषः + १२ ÷ ८०० = मासः

शेषः + ३० ÷ ८०० = दिवसः

अश्विनी	० + ४ = ४	१० फा०	१० + ४ = ६
भरणी	१ + ४ = ५	५ फा०	११ + ४ = ७
कृत्तिका	२ + ४ = ६	हस्त	१२ + ४ = ०
रौहिणी	३ + ४ = ७	चित्रा	१३ + ४ = १
मृगशीर्ष	४ + ४ = ८	स्वाति	१४ + ४ = २
आर्द्रा	५ + ४ = ९	विशाखा	१५ + ४ = ३
पुनर्वसु	६ + ४ = १०	अनुराधा	१६ + ४ = ४
		ज्येष्ठा	१७ + ४ = ५

पुष्य	७८४	३	मूल	१८८४	६	श्रवण	२१८४	= १
वश्लिषा	८८४	४	पूर्व	२०१८४	७	धनिष्ठा	२२८४	= २
मघा	९८४	५	उ०	२०८४	०	शततारिका	२३८४	= ३
						पूर्वभाद्रपदा	२४८४	= ४
						उ०भाद्रपदा	२५८४	= ५
						रैवती	२६८४	= ६

योमिनीदशान्तदशाशानार्थं चक्रमिदम् ॥

मंगला	१	पिंगला	२	धान्या	३	प्रामरी	४	भद्रिका	५	उल्का	६	सिद्धा	७	संकटा	८
मा०	१२	०	१०	२४	सु०	मा०	३६	३०	३६	३०	३६	३०	३६	३०	३६
मं०	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०
पि०	०	२०	१०	२०	१०	२०	१०	२०	१०	२०	१०	२०	१०	२०	१०
घा०	१	०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०
प्रा	१	१०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०
म०	१	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०
उ०	२	०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०
सि०	२	१०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०
सं०	२	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०

श्र० बाद्रा व० पुनर्वसु श० पुष्य० अश्वि श० म० मघा क० पू० फ० रा० उ० फ० म० हस्त

चित्रा स्वाती विशा० अनु० पू० मा० ज्ये० उ० मा० मू० र० पू० षा० उ० वा०

महादशा चतुर्विधा-४

पिण्ड ३५. अंश ३६ नैसर्गिक ३७ अष्टवर्गजा ३० महादशा

पेण्ड्यांशेनैसर्गिकदशां आयुः परिविविचिन्तयेत् ।
तथा अष्टकवर्गं च विजानि ह द्विजीक्ष्म ॥

अथ संध्यादशमाह ॥

परमायु दशांशाच्च स्फुटं संध्या प्रोक्तः ।
स्वलम्बाधितैरादौ ततो न्येषु ग्रहेषु च ॥

॥ अथ पाचकदशमाह ॥

संध्या रसगुणाकार्या चन्द्रवसिह्वाफलम् ।
प्रथमे कोष्टके स्थाप्या चादौ मर्दं त्रिकोष्टके ॥
त्रिभागं वसुकोष्टेषु लिख्य विज्ञान् प्रयत्नतः ।
एवं दशमादेषु पाचकानि प्रकल्पयेत् ॥

सत्याचार्यमतानुसाराज्जन्मकालिकराश्यादित्यष्टलग्नस्य ग्रहाणां च अंशायुः साधनाय सारिणीयम् ॥

सत्रादी राश्यावल्लसतिरीयम् ।	अंशः	०	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	मानः
	राशयः	०	०	०	०	०	१	१	१	२	२	२	३	३	३	४	४	४	५	५	५	६	६	६	७	७	७	८	८	८	८	वर्ष	
		८	०	१८	३२	४६	५०	५२	५४	५६	५८	६०	६२	६४	६६	६८	७०	७२	७४	७६	७८	८०	८२	८४	८६	८८	९०	९२	९४	९६	९८	मास	
	राशयः	५	१	१	१	१	१०	१०	११	११	११	०	०	०	०	१	१	१	२	२	२	३	३	३	३	४	४	४	५	५	५	वर्ष	
		१	०	१८	३२	४६	५०	५२	५४	५६	५८	६०	६२	६४	६६	६८	७०	७२	७४	७६	७८	८०	८२	८४	८६	८८	९०	९२	९४	९६	९८	मास	
	राशयः	२	६	६	६	६	७	७	७	८	८	८	९	९	९	१०	१०	११	११	११	०	०	०	०	१	१	१	२	२	२	वर्ष		
		१०	०	१८	३२	४६	५०	५२	५४	५६	५८	६०	६२	६४	६६	६८	७०	७२	७४	७६	७८	८०	८२	८४	८६	८८	९०	९२	९४	९६	९८	मास	
	राशयः	३	३	३	३	३	४	४	४	५	५	५	६	६	६	७	७	७	८	८	८	९	९	९	९	१०	१०	११	११	११	वर्ष		
		११	०	१८	३२	४६	५०	५२	५४	५६	५८	६०	६२	६४	६६	६८	७०	७२	७४	७६	७८	८०	८२	८४	८६	८८	९०	९२	९४	९६	९८	मास	

अथात्र-अंशायुस्तावने कलाफलज्ञानाय सारिणीयम् ॥

क. को	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
मास	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
दिन	०	१	३	५	७	९	१०	१२	१४	१६	१८	१९	२१	२३	२५	२७	२८	३०	३२	३४
घटी	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२
क. को	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९
मास	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१
दिन	६	७	९	११	१३	१५	१६	१८	२०	२२	२४	२५	२७	२९	३१	३३	३५	३७	३८	३९
घटी	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२
क. को	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९
मास	२	२	२	२	२	२	२	२	२	२	३	३	३	३	३	३	३	३	३	३
दिन	१२	१३	१५	१७	१९	२१	२२	२४	२६	२८	३०	३१	३३	३५	३७	३९	४०	४२	४४	४६
घटी	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२

अथात्रसत्योक्तांशायुस्तावने विकलाफलज्ञानाय सारिणीयम् ॥

वि. को.	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९
दिन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घटी	०	१	३	५	७	९	१०	१२	१४	१६	१८	१९	२१	२३	२५	२७	२८	३०	३२	३४
पल	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२
वि. को.	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९
दिन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घटी	३६	३७	३९	४१	४३	४५	४६	४८	५०	५२	५४	५५	५७	५९	६१	६३	६५	६७	६८	६९
पल	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२
वि. को.	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९
दिन	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१
घटी	१२	१३	१५	१७	१९	२१	२२	२४	२६	२८	३०	३१	३३	३५	३७	३९	४०	४२	४४	४६
पल	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२	०	४८	३६	२४	१२

ज्योतिषशास्त्रे सायन, निरयन पद्धतिः

मानव जीवने जीवनव्यवहारै च तिथ्यादि ज्ञानं आवश्यकं अथ धार्मिक सिद्धान्तानां तिथ्यादीनां धर्ममार्गं प्रदर्शकः पंचांगमेव । वैधसिद्धान्तानां सर्वैः स्वीक्रियते च तादृश वैधसिद्धान्तानां प्राचीन विज्ञांसोऽपि तादृशी गणनामावश्यकमिति । अतएव ग्रह लाघव कारैरपि स्वयं स्वपुस्तके लिखितं 'यन्मम गणिते यदि स्थूलता स्यात्तदा भाविविद्विद्विस्तत्र संशोधनं कृत्वा गणितं कर्तव्यमिति । अतएव पंचांगस्य विषयै यत्र यत्र स्थूलता दृश्यते तत्र तत्र धर्मशास्त्र ज्योतिषशास्त्र प्रमाणा- विरोधेन सूक्ष्मगणितं कृत्वा एक वाक्यतया पंचांगानि कर्तव्यानीति ।

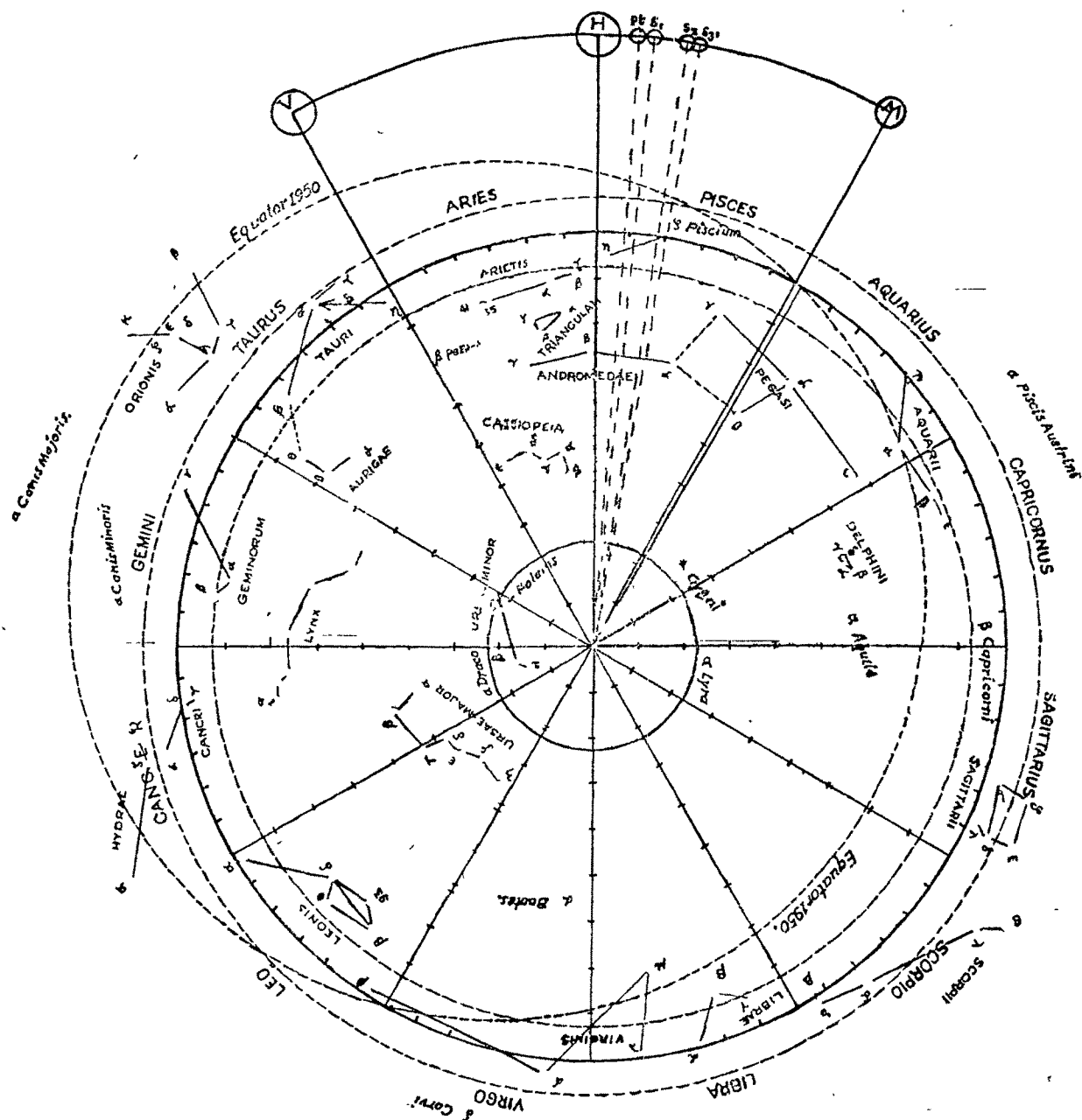
पंचांगे यत्रायनांशानां मेलनं तत् सायनम् । यत्रायनांशानां ममावास्तन्नि- रयनम् । 'अयन' शब्दो यं अय गतौ धातोः संजातः अयति याति अनेन कृतृत्वेण सूर्यो दक्षिणाशामुज्जाशां चैति 'अयनम्' अयनांशः सूर्यगतिविशेष भागे । अयनस्य गतिविशेषो ग्रहलाघवकारादयः ६० विकलाः परे कैचित् ५४ विकलाश्चाधुनिकाः वैधसिद्धान्ति ५०।२ विकला मन्यते अतएवायनांशा अयनस्य गतिविशेषाणां भवन्तीति निःसंशयम् । अनेन च 'सायनम्' 'निरयनम्' क्रमेण कालपरम्परया भवत एवेति संशयो नास्ति । कर्तव्यतया समये अयमप्युपयुक्तं तत्रापि संदेहो नास्ति तथापि शास्त्रकारैरेकानुभवान्ते धार्मिक कर्तव्येषु 'निरयन गणना' एव मुख्येति प्रतिपादिकम् । अस्मिन् विषये 'मूहूर्त चिन्तामणौः' पीयूषधारा टीकायां संक्रान्ति प्रकर्णौ स्पष्टमेव निरूपितयत् 'सायन संक्रमस्तु पुण्यकालार्थमेवोपयुज्यते न सर्वत्र स्नानदान जपआदौति परिगणित विषयक पुलस्त्यवाक्यालोचनात् । तेन पंचांग गणना न्यूनाधिक

सौरमासादिकमप्येतेनैव निरयनमानेन भवति । तथा सति यात्रादि मूहूर्तेषु भर्णा-
व्यतिपातादि दुष्टयोगानां गुरु पुण्यादि शुभ योगानां व्यवहारो निरयनेनैवोपपद्यते न
सायनेन । अत एव कथितं यत् संक्रान्त्यानयनं निरयन स्पष्टं सूयति तथा निरयनाभ्यामे-
व किञ्चिद्भाष्यां चैत्रादयो मासास्तिथिनक्षत्रयोगाश्चेति चिकाल प्रवृत्तौ निरयन
पंचांगं साधनं व्यवहारो नारायणः ।

पंजाब प्रदेशस्य अमृतसर नगरे १६६४ तमे ख्रिस्ताब्दे नवेम्बर मासस्य
१८-१९-२० दिनेषु संमिलिते - सर्ववैदशाखा संमेलने तथा च भारतीय ज्योतिष-
संमेलने, अपि पंचांगादिषु निरयनाय पद्धतिरेव स्वीकृता । एवं निरयन पद्धत्या
गणिते क कृते पि प्रायः १४०० वर्षाणि संजातानि तथापि ऋतुषु किमपि परिवर्तनं
न दृश्यते च चान्द्र ऋतुमानेन यास्मिन् यास्मिन् मासे यद् यद् ऋतूनामुत्सवादिकं
तदस्मिन्नेव समयं दृश्यते । अतः पंचांगानि निरयनगणनयैव कर्तव्यानित्युचितं प्रतिभाति ।
अतएव निरयन गणनया कालान्तरे ऋतुपरिवर्तनं भविष्यति इति निरयनवादिनां मतं
न समीचीनम् ।

सूर्यस्य संक्रान्तयो पि रविवारादि योगेन 'घोरा' इत्यादि नामभिर्वर्तन्ति ।
यथा - सूर्यस्य संक्रमणं निरयनांशा संक्रातिरुग्रं सौ उग्रं संज्ञकं नक्षत्रे रविवारे च स्यात्तदा
'घोरा' नाम्नी कथ्यते । इत्यादि प्रमाणेनापि निरयन गणनैव प्रमाणभूता मन्यते ।
अतो यैः कैश्चित् सायनगणनयैव पंचांगानि कर्तव्यानि न निरयनगणनयैति यत्
कथ्यते तज्ज्योतिष धर्मशास्त्र विरुद्धत्वादुपेक्ष्य भवति निर्विवादम् । एवं च धर्मशास्त्रकारैः
प्रत्येक धार्मिक प्रक्रियायां फलादेशे पि निरयनगणनैव प्राधान्येन स्वीकृता । सायनगणना
तु उक्तायणां दक्षिणायनं ग्रहाणां वैक्षतथा ग्रहणादिकं यत्तज्जैव संमानिता न तु

धार्मिकान्यप्रक्रियासु । किं तैस्तिथि योगादिषु निरयनगणनायां निरयन चन्द्र
सूर्याभ्यां संजाततिथ्यादिकमेव वृतादिषु स्वीकृतम् । यथा ज्येष्ठमासे गंगा दशहराया
दश योगेषु निरयन चन्द्र सूर्याभ्यां समुत्पन्न एव निरयनो व्यतिपात योगी मतो न
पुनः सायनः । एवं सिंहस्थ गुरुयात्रायामपि निरयन सिंहस्थ गुरुमास्यैव यात्रारम्भो
मतो न सायनगुरुम् । महालय श्राद्धेऽपि निरयन कन्यागत सूर्ये भाद्रपदमास एव
महालयोऽपि न सायन कन्यागत सूर्ये श्रावण मासे एवमेव ग्रहणामुच्चतानीचता, व्रतबन्ध-
विवाहादिषु लग्नादिक शुद्धिः, निरयन सूर्यात् संजातो दिन दशाक्रमः निरयन कुण्डल्यां
स्थिता राशयो ग्रहाश्च मेलापकस्तथा मूढतानि च ग्रहणामुदयास्तादि । एतेषु
सर्वेष्वपि निरयनगणनैव स्वीकृता परन्तु न सायन गणना । अतएव जनानां सर्वशुभाशुभ
धार्मिक प्रक्रियायां धर्मशास्त्र प्रसिद्धा ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्धा च पद्धतिर्यदि स्याच्चेत्
सा निरयन पद्धतिरेव न सायन पद्धतिः विज्ञायते । अतएव प्राचीनकालाधारं लब्धावधि
निरयन पद्धतिरेव पंचांगान्येव निर्गच्छन्ति न पुनः सायन पंचांगानि । एवमनादिकाल्
धर्मशास्त्राणि ज्योतिषशास्त्राणि च निरयन गणनयैव रचितानि च तदनुसारेणैव
भारतीय जनानां धार्मिक प्रक्रिया लब्धावधि प्रचलति ।

- FIRST ●
- SECOND ●
- THIRD ●
- FOURTH .
- FIFTH .

POSITION OF THE FIRST POINT OF
ARIES(γ) IN DIFFERENT TIMES.

V=Vedic Times about 2300 BC.
H=Hipparchos 140 BC.
Pt.=Ptolemy 150 AD.
S₁=Sūrya Siddhānta 285 AD.
S₂= " 500 AD.
S₃= " 570 AD.
M=Modern 1950 AD.

। तथ जन्मपत्रिका नामानि ।

तिथिवारं च नक्षत्रं नामाक्षरसमन्वितम् ।
 वेदेन हर्ते भार्गव शेषं नाम तदुच्यते ॥
 व्योमा धोमा च मूर्द्धा च पद्मा चैव चतुर्थकम् ।
 जन्मपत्री यदा नाम यो जानाति स पण्डितः ॥
 व्योमायां पितृहानिः स्याद् धोमा मातृक्षयं करि ।
 मूर्द्धा ह्यायुः करि ज्ञेया पद्मा क्लृप्प्रदायिनी ॥

जातस्य जन्मकालिन तिथि + जन्मवार + जन्मनक्षत्र + नामाक्षर (जन्मरशि)
 ÷ १ शेषः = व्योमा, २ शेषः = धोमा, ३ शेषः = मूर्द्धा, ० शेषः = पद्मा जन्मपत्रिका
 नामानि विज्ञेयानि ।

फलम्- व्योमा = असमये पितृमरणम्, धोमा- मातृमरणम्, मूर्द्धा = दीर्घायुः,
 पद्मा = क्लृप्प्रदायिनी ।

जन्मसमये शब्दज्ञानम् ।

शब्दो मेषो वृषा सिंह मकरे च तथा तुलै ।

अर्द्धं शब्दो घटे कन्यै शेषाः शब्दविवर्जिताः ॥

जातस्य जन्मलग्नः मेषः, वृषाः, सिंहः, मकरः, तुला = जन्मसमये रौदनम् ।
 कन्या, कुम्भः लग्ने अर्द्धशब्देन वा मन्दशब्देन रौदनम् । मिथुनः, कर्कः, धनुः, मीनः,
 वृश्चिकः लग्ने जन्मसमये निःशब्दः, समयांतरे रौदनम् भवति ।

लग्नतो जन्मादिज्ञानम् ।

शीर्षादये विलग्ने मूर्द्धाप्रसव न्यथोदये चरणा ।

उदयोदये च हस्तौ शुभदृष्टः शोभनोऽन्यथा कष्टम् ॥

जातस्य जन्मलग्नम् शीर्षादये (मिथुनः, सिंहः, कन्या, तुला, वृश्चिकः,
 कुम्भः) शिराजारा जन्म, उदयोदये (मीनः) हस्तादिअवयवेषु जन्म। शुभग्रहेण दृष्टस्तदा
 कष्टेन विना जन्म, अन्यथा कष्टेन जन्म ।

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

स्थिति श्री विक्रमसंवत् २०३८ तमे वर्षे शाल्विवाहनकृत
 शाके १९०३ दक्षिणाब्दे गते श्री सूर्ये दक्षिणगोलावलंबिते हेमंत
 ऋतौ भार्गशीर्षमासे शुक्लपक्षे ७ घ. ६ प. ५५ परं
 जन्मतिथौ । शुक्लवासरे शताभिषा घ. ३२ प. १३ परं पू. भाद्र०
 जन्मनक्षत्रौ हर्षण घ. ३२ प. ३५ परं वज्र जन्मयोगे । तात्कालिकी
 व्यवकरणे कुंभेशशि स्थिते चंद्रे । राक्षिनवमांशे सप्तमे तुलादे
 भेषास्थे भौमदैवत्ये शनि राशिपते । सिंहयोगे अनुस्यगणे
 शूद्रवर्गे मानववश्ये भेषवर्गे अंत्यमेगधुंजायां वायु हंसके
 आद्ये नाडी स्थिते श्री फणीधरचक्रे वृश्चिक संक्रान्तेर्गतांशाः ४९
 क. ३ वि. ४० समये इष्टघट्यः ५० १०० समये कन्या लग्न शुभ
 वेलायां पुत्ररत्न जन्म शुभं भवतु । वि. ५.१२.१९८९ बडोदरा.

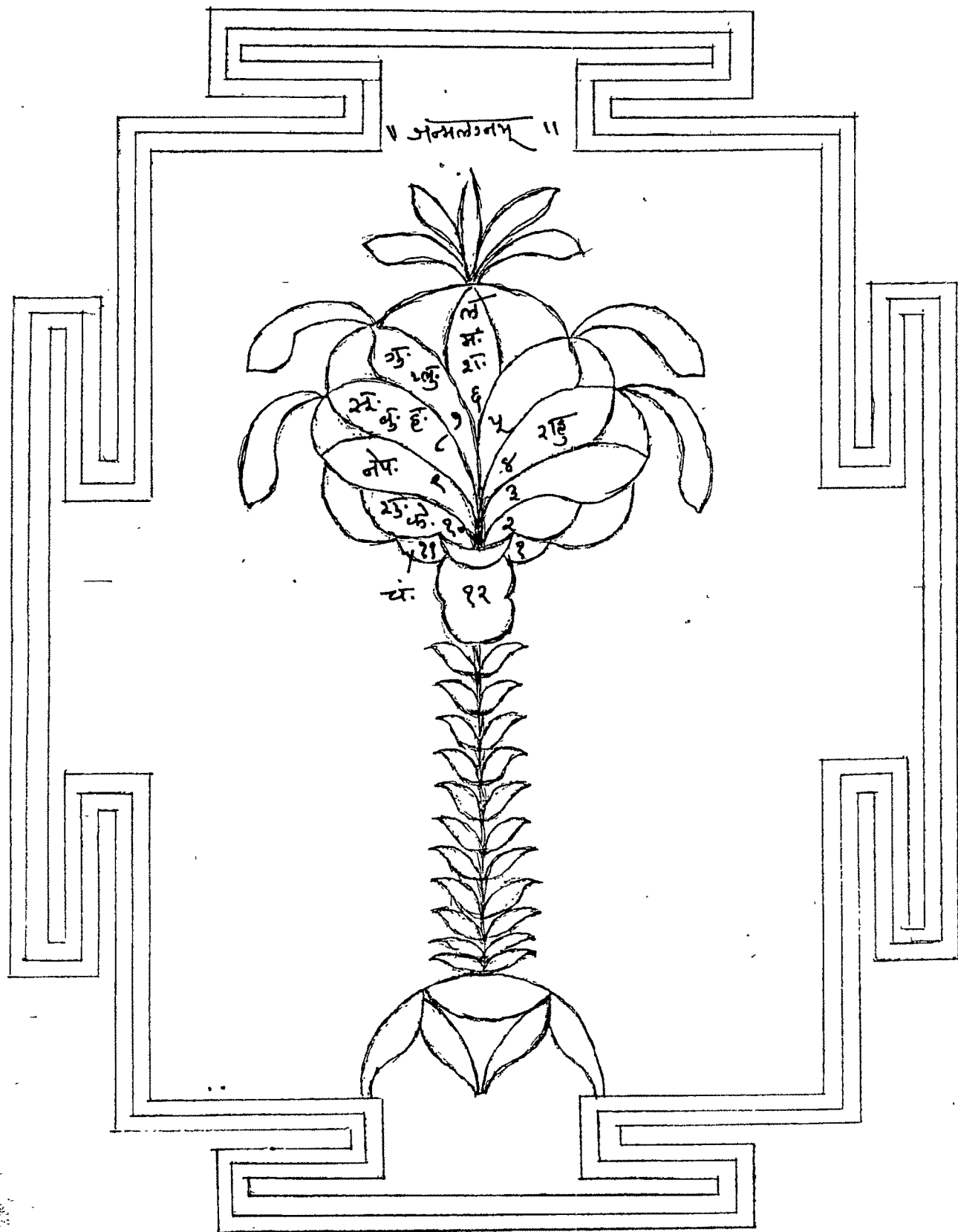
ज. स. क. ३. ६. शनौ.

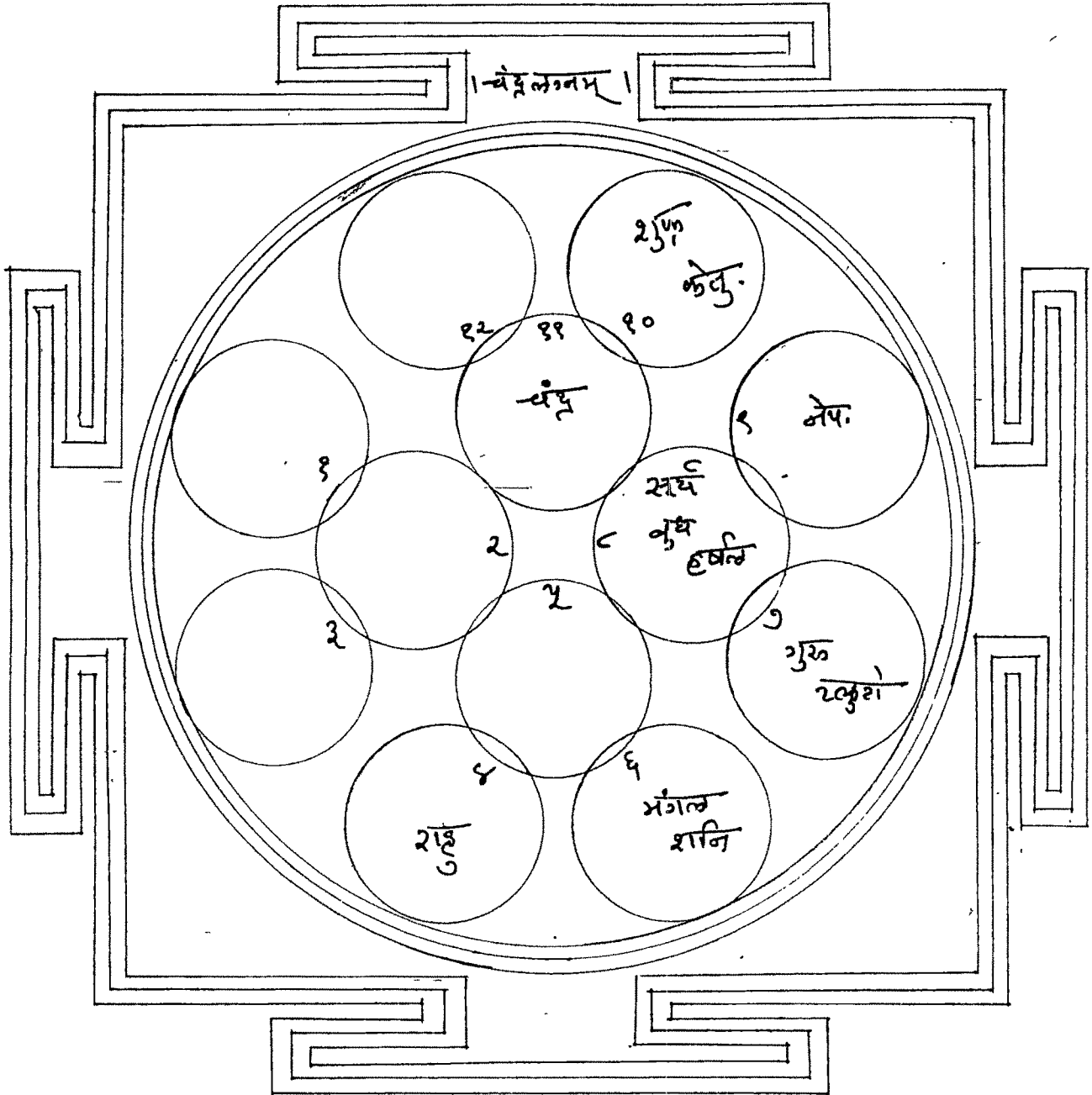
— X —

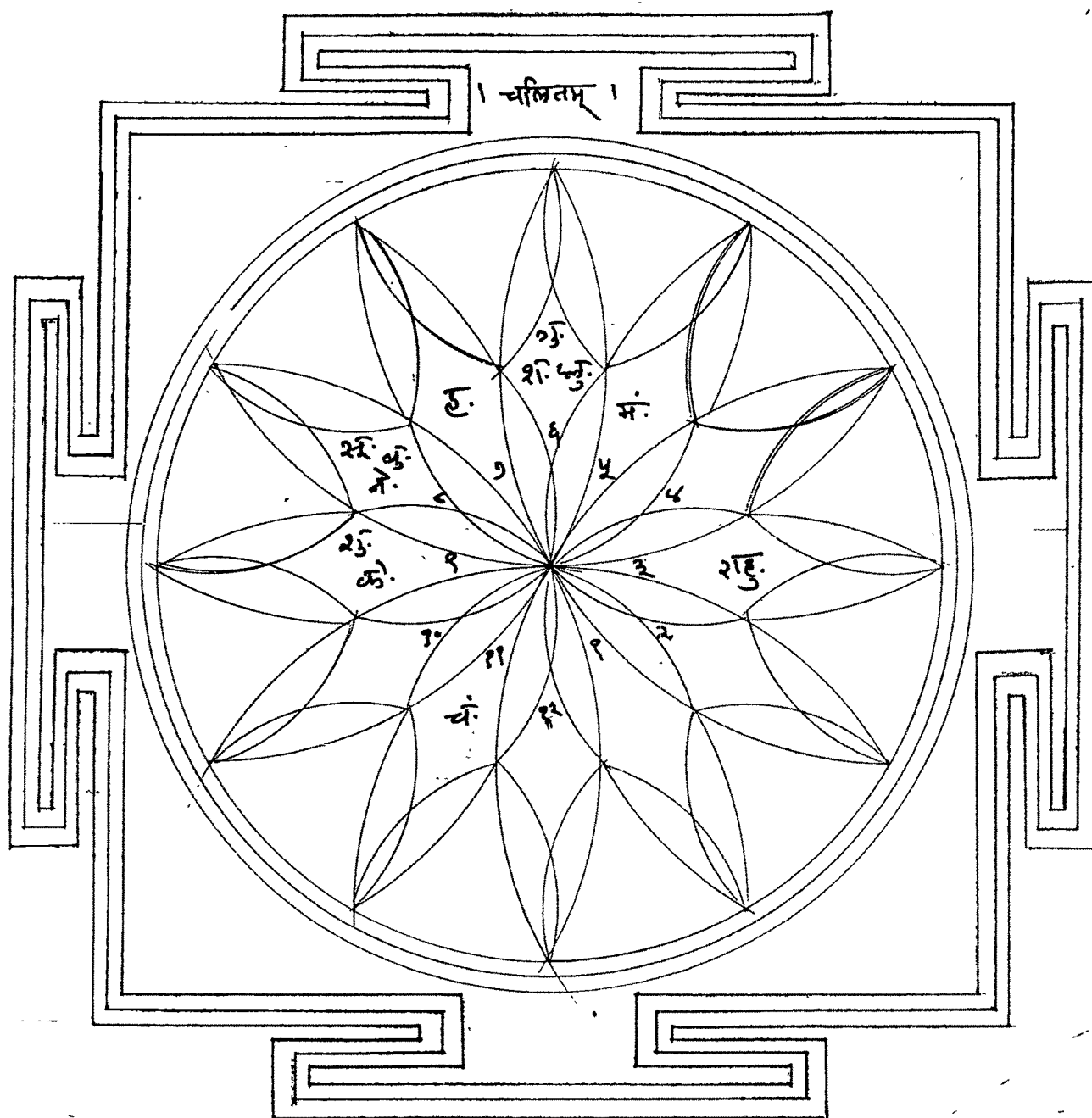
॥ अथ श्री स्पष्ट राहाः ॥

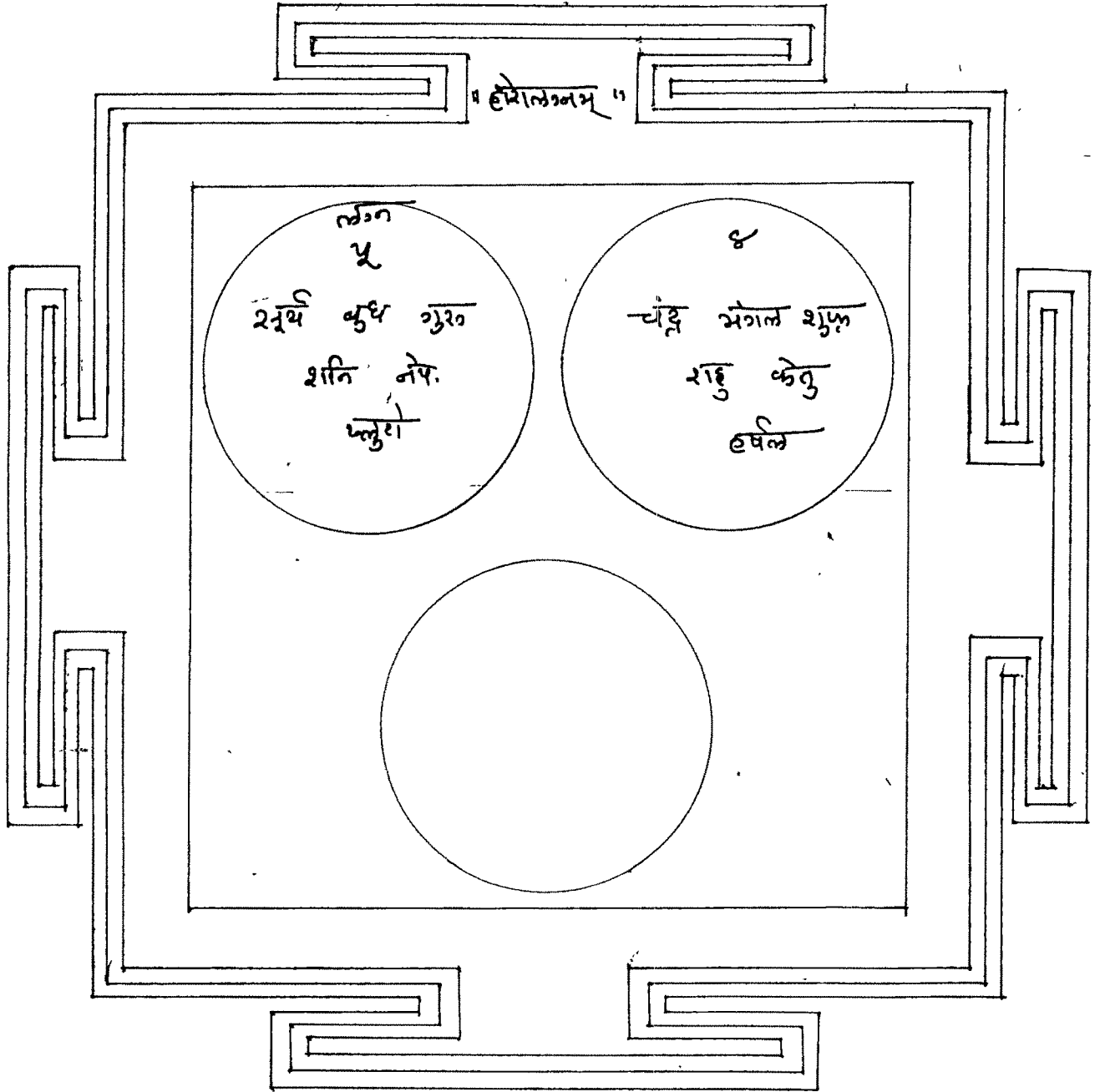
सं.	चं.	मं.	वृ.	गु.	शुक्र	श.	राहु	हर्ष.	नपे.	फु.	फो.	प्राणपद	गुलिक	ल.	दशम
७	१०	५	७	६	९	५	३	७	८	६	८	११	५	५	२
१९	२१	०	१५	७	३	२५	१	७	०	२	२८	१९	१९	२५	२५
२	२२	५९	५३	५३	३१	५४	१	३९	३१	२६	३८	३	५९	३८	३८
४०	३६	००	३०	५४	२४	२४	३८	४५	२८	२८	२३	४०	३७	२७	२७
६०	७८२	३०	१५	१९	२६	६	३	३	२	२					
५२	३३	००	००	००	००	००	१९	०	०	०					
कुमार.	वृद्धा.	मृदा.	अयुवा.	कुमार.	मृदा.	वाला.	मृदा.								

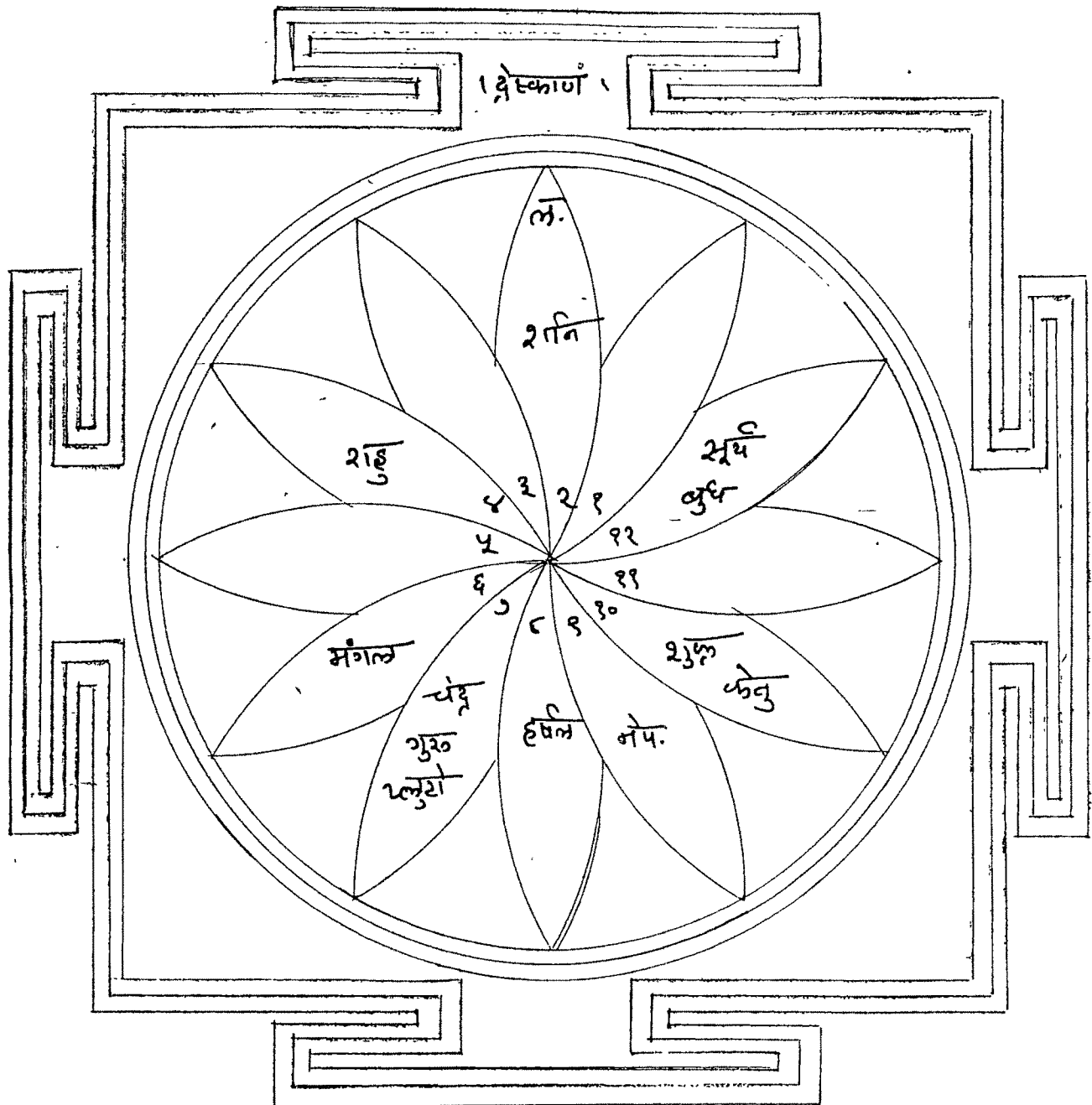

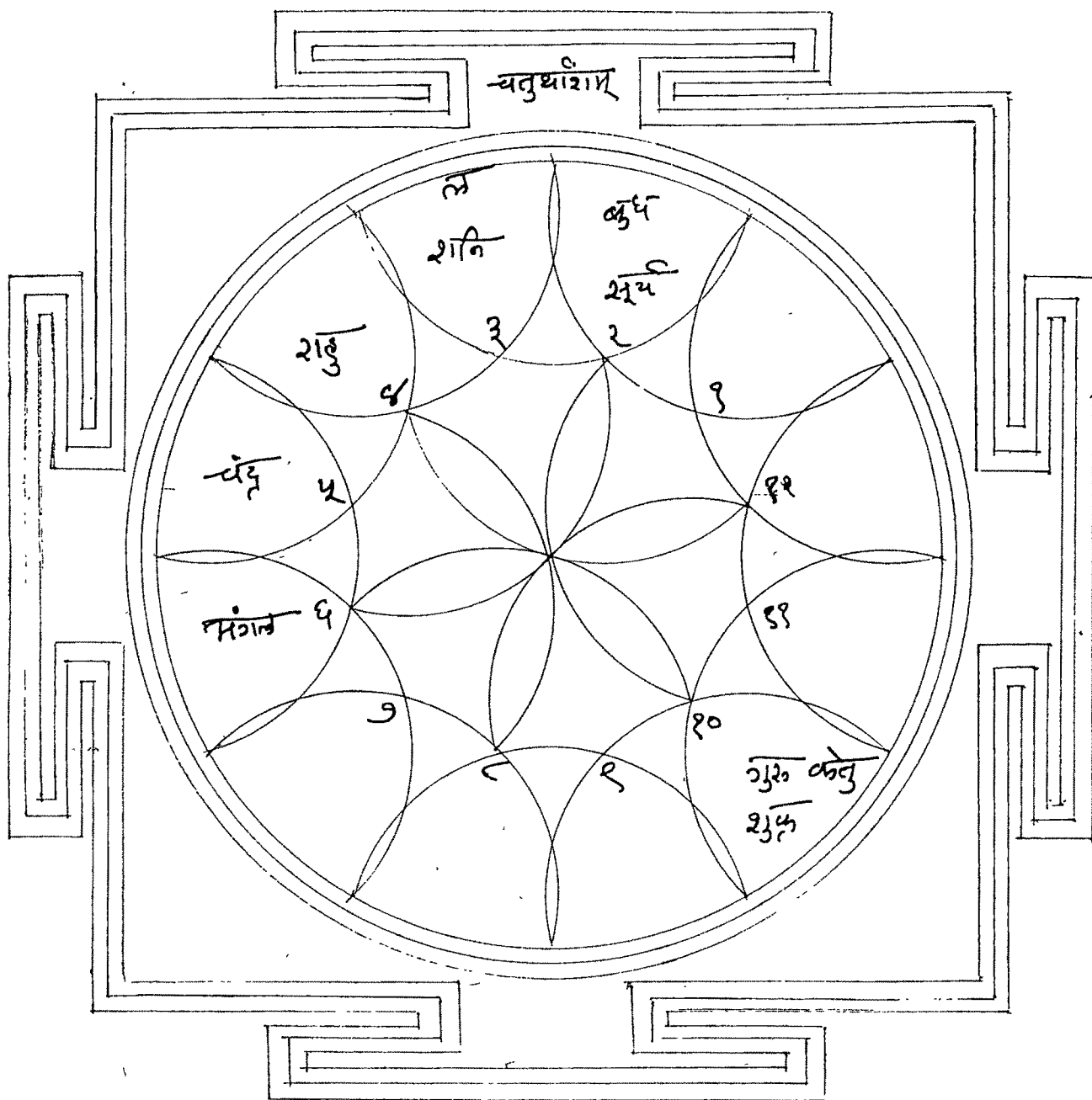

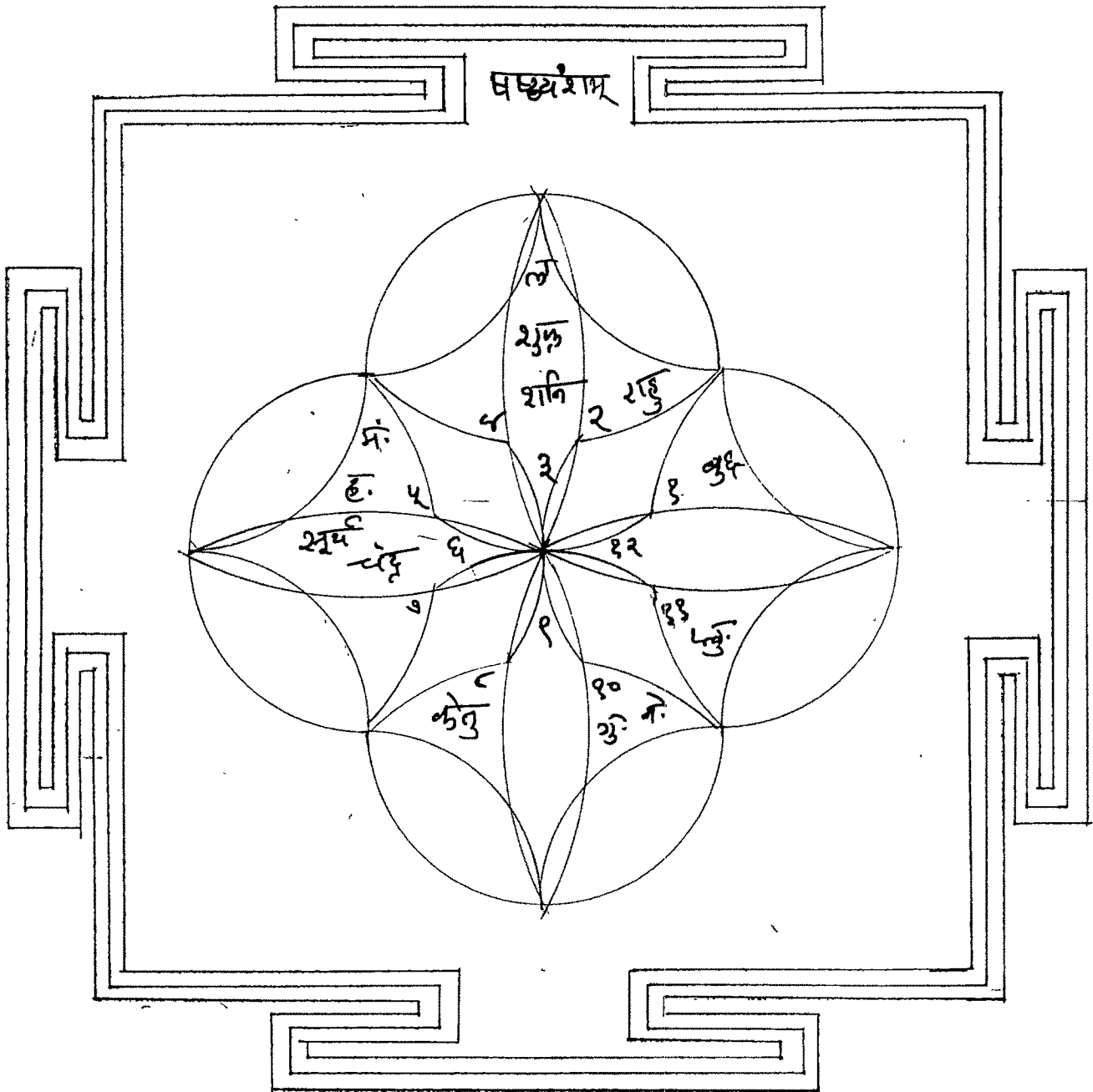

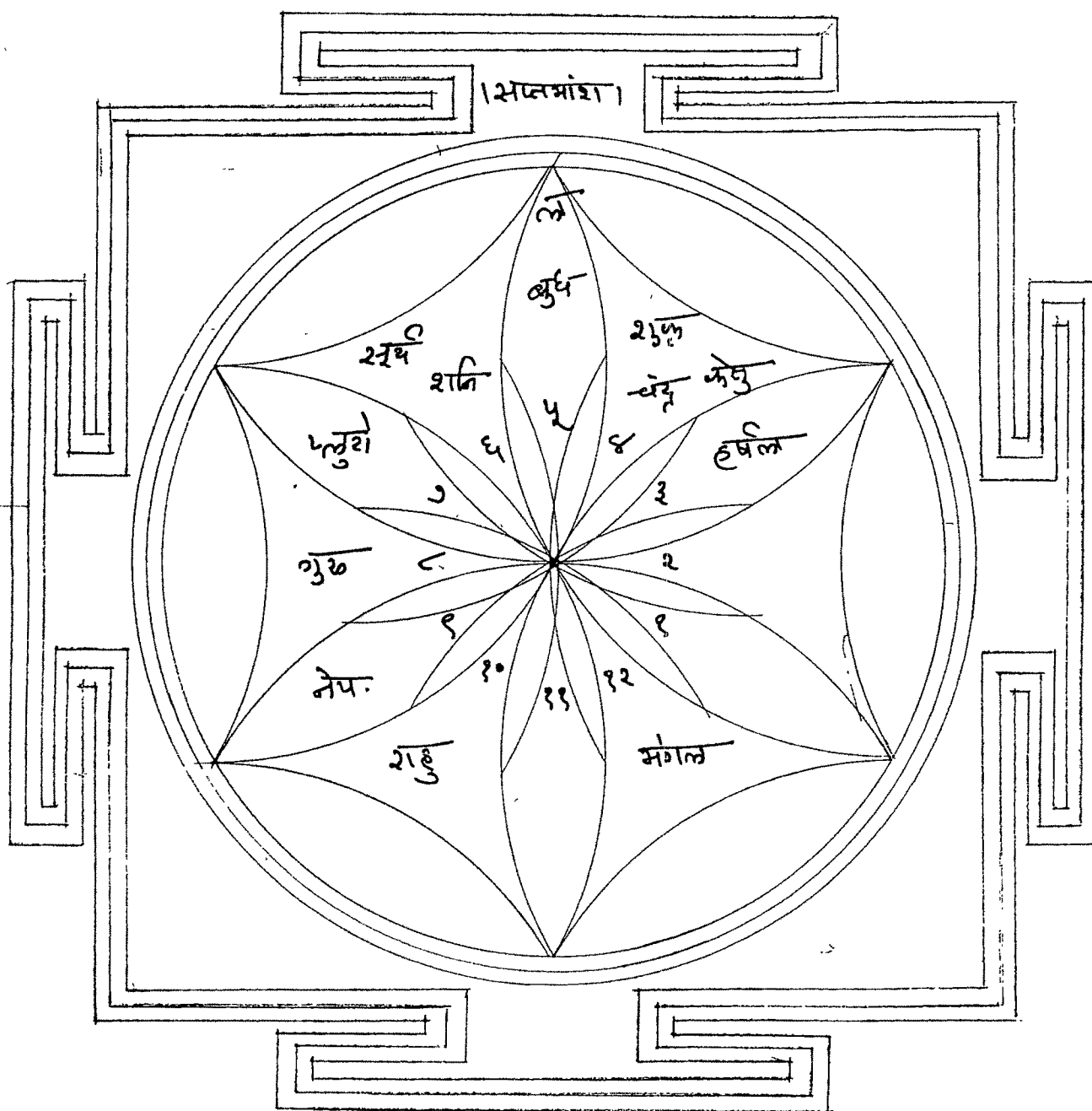

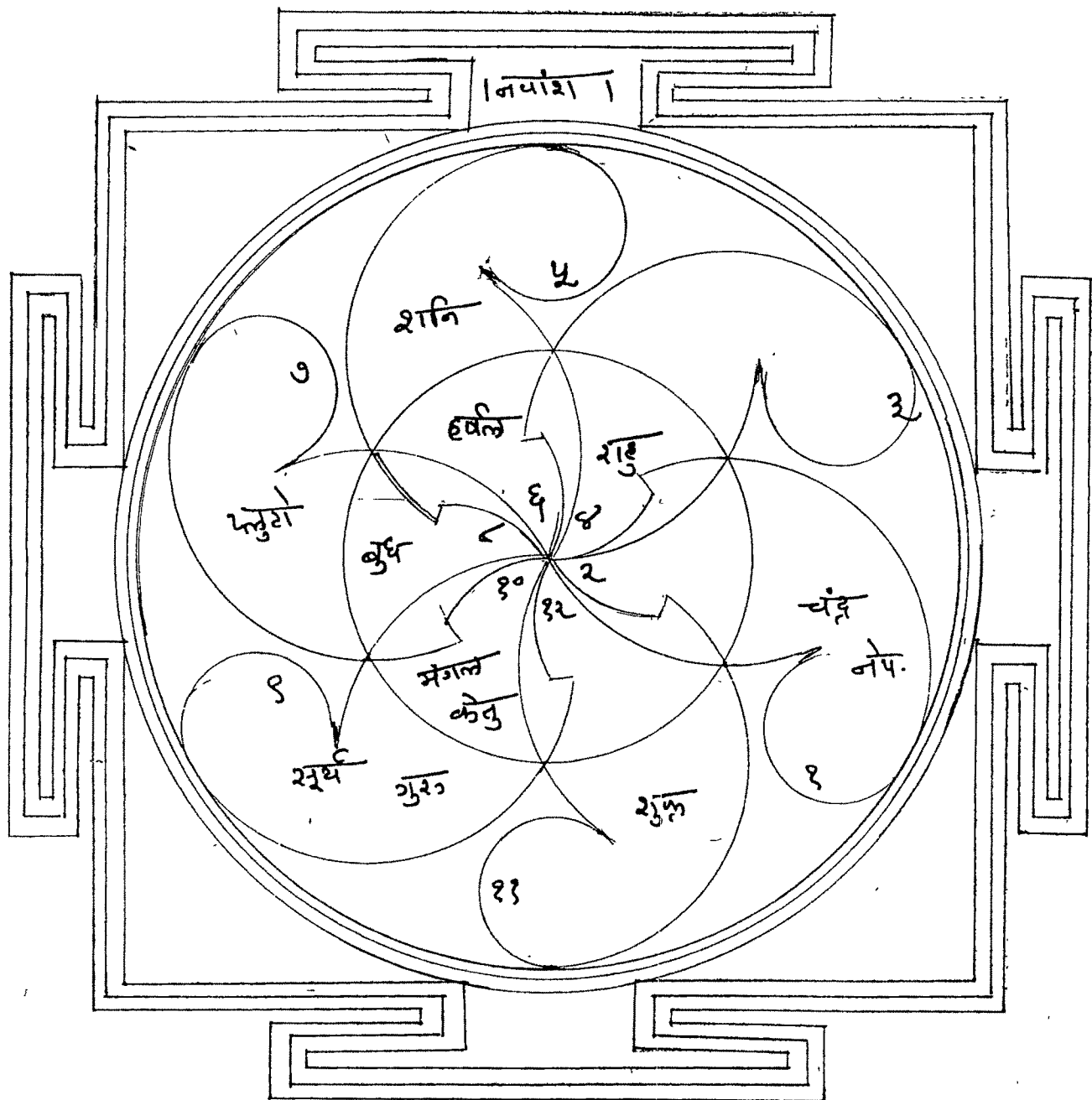

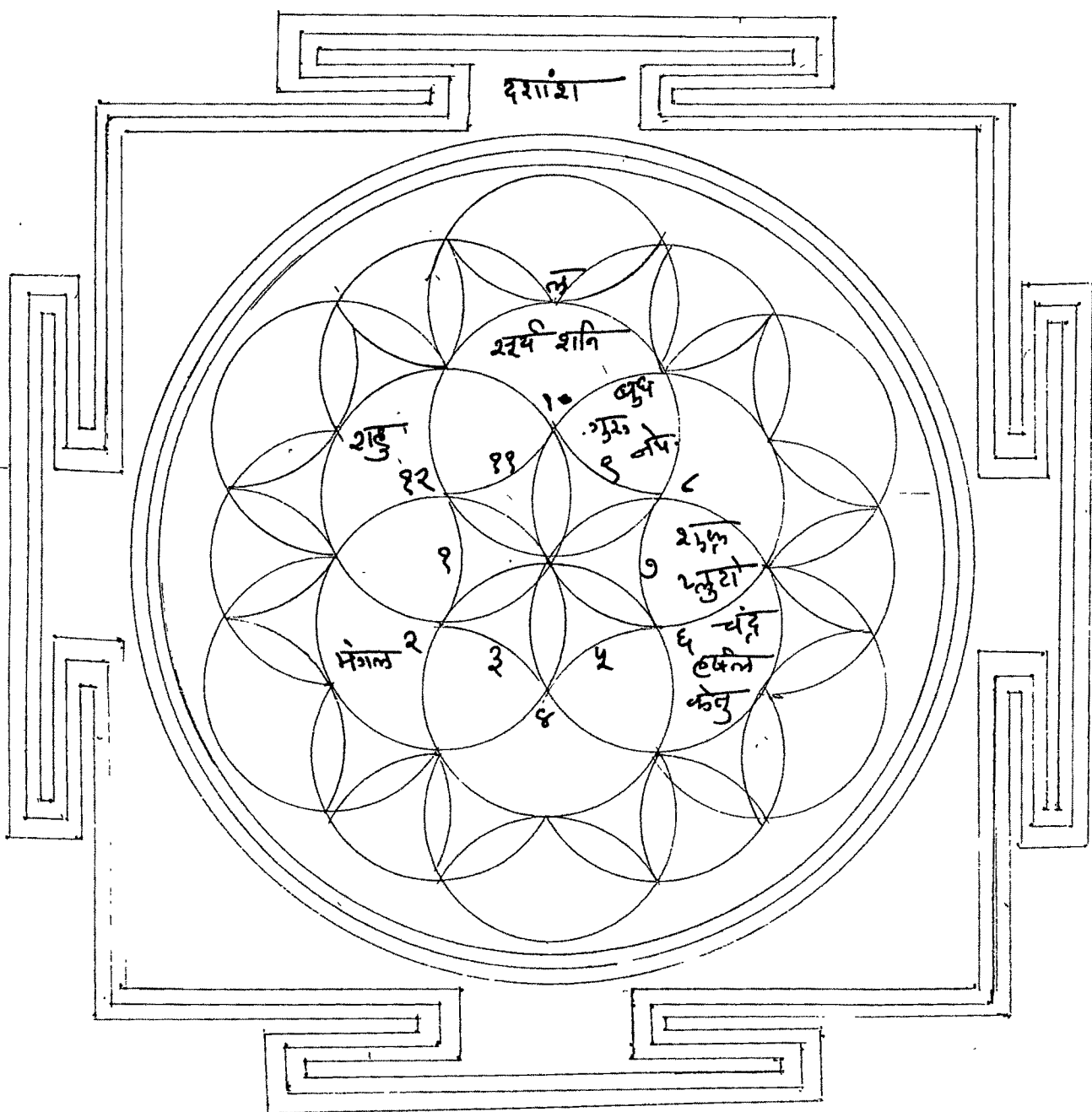

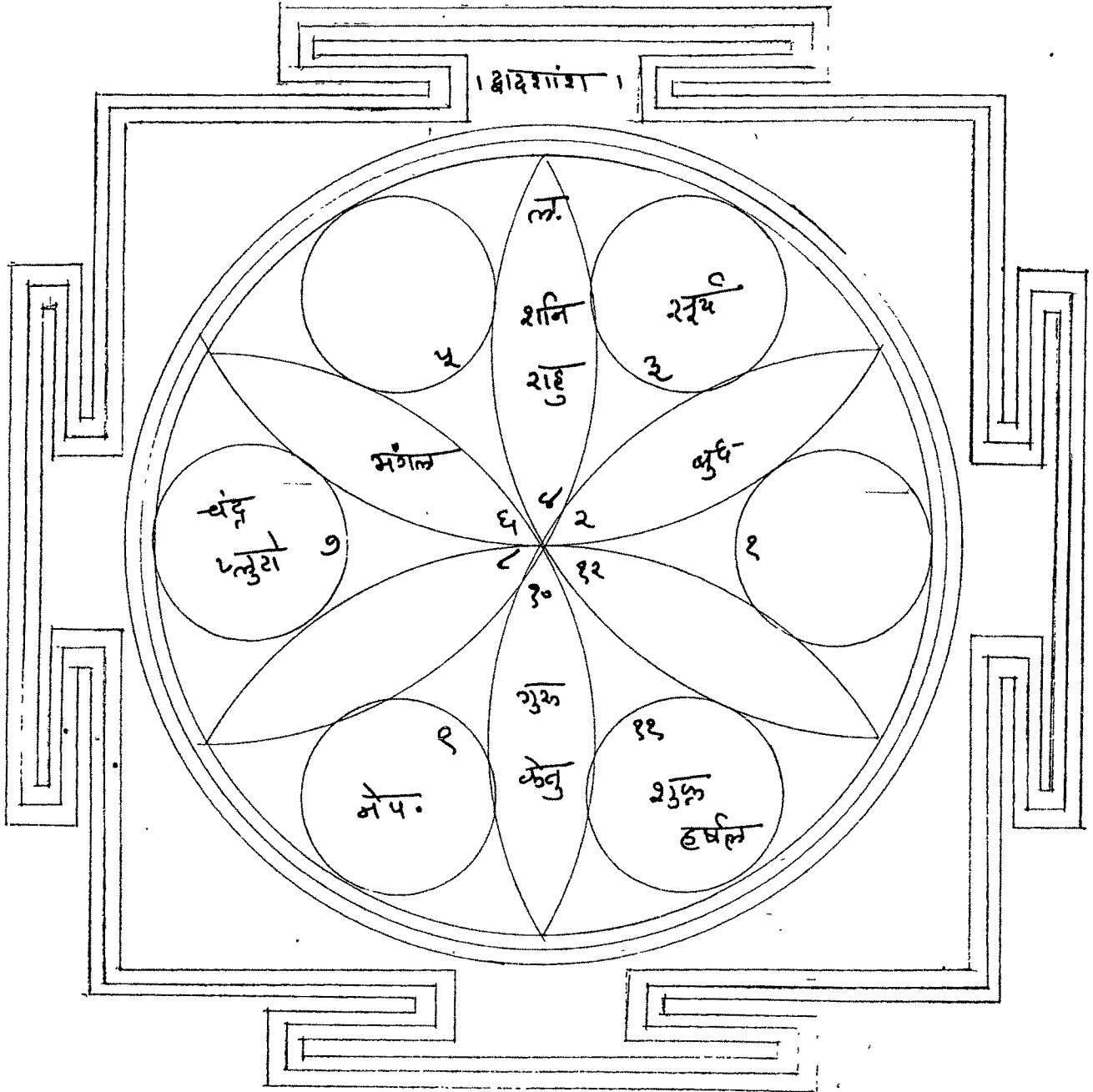

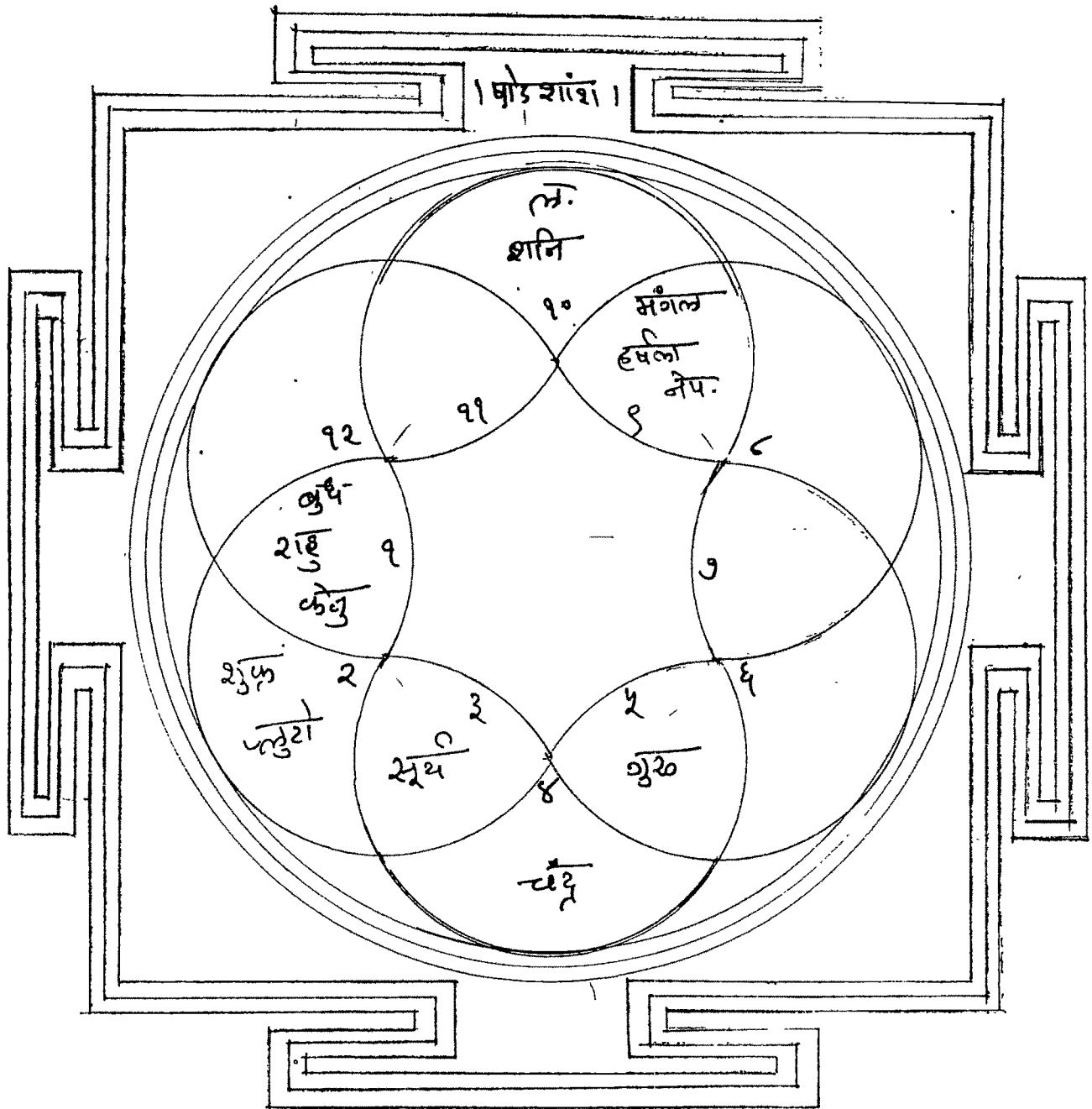

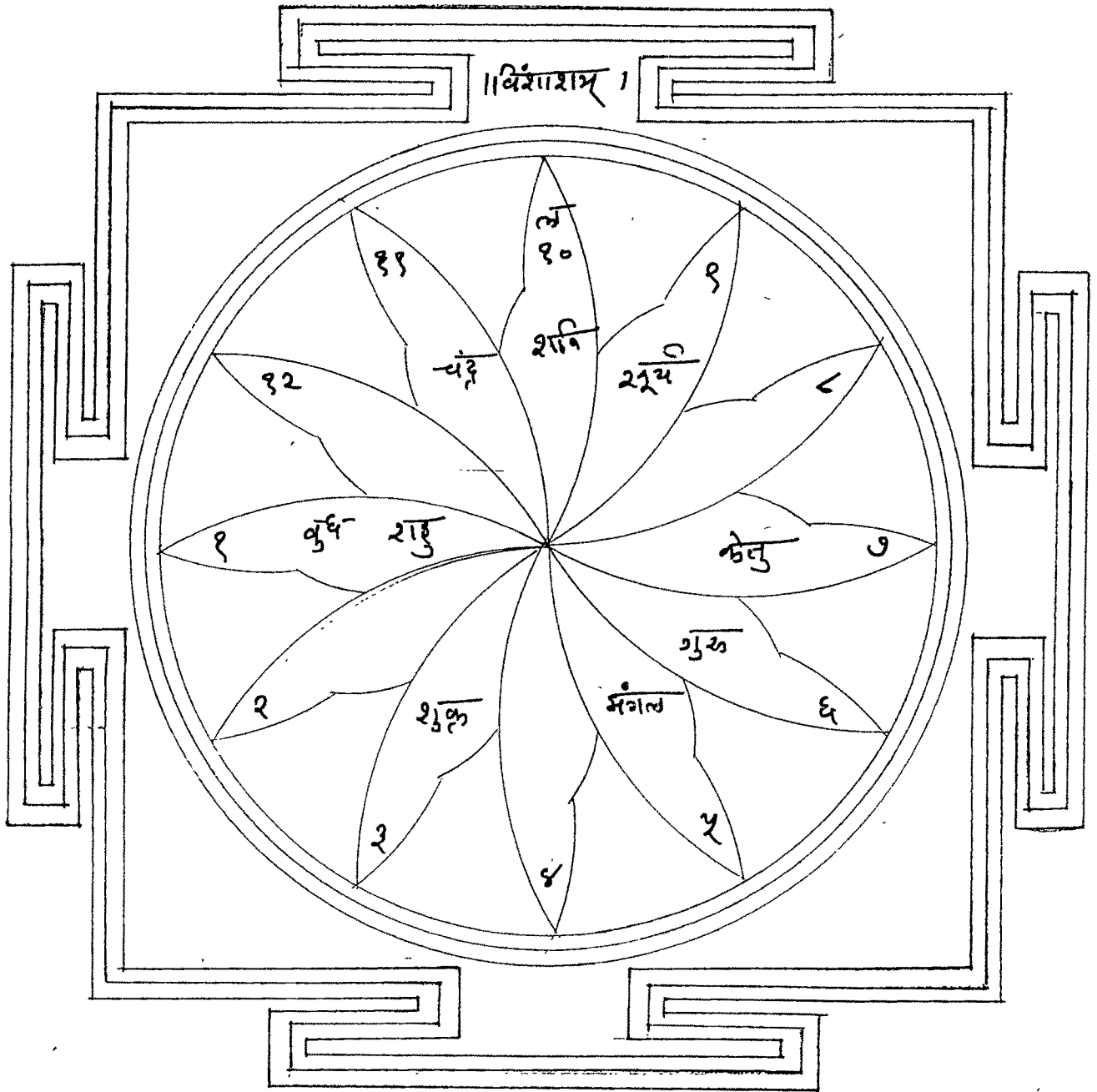

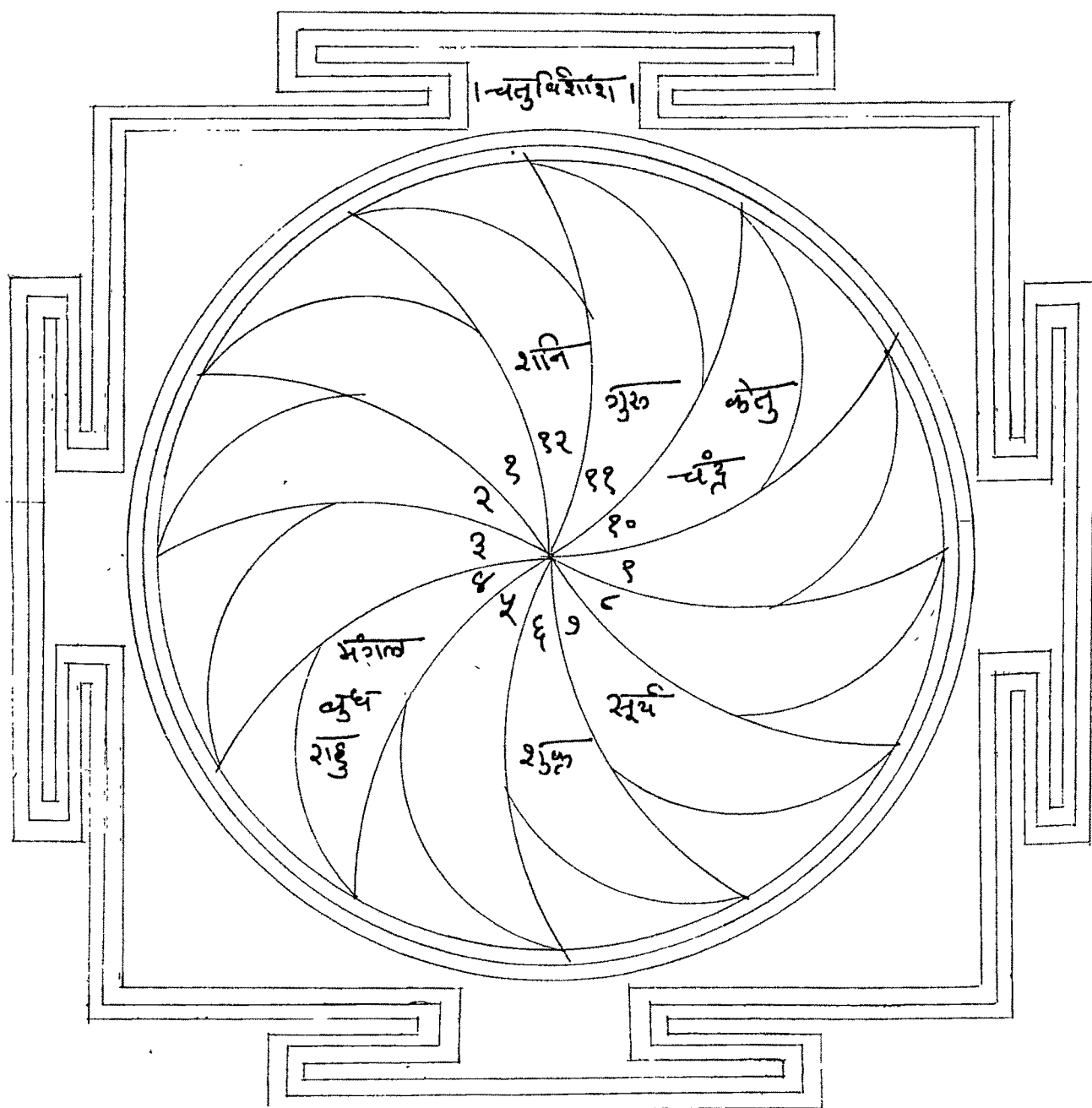

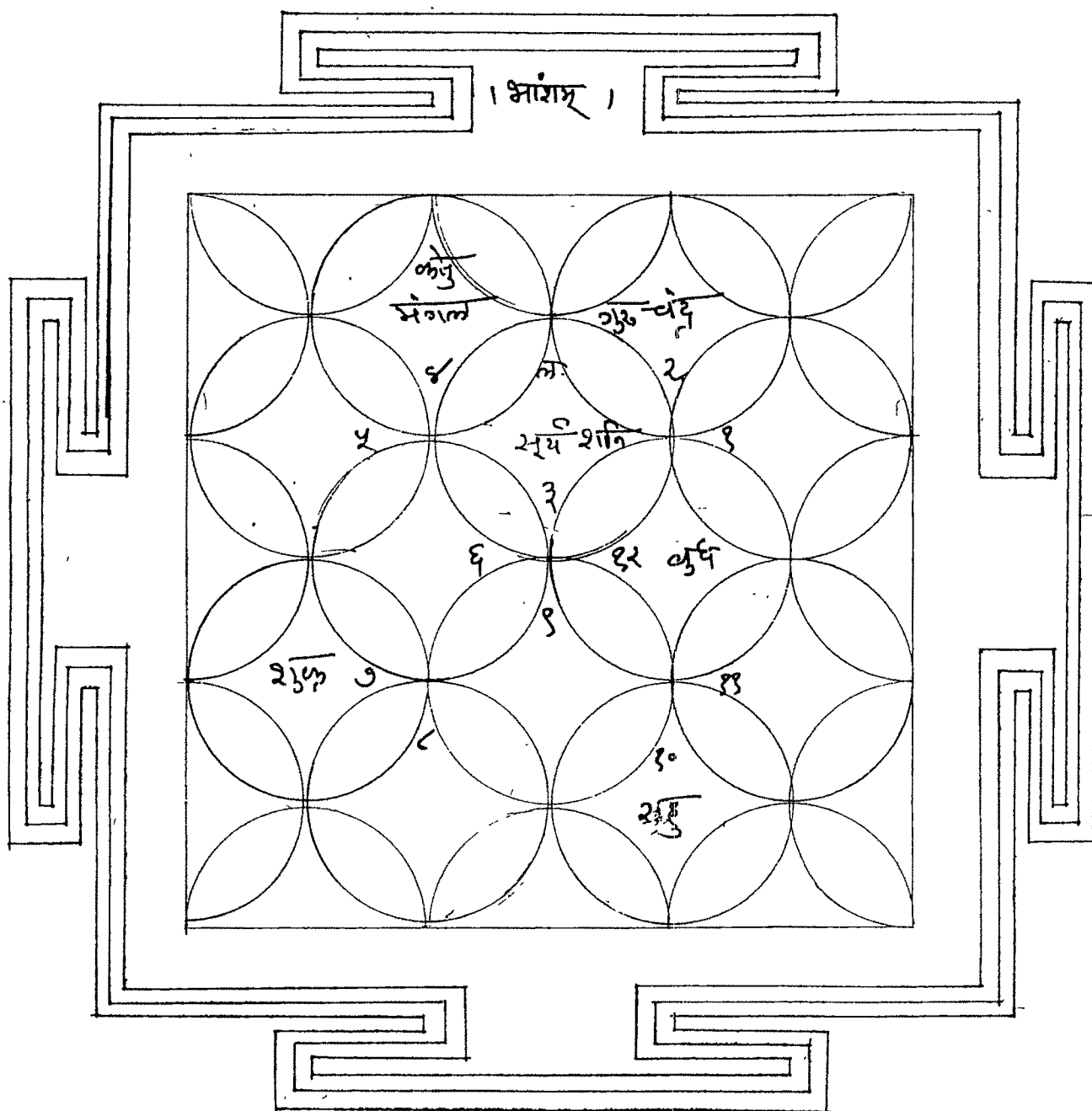

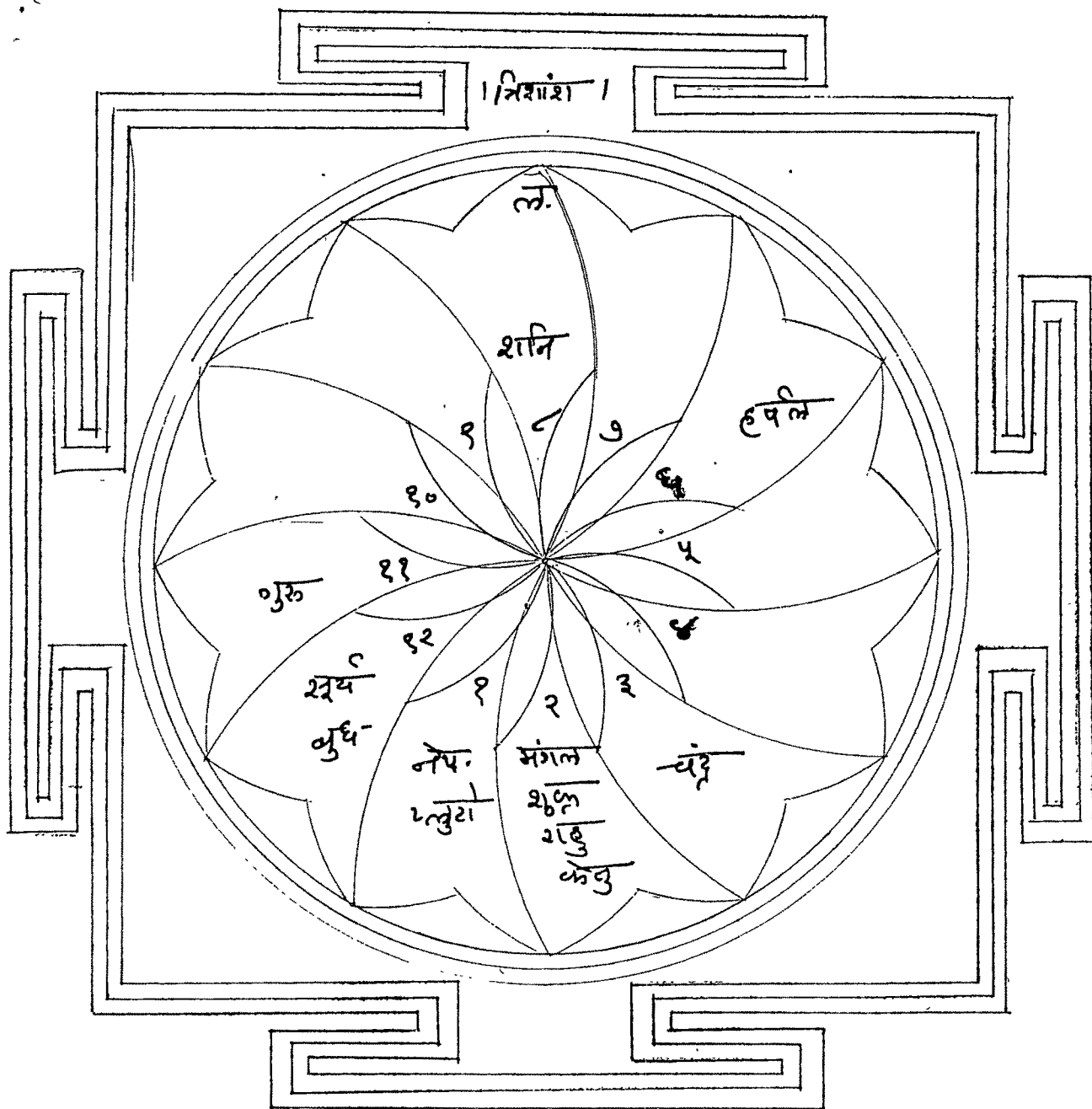

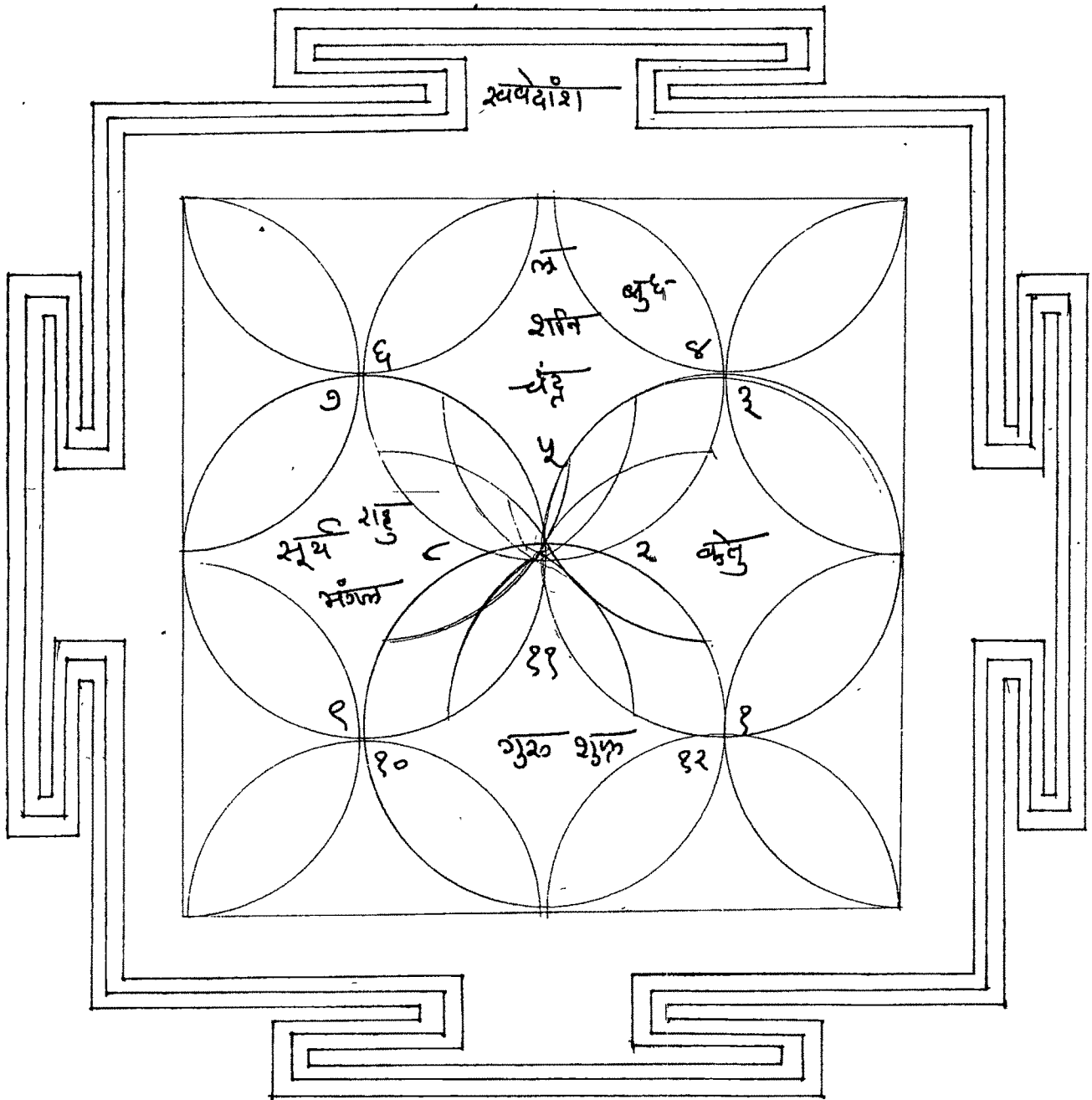

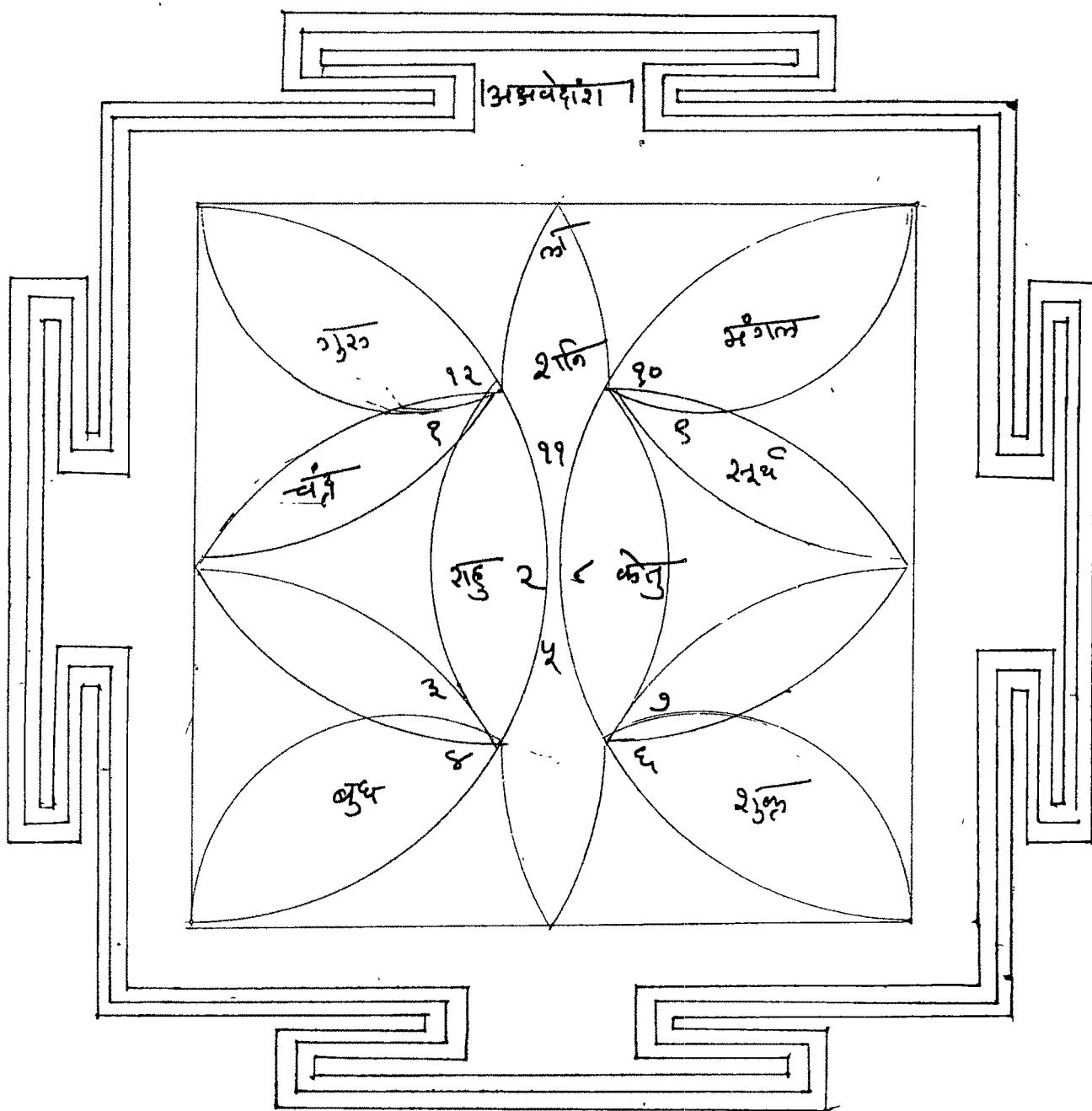

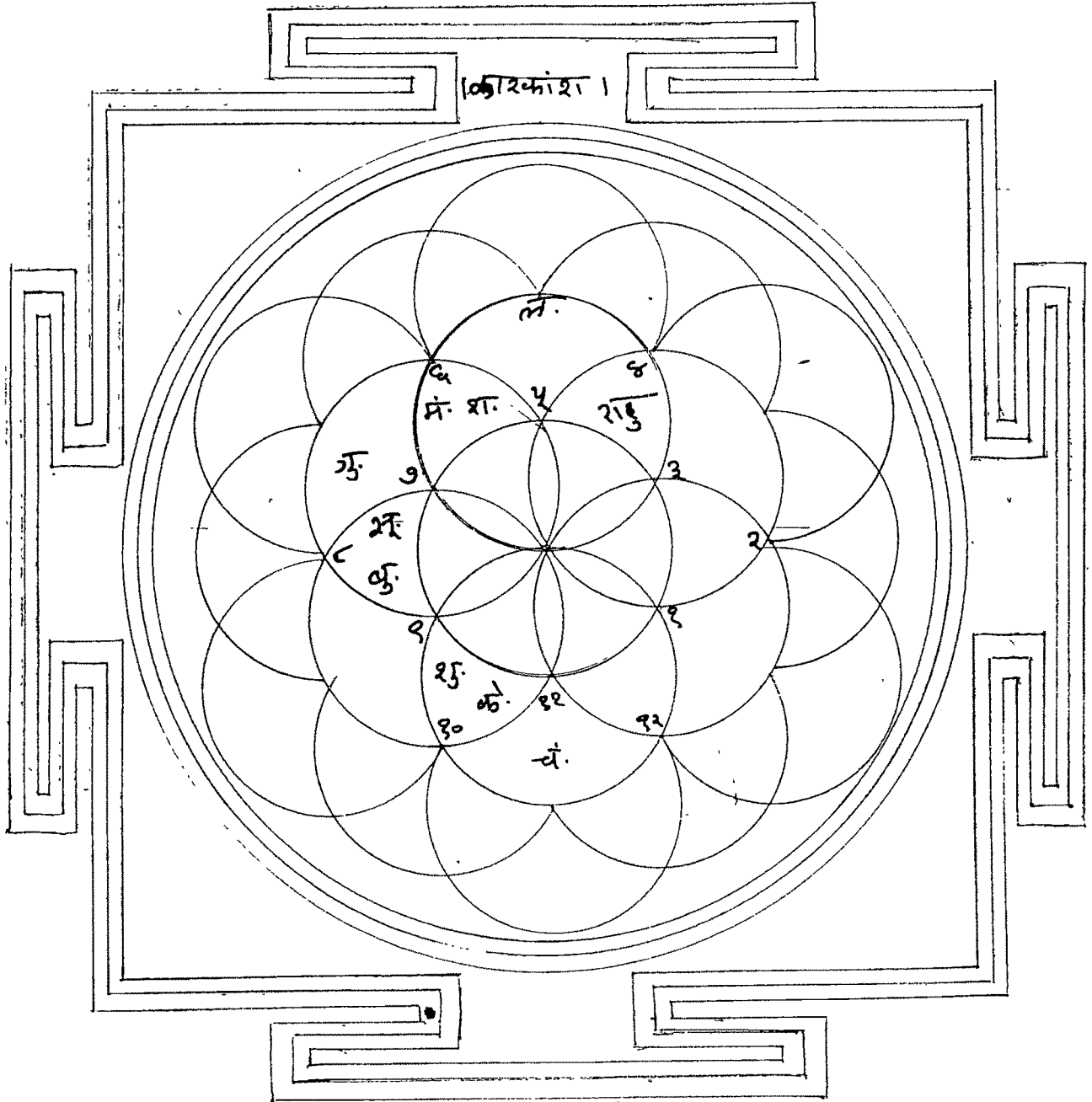

॥ अनित्य कारक स्वराः ॥

360

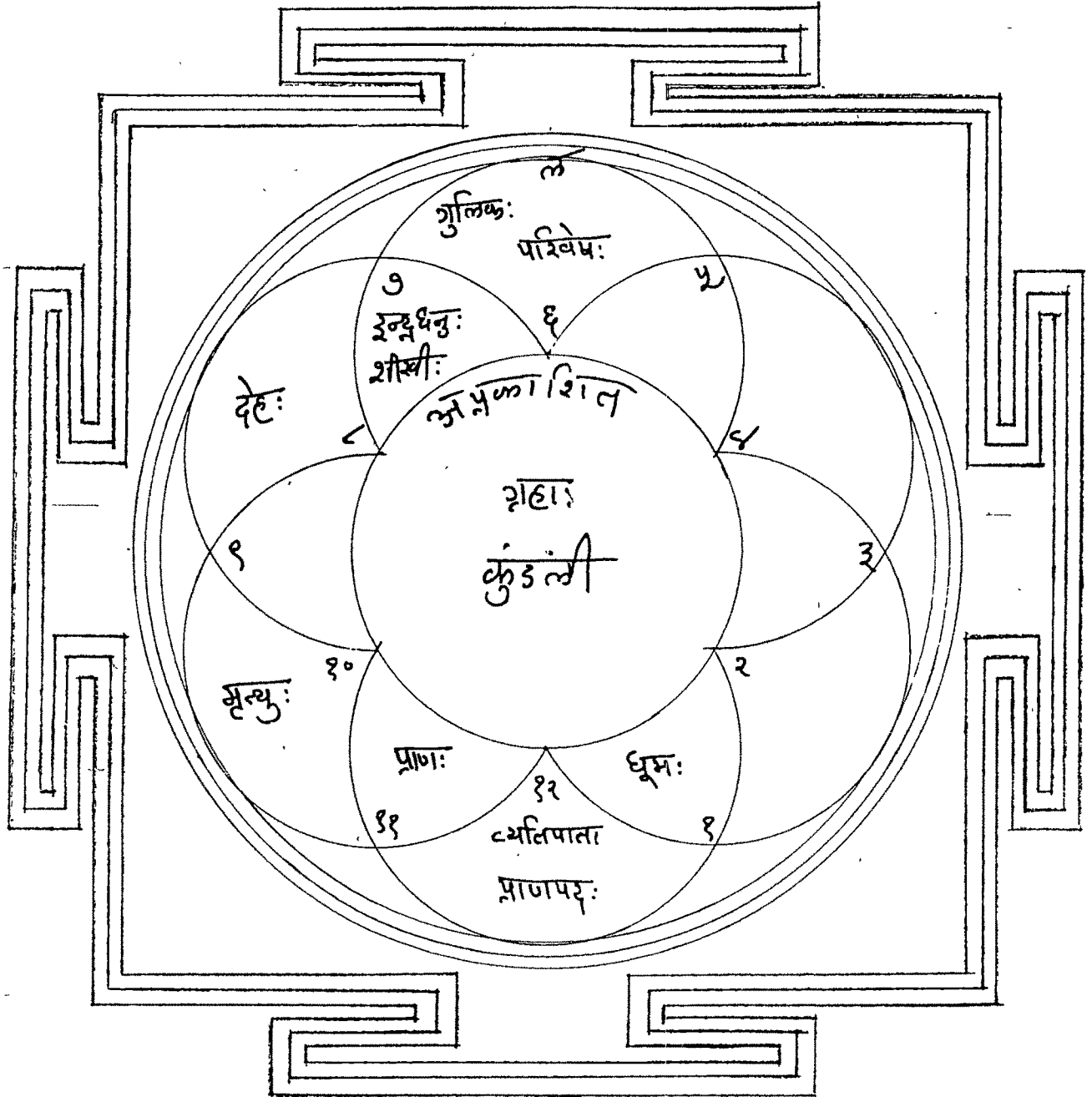
सूर्य	चंद्र	मंगल	बुध	गुरु	शुक्र	शनि	राहु
पितृ	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ	पुत्र	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ
पितृ	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ	पुत्र	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ

॥ नित्यकारक स्वराः ॥

सूर्य	चंद्र	मंगल	बुध	गुरु	शुक्र	शनि	राहु
पितृ	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ	पुत्र	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ
पितृ	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ	पुत्र	पुत्र	भ्रातृ	भ्रातृ

॥ अप्रकाशित स्मष्ट ग्रहाः ॥

धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः	धूमः
०	३९	५	६	६	११	५	३९	५	३९
२	२१	२१	२	११	१९	१९	२०	५	१३
२३	३६	३६	२३	३	३	५९	१३	५५	०
४०	२०	२०	४०	४०	४०	३१	३१	५५	५९

दशाफल दर्पण ग्रन्थे दशाफल विचारः संपूर्णदशाफलक्षणं, पूर्णा-

दशाफलक्षणं, रिक्तादशा लक्षणं, मध्यादित्रय दशाफलक्षणं, आरोग्यविषयविहीन-
लक्षणं, शुभाशुभ दशाफलक्षणं, मध्यादशाफलक्षणं, उच्च-नीच-स्वक्षेत्र-
मित्रक्षेत्र-शत्रुक्षेत्र-अस्तगतग्रह-वक्र-भार्ग-स्वयनवांशादि दशाफलं,
लग्नादि द्वादशभावक्रमेण शुभाशुभफलप्रदा दशाफलं, लग्नेशादि ग्राहदशा-
फलं, दशाफलप्रद सप्तमः, जात्रादि-वात्सादि-दीक्षादि-गर्वितादि-
अवस्थागत ग्राहणं महादशाऽन्तर्दिशा - उपदशा - विदिशा - सूक्ष्मदशा-
फलं - प्राणदशा फलानां निरूपणं वर्तते ।

— X —

अथ श्री दशावाहन विचारः

(मानसागरी पृ. सं. ४३१)

जातक जन्मनक्षत्राद् ग्राहदशाप्रवेशकालिक नक्षत्रसंख्यातः गणना कया ।
नक्षत्रसंख्या ÷ ९ = शेषमितं दशावाहनानि स्युः । यथा - १ गर्दभः, २ अर्धः,
३ - गजः, ४ - महिषः, ५ - जंबुकः, ६ - सिंहः, ७ - काकः, ८ - हंसः, ९/० मयूरः
एवं नक्षत्रसंख्यानुसारेण नववाहनानि कथितानि ।

— X —

योगिनि	अष्टोत्तरी	विंशोत्तरी	पंचोत्तरी	सोदशोत्तरी	षोडशोत्तरी
भ्रात्रिका भुक्त	गुरु भुक्त	गुरु भुक्त	शुक्र भुक्त	केतु भुक्त	मंगल भुक्त
०६।६	१३।५।२४	२।०।२४	१।१९।७	१।५।६	१।६।६
भोग्य	भोग्य	भोग्य	भोग्य	भोग्य	भोग्य
३।५।६	५।६।६	१३।१९।६	१३।०।२३	१।६।२४	१०।५।५३
भद्रिका ८।५।६	शुक्र १७।६।६	शनि ३२।१९।६	बुध २६।०।२३	बुध २१।६।२४	गुरु २३।५।५३
उत्तका १४।५।६	शुक्र ३८।६।६	बुध ४९।१९।६	शनि ४०।०।२३	शनि ३०।६।२४	शनि ३०।५।५३
सिद्धा २१।५।६	शुक्र ४९।६।६	केतु ५६।१९।६	केतु ५५।०।२३	मंगल ४९।६।२४	केतु ५२।५।५३
संकरा २९।५।६	चंद्र ५९।६।६	शुक्र ७६।१९।६	मंगल ७९।०।२३	शनि ६३।६।२४	चंद्र ६८।५।५३
मंगला ३०।५।६	मंगल ६९।६।६	शुक्र ८२।१९।६	शुक्र ८८।०।२३	चंद्र ८४।६।२४	बुध ८५।५।५३
पिंगला ३२।५।६	बुध ८९।६।६	चंद्र ९२।१९।६	चंद्र - - -	शुक्र - - -	शुक्र - - -
धान्या ३५।५।६	शनि ९४।६।६	मंगल ९९।१९।६	गुरु - - -	गुरु - - -	शुक्र - - -

सन्दर्भ- सूत्री (१)

- १- जैमिनीय सूत्रम् १।१।१
- २- विविधार्थ सूचकं मंगलम् ।
- अ-१ पंचांग समितेप्रस्तावः ।
- ई- ~~षड्वर्गफल-प्रकाशः- श्री-मुकुन्द-वल्लभ-~~
- ब- जैमिनीय सूत्रम् १।१।३५
- क- बृहत्पाराशरी अ-३
- ड०- ज्योतिष कल्पतरु भा० १-२।
- ई- षड्वर्गफल प्रकाशः- श्री मुकुन्द वल्लभ ।
- ३- तत्रैव- अ-४ पृ० ४४-४५ । जैमिनीय सूत्रम्-डा० बीबी रामन पृ० ४७
- ४- जैमिनीय सूत्रम् १।१।२, जातक तत्त्वम्-देवज्ञानी महादेव शर्मा-पृ० सं० १७-२१
- ५- ताजिक नीलकण्ठी-संज्ञातंत्र प्र० २ श्लोक सं० ६-१०
- ५- षट् पंचाशिका अ-१।३
- ७- अष्टाध्यायी २।१।१४३ (पाणिनी)
- ८- शतपथ ब्राह्मणम् १०।१।१५
- ९- सर्वार्थ चिन्तामणि- महीधर शर्मा १।७४
- १०- नारद महापुराणम् १।२।५५।१७।२१
कल्याण-नारद-विष्णु पुराणकम्-जान्यु० १६।५४, गोरखपुर ।
- १०अ- फलित सूत्र , पृ० २३-४३, ज्यो० जगन्नाथ मसीन ।
- ११- ज्योतिष तत्त्व- सुधाण्विः १।३६ । खैराज-----मुंबई ।
- ११अ- ज्योतिषमकरन्द भा० १-२-३, आचार्य मास्करानन्द लोहिली ।
- १२- नारद महापुराणम् १।२।५५।१६
- १२अ- जैमिनी जातक पारिजात वैद्यनाथः, अ० २।७३-७४
- १२ब- भारतीय कुंडली विज्ञान-श्री मीठालाल हि० ओमका, पृ० १७
- १२क- जन्मभूमि पंचांग मार्गदर्शिका, पृ० ६०-१२२
- १२ड०- ज्योतिषरहस्य गणित खण्ड ।
- १२ई- केशवी जातकम् - श्लोक १-१५

२-(अ) :
०००००००

॥ जमिनीय-अक्षरज्ञानम् ॥

क-ट-प-य- वर्गभरिह, पिण्डात्स्वरं रंकाः ।
नियमि शून्यं ज्ञेयं तथा स्वरे कैवले कथितम् ॥

॥ अक्षर-ज्ञानार्थं चक्रम् ॥

स्वराः	अ	इ	उ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ	-
अंकाः	०	०	०	०	०	०	०	०	०	-
क वर्गादि	क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	
अंकाः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
ट वर्गादि	ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न
अंकाः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
प वर्गादि	प	फ	ब	भ	म	-	-	-	-	-
अंकाः	१	२	३	४	५	-	-	-	-	-
य वर्गादि	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	-	-
अंकाः	१	२	३	४	५	६	७	८	-	-

ज्योतिषशब्दकोषी, पृ० सं० ७०-७१

- १३- जैमिनीय सूत्रम्- डा० बी० बी० रामन्, पृ० सं० ४१-४२ । १।२।२६
- १४- जैमिनीय सूत्रम्- डा० बी० बी० रामन्, १।२।६५
- १५- जैमिनीय सूत्रम्- श्रीयुत सीताराम भा, पृ० सं० १२
- १६- बृहत्पाराशरी- पूर्वार्ध- अ-७। ३१
- १७- -तन्त्र- अ-७। ३२
- १८- जैमिनीय सूत्रम्- पृ० सं० ५। अ० १।८
- १९- तन्त्र- पृ० सं० ६। १। १०
- २०- जैमिनीय सूत्रम्- डा० बी० बी० रामन् पृ० सं० ३८-५३, १।१।६
- २१- बृहत्पाराशरी- ३१। ११-१६
- २२- जैमिनीय सूत्रम्- पृ० सं० ६ १।३।२३
- २३- - तन्त्र- पृ० सं० ५२ १।४।१
- २४- -तन्त्र- पृ० सं० ५२-५३ १।४।१-२
- २५- -तन्त्र- पृ० सं० ५४ १।४।४-२१
- २६- -तन्त्र- पृ० सं० ५५ १।४।२४-३०
- २७- -तन्त्र- पृ० सं० ५५ १।४।२३-३१
- २८- -तन्त्र- पृ० सं० ५५ १।४।४३
- २९- बृहत्पाराशरी-पूर्वार्ध-१२। ५५
- ३०- जैमिनीय सूत्रम् पृ० सं० ५८ १।४।४४-४६
- ३१- बृहत्पाराशरी- पूर्वार्ध ६। ३
- ३२- जैमिनीय सूत्रम् पृ० सं० ३८-३९
- ३३- -तन्त्र- पृ० सं० १४
- ३४- -तन्त्र- पृ० सं० १५
- ३५- -तन्त्र- पृ० सं० १४ १।१।१४
- ३६- तन्त्र- १।२।३६
- ३७- जैमिनिसूत्रम् बी० एस० राव- बेंगलूर १।१।१२
- ३८- -तन्त्र- १।१।१६

- ३६- १) जैमिनीय सूत्रम्- १।१।२१ पृ०सं० १६
- २) जैमिनीय सूत्रम्, पृ०सं० २४-३० डा० बी०बी०रामन ।
- ३) बृहत्पाराशरी-स्थिति शनि पर्यन्ता भवन्ति सप्तकारकाः ।
वैशे साम्यं ग्रहैः द्वाच राहुं तान्गुणयौद्विजः ॥
- ४०- जैमिनीय सूत्रम्- पृ०सं० १६ १।१।२३
- ४१- -तत्रैव- १।१।२५
- ४२- १) -तत्रैव- पृ०सं० २० १।१।२६
- २) जैमिनीय सूत्रम्-डा० बी०बी० रामन पृ०सं० ७४ ।
- ४३- -तत्रैव- पृ०सं० २१
- ४४- जैमिनीय सूत्रम् पृ०सं० २३ १।२।३१
- ४५- -तत्रैव- पृ०सं० २७ १।३।३१
- ४६- -तत्रैव- पृ०सं० २८ १।३।३४-३३५
- ४७- -तत्रैव- पृ०सं० ३० १।३।३६
- ४८- बृहत्पाराशरी २६।४
- ४९- जैमिनि सूत्राणि-नीलकण्ठ पृ०सं०-११
- ५०- बृहत्पाराशर पूर्वाधि ११।४
- ५१- १) जैमिनि सूत्रम् पृ०सं० ३८
- २) जैमिनीय सूत्रम् डा० बी० रामन, पृ०सं० ३०-३१
- ५२- जैमिनीय सूत्राणि- नीलकण्ठ पृ०सं० १३
- ५३- जैमिनीय सूत्रम्- १:२:१, २।३।४
- ५४- -तत्रैव- पृ० सं० ३३
- ५५- -तत्रैव- पृ०सं० ३४

५६-	जैमिनीय सूत्रम्	१।२।५२-५६	पृ०सं० ३७
५७-	-तत्रैव-	१।२।४२-४७	पृ०सं० ३८
५८-	-तत्रैव-	१।२।५७	पृ०सं० ३८
५९-	-तत्रैव-	१।२।५८-७१	पृ०सं० ३९
६०-	-तत्रैव-	१।२।७२	पृ०सं० ४०
६१-	-तत्रैव-	१।२।८२	पृ० सं० ४०
६२-	-तत्रैव-	१।२।८३	पृ० सं० ४१
६३-	-तत्रैव-	१।२।९९-१०१	पृ०सं० ४१-४२
६४-	-तत्रैव-	१।२।१०२-११५	पृ०सं० ४२-४३
६५-	-तत्रैव-	१।३।६-१२	
६६-	-तत्रैव-		
६७-	-तत्रैव-	१।३।१८-२१	
६८-	-तत्रैव-		
६९-	-तत्रैव-	१।३।२४	पृ०सं० ४८
७०-	-तत्रैव-	१।३।३०-३४	पृ० सं० ४९

- १) ग्रन्थस्य आरम्भे 'मंगलाचरणकर्ण' प्राचीनानां शिक्षाचारः ।
- २) मंगलाचर्णां शुभफल प्रदाता वर्तते ।
- ३) इष्टदेवस्य मंगलाचर्णां इष्टसिद्धिं प्रयच्छति ।
- ४) परमप्रियस्य श्रीरामस्य तारकमन्त्र जपं कुर्वन्तिः, रामकथा कृतवन्ताय पुराणीनां गुराः, जगत्संचालने 'ज्ञानाकाङ्क्षिणां' कृते ज्ञानप्रदानं कृतवान् भगवान् शिवः-
अतएव कथितं यत्- विद्याकामस्तु शंकरम् - ज्ञानमिच्छेत् महेश्वरात् इति वचन-
प्रमाणिकृतं भगवतः शंकरस्य स्वरूपं नाम दक्षिणामूर्तिः इति वर्तते ।
भगवतः शंकरस्य स्वरूपं परब्रह्मरूपं, पूर्णतमं, मनुष्यस्यांशस्य एकं ज्ञानमयं विकसितस्वरूपं
वर्तते । भगवान् मायायाजीवस्य तथा च ईश्वरात् परं एव । ज्ञानस्वरूपं सत्य-
स्वरूपं च वर्तते ।
- ५) ग्रंथे स्थितस्य मंगलाचर्णा सूत्रस्य श्रवणमनन चिन्तन निदिध्यासनधारणा
ध्यानसमाधिभिः अथवा प्रभुकृपया अस्य परमगूढस्वरूपस्य ज्ञानं ग्रहणं समर्थं
भवितुं अर्हति ।
- ६) मंगलाचर्णा सूत्राणि अनेक गूढार्थं युक्तानि सन्ति ।
- ७) मंगलाचर्णो ग्रन्थप्रतिपाद्यविषयस्य निर्देशो वर्तते ।
- ८) मंगलाचर्णास्य इदमपि प्रयोजनं वर्तते यत्-अस्य ज्ञानविभागस्य सर्वश्रेष्ठः अधिकारी
एव इमं ग्रंथसूत्रं बोधितुं अर्हति । अस्य ज्ञानगर्भित सूत्रस्य पाठकाः विशेषेण
परोपकारः एव येषां उद्देशः वर्तते, ऐतादृशाः विद्वांसः एव भगवत्कृपयैव ग्रंथं
बोधितुं शक्नुवन्ति ।
- ९) भगवतः प्रभावेण प्राचीनाचार्याणां कुले उपासनायाः प्रार्थनायाश्च नियमः
वर्तते । तथा च भगवान् शंकरः ज्ञानमार्गाणां आचार्यत्वेन निश्चयीकृतः मान्यः
वर्तते । अतएव कथितं यत् -

प्राक्कृत्वात्महावट द्रमतले योगासनस्यथ प्रभु ।
 प्रत्यकृतत्वबुभुत्सुभिः प्रतिदिशं प्रोद्दीप्यमाणानम् ॥
 मुद्रां तर्कमयीं दधानममलं कपूरगौरं शिवम् ।
 हृत्थन्तः कलये स्फुरन्तमनिशं श्री दक्षिणामूर्तिकम् ॥

नित्यशी दक्षिणामूर्तिं ध्यायेत् साधकस्तमः ।
 शास्त्रव्याख्यान सामर्थ्यं लभते वत्सरान्तरे ॥ इति ।

यो साधकः भगवतः नित्यं ध्यानं करोति सः साधक एकस्मिन् वर्षे एव
 शास्त्रबोधिं शक्तिं प्राप्नोति ।

- १०) मंगलाचरणादेव भगवतः जमिनेः व्यक्तित्वं विलक्षणं वर्तते, यत् सः जमिनः
 'भगवान्', 'आचार्यः' अथ च 'कृषिवत्' प्रतिपादितुं अहसि ।
- ११) मंगलाचरणात् महर्षिः उद्देशः लोक कल्याणस्य भावनां प्रकटी कुर्वन्ति ।
- १२) मंगलाचरणं शिवपंचायतन प्रार्थनायाः सूचनं क्रीयते ।
- १३) मंगलाचरणं समेषां (सर्वेषां) जड चेतनानां कल्याणं इच्छति ।
- १४) मंगलाचरणस्य गूढार्थाः अनेक स्वरूपेण दृष्टिगोचराः भवन्ति, ये अस्य
 ग्रन्थस्य अनेकैः टिप्पणीकारैः भिन्न-भिन्न भाषा द्वारा दर्शिताः ।
- १५) मंगलाचरणं ग्रन्थस्य हार्दं वर्तते ।
- १६) मंगलाचरणं ग्रन्थकर्तुः इष्टदेवस्य दर्शनं कारयति ।
- १७) मंगलाचरणं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय भवति ।
- १८) मंगलाचरणं इष्टदेवस्य शास्त्रस्य च सम्बन्धं प्रकाशयति ।
- १९) ग्रन्थकर्तुः, च इष्टदेवस्य तथा शास्त्रस्य त्रिवेणिसंगमः एव मंगलाचरणं च इति ।
- २०) अस्मिन् ग्रन्थे ग्रन्थकर्ता भारतस्य पूतिजलधारा वत् मंगलस्य विशेषार्थं भारतीय
 संस्कृतेः स्वरूपं वर्णितम् ।
- २१) मंगलाचरणं गुरु-शिष्यस्य सम्बन्धकर्ता वर्तते ।

- २२) देवतावाचकाः शब्दाः ये च मन्त्रादि वाचकाः ते सर्वे नैव निधा स्युः लिपितौ गणिताः पि वा ।
- २३) यदि श्रीनीलकण्ठाचार्य द्वारा अस्य ग्रन्थस्य टीका न कृता स्यात् तदा अयं ग्रंथः जगतः समीपे न कदापि दृष्टिपथगामी स्यात् ।
- २४) अस्य ग्रन्थस्य अनुवादाः टीका समालोचनाः आंग्लभाषायां, मराठीभाषायां कन्नड भाषायां संस्कृतभाषायां -हिन्दीभाषायां-गुर्जरभाषायां आदि अनेकासां भाषायां कृताः वर्तन्ते ।
- २५) मंगलाचरणस्य न काचिदपि सीमा वर्तते । अथ च यदि सीमा वर्तते तदा विना ईश्वरेण न कोऽपि जानातुमर्हति ।
- २६) अन्येषु ग्रंथेषु अपि अस्मिन् मंगलाचरणे विषये कथितं यत् -

उक्तांश्चाथशब्दश्च द्वावेतां ब्रह्मणः पुरा ।

कण्ठं भित्त्वा विनिर्यातां तेन मांगलिकानुमी । इति ।

अतः उक्ताः अथ शब्दश्च द्वौ मंगला वाचकां शब्दौ ।

- २७) मंगलाचरणं विविधा भवति -

१) आशिर्वादात्मकम् ।

२) नमस्कारात्मकम् ।

३) वस्तु निर्देशात्मकम् । दिग्-दिशा-कालानुसारेण-संशोधनात्मकम्

४) दिग्-दिशा-कालानुसारेण संशोधनात्मकम् । च तथा मंगलं ग्रन्थादीं ग्रन्थस्यै, ग्रन्थान्तं च भवति ।

५) प्रत्यक्षा-परोक्षा शुभाशुभ फल सूचकत्वम् ।

सर्वेषु ग्रन्थेषु मंगलाचरणे विषये उल्लेखो विद्यते ।